

Matt Green
Jan 1824.

Purpurne surm

August Gailit

Purpurne surm

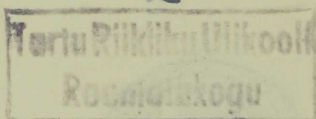
Romaan

Noor-Eesti Kirjastus, Tartus 1924.

A-6394

2

154170

614735477

1.

Kaugel mannermaast, piiratud rahutust ulgumerest, asus mõnekümne kilomeetri pikune kitsas ja kumerik maariba kui hülge selg kesk merd. See oli poolkuu sarnane saar kaljude jändrikuga ning kuuski ja mändiga habetand kõrgustikuga lõunas ning Varria nimelise väikese linnaga edelas. Talvel, kui meri tõmbas selga jäise kasuka tuiskava lume kui koitand, pudeneva villaga, oli saar eraldud mannermaast ning elas oma kummalist elu kui karu koopas. Ainult harva käisid ametnikud siin ning sama harva toodi mitmenäoline post, mis jäigi suuremalt jaolt vedelema postkontori, sest keegi ei tunnud vähematki huvitust välisilma vastu.

Vara kevadel aga puhkesid õitselle rohked kastanid, kirsside aiad, sirelite alleed ning tihedad metsad ja kaljude jändrikud olid kui nõretavas veres purpurlisist arkoosist, — siis voolasid siia suvitajad, turistid ja haiged, ning polnud ühtki laeva, mis ei peatand sadamas. Kalurid sõitsid siis merele, aga metsi ning orge täitsid suvitajad lõbusa naeru ning kilkamisega. Vaiksel suviööl kostis villadest vastik grammofoni määgimine ning restoraanid olid tungil täis tantsuhimulisist daamest ja kavaleerest.

Varria omanikuks kõigi ta suvimajade, kalurite madalate onnide, linna ning rohkete vabrikutega oli mu isa Toomas Moor. Mäletan teda vanapoolse härrana, suurte, jäiste silmade, tihedate kulmude, julmi vaate ning kollase aetud näoga. Ta nina oli lihav ning loogas, armine lõug kitsehabemena ees ning ripsmed pikad ja tihedad.

Punaste himukate huulte värisedes närvlikult, rääkis järevalt, katkeliiselt, pildudes üksikuid käskivaid sõnu otsekui haukudes, vihaselt, tahtmatult, nagu sünnitaks talle kõnelemine vaeva ning tuska. Ealgi ei nareatand ta, ei gestikuleerind, ei sattund lõbusasse ning ülimeelikku tujju. Oli ikka tõsine, külm, mingipärast tusane, mingipärast rõhutud. Armastas veeta pikki õhtuid kontoris puldi taga, suitsetada vängeid sigareid ning juvva rohkesti viina, millest ta ealgi ei joobund. Kalurid rääkisid sosinal, et ta õlgel olla väga suured patud, kuid milles seisid need patud, ei teadnud nähtavasti rääkijad isegi. Isa ees käisid nad ikka mingipärast loogas, kartsid vaadata talle otsa ning olid rõõmsad, kui said tast kiiremini lahti. Tihti märkasin, kuidas nad kontorist välja jookstes pildusid rinnale riste ning süüitasid lirtsudes kui kurja küüsisit pääsedes. Isegi mu isa sammud olid rasked ning korrapärased otsekui väljateenind kindralil, kes austab üle kõige korda ning distsipliini. Ta kandis musta vanamoeleist kuube, mis rippus kotina ta laugel õlgel, korratult seotud pruuni kaelasidet, halli määrdind vesti ning pikki merimehe saapaid.

Isa ainsamaks sõbraks, teenijaks ning ta varanduste kaasomanikuks oli Joonas Jorgen, kes kopeeris mu isa viimses kui liigutuses ning rääkimise metoodis. Ta oli veidi lahjem, veidi pikem, ta seljas oli veidi suurem kühm ning kollane nägu oli koetud siniste sooniga kui kirju kangas. Ta oli kärsitum, edevam ning armastas vahel võimu näidata isegi säääl, kus seda keegi ei oodand või kus selle järele vähematki tarvidust polnud. Samuti hakkas ta vahel jonnima ning siis oli ta väiklane ja järeleandmatu kui kiusakas naine; kapriisne ning isemeelne. Kuid ühtlasi oli ta suurmeelsem, armastas elu ning viina ning joobus kui laps. Purjus olles hakkasid õhetama ta paled, hallid silmad muutusid lahkemaks ning kitsad huuled naersid ühtsoodu. Sarnaseil silmapilkel armastas ta koguni filosoferida ning

rääkida üksikuid juhtumusi oma elust, kuigi ettevaatlikult. Ta vihkas inimesi ning tundis häädmeelt, kui võis neid kuidagi alandada, — isat aga austas ja kuulas kui sõpra ning jumalat. Räägiti, — see võis tõenäoline olla — et Joonas Jorgen oli mu isa vend, kuid väljaspool abielu sündind. Võis olla seepärast, kui läksid kahekesi vabrikuisse või sadamasse laevule vastu, kõndis isa ikka ees ning Joonas Jorgen paar sammu aupaklikult taga. Ütles isa midagi, jäi Jorgen alandlikult seisma, kuulatas, kaalus ning nokutas siis nõusolles pääd.

Mäletan ka kodu, mida kalurid ja töölised kutsusid mingipärast lossiks, võib olla ta puust torni pärast, mis paistis üle terve saare kui kindlus. Kui Varriäl ehitati uus kirik, kolis mu isa vanna puust kiriku. Iga aasta tekkisid siia küll kivist, puust, küll ka betoonist juureehitused, stiilita ning järjekindlusetu, selle järele, kuidas tekkis tarvidus uute ruumide järele. Vana kiriku orel jäigi siia ning, kui puhus läbi lagund katuse tuul, hakkas ta korruga laulma ning hundama. Kuulasin hinge pidades oreli hundamist, otsekui oleksid elajad ümisend, ning mul oli kirjeldamata hirm mingi suure ning salapärase eest. Küürutades pimedas nurgas kuulasin värinaga kummalisi hääli, otsekui tõreleks Issand mind kõlvatu elu eest.

Issandat tundsin juba maast madalast kui vihast ja nuhtlevat isandat, kes ei jäta kättemaksmata ühtki üleannetat tegu või mõtet, kes ei salli omas pühaduses isegi lapselikku naeru ning rõõmusolu. Ikka hiilis kui vari mu kannul, ning tihti põgenesin ma nuttes ta eest kõrvale, sosistades palveid ning lugedes värssse piiblist. Lõdisesin ning nutsin kunni jäin magama, — siis koristas mind Tuhkami Juuli, kes oli majas ainuke naine ning talitaja.

Tuhkami Juuli oligi see, kes õpetas mulle palveid ning suggereeris paanilist hirmu jumala eest. Ta oli vanapoolne naine, sügavate rõugearmega näol, tuhkhallide

lühikeste juustega, nüsi nina ning kitsaste hallide silmiga, millest tilkusid suured ning kollased pisarad kui vaik noorest puust. Ta oli väga laisk ja korratu, riided olid ikka porised ja katkised, must määrdind narmatsega päärätik aukes, mille vahelt tolknesid sasis juuksed kui kolletand hein sulava lume alt. Ta kõndis otsekui ujudes, taarus jalalt jalale, vehkles kätega, kuid ei saand sammugi edasi. Oli tuim ning ükskõikne, keda ei elustand ükski ähvardus ega meelitus, otsekui oleks kivinend. Ta mees oli olnud joodik ning toores kalur, kes oli naist peksnud kui tolmust kotti, — võib olla seepärast otsiski Tuhkami Juuli pärast mehe surma valjut isandat ning halastamata karistajat jumalas. Miski ei sünnitand talle sarnast lõbu, kui silmavees pöörata jumala manu, joobumusega palvetades ning õpetades ka mulle palveid ja värse. Tihti hoides mind süles ning rasvaste sõrmiga sonkides mu juustes kui pehme harjaga, rääkis Issanda suurest vihast, mil pole piiri ega halastust. Ning rasked pisarad langesid mulle näkku kui raheterad.

Meie majja oli jäänd vana kiriku altari kuju, puust nikerdud Kristuse kujutus. See oli liig primitiivne ning asjaarmastaja inimese diletantlik töö, mil puudus igasugune vorm ja stiil. Virilasse näkku olid lõigatud kaks suurt ja elutut silma otsekui kumerad taldrekud. Lai suu oli irevil ning paljastas pikki hambaid kui orke. Käed olid mingipärast rusikas ning jämedad jalad toetusid alusel kui pakud. Selle puust jumala ees sosistasime meie Tuhkami Juuliga ärdamaid palveid, kumbki julgemata tõsta silmi oma Issanda poole. Kui mardikad vingerdasime ta jalge ees, värisedes ning nuttes, aga orel hundas öises vaikuses me kõrval kui jumala vihane sisistamine.

Miski ei avaldand minus sarnast paanilist hirmu ning müstilist kartust, kui see diletantlik kuju, vallates mu meeli kui koletis, kui painaja. Teadsin tast oodata üksnes halba, üksnes karistust, kõndisin ikka tast mööda hinge

hoides ning kikiarvul. Nägin ta suuri kumeraid silmi isegi unedes, pimeduses, tumedas vees ning ujuvais pilvis. Isegi siis, kui olin kasvanud poisiks, ei võind ma värinata vaadata ühtki kuju, ükskõik, kas pronksist, marmorist või puust, kas kirikus, muuseumis või majade fassaadil.

Kord kohtas meid isa palvetamisel. Olime parajasti oma puust jumala ees põlvili ning hundasime ta poole omi südantlõhestavaid palveid.

Ta seisatas, kortsutas kulme ning lausus vihaselt:

„Mis pagana tembutamine see siin on? Jalamaid vi-sake see vana puutükk minema ning jätke oma alaline vingumine. Inime võib hulluks minna sest vahetpidamata kisast!“

Tulid kontorist poisikesed, võtsid me jumala ning viskasid hirvitades lumehange. Öösel aga, kui kõik ma-gasid ning ainult vana orel laulis omi kummalisi koraale ning tuul keerutas lund kui valgeid pilvi, tõusime me Tuh-kami Juuliga ning kandsime vargsi kuju tagasi talitaja tupp. Mu sõrmed külmasid, ma kartsin, kuid missugune õndsus oli siiski hoida oma karistajat jumalat pääst ning kiskuda teda keerlevast lumest. Joobumusega silitasime ta jämedaid jalgu ning katsime nartsudega, et teda varjata patust inimesist. Ning Juhkami Juuli rääkis lauldes.

„Su isa on väga, väga suur patune, kes ei pääse Issanda karistusest, pugegu või lutikana seina prao va-hele. Ennem pääseb kaamel taevariiki ning saatan jätab omad võrgutamised, kui vana Moor leiab jumala ees andeksandu. Ta pattel pole arvu ning ta kuritegudel loetlust, — palu, armas pojuke, palu oma patuse isa eest!“

Ma palvetasin, ma nutsin, ma otsekui nägingi juba isa põlevat põrgu tuliseis leekes, otsekui tundsin juba väävli ning tõrva lehki, kuid varsti taipasin ka, et talitaja polnud ise põrmugi väiksem patune, et patt otse kisendas ta sil-mis ning suus. See ülesleid mõjus kui löök, kui oota-

mata ilmutus, sest oli ju Tuhkami Juuli olnud mu silmis kõige pühaduse ja puhtuse kaunim saavutus.

Ning juhtus see nõnda:

Joonas Jorgen oli suur tsüünik ja mõnitaja, kes ei tahtnud loobuda ei viinast ega naisest. Vahel, kui oli joond, pilgutas kavalalt silmi ning rääkis mulle kui täiskasvanulle:

„Ära salli naiti ning vihka neid kõigest hingest, sest naine on see, kes ajab rooste isegi inimese. Naine ei tunne truudust, ausust, puhtust, sest ta hing on täis väiksemaid valskusi ning ta väikeses pääs pesitsevad üksnes tüssamise peenemad kombinatsioonid. Kuid on ju vahel tujusid — ning nende vastu oleme meie kõik võimetus — on ju vahel tujusid, kui ei saa enam naiseta, mõtle ja kaalu kuidas tahes. Vaata, armas poeg, siis ole tark ja mõistlik ning vali selle inetuma, selle vanema, selle puisea, keda ei himusta saatangi mitte, sest sarnasel vanal naisel pole vähematki võimalust murda truudust või midagi sellesarnast. Tema ei või juba rikkuda su tuju oma kapriisidega, sest pääle iroonia ning põlguse ei tunne sa tema vastu midagi. Kutsud vana Jaagup Svilla, pistad suurmeelselt ta pihku mõned margad, pilgutad silmi ning lausud naeratades, et sul on vähekeseks talitajat tarvis, kes säeks korda need toad, peseks need aknad, paikaks need kuvved või midagi sellesarnast. Muidugi, Jaagup Svilla toob sulle oma tütre, oma neljakümne aastase poolpimeda, poolkurdi Loviise, keda ei taha lihtsam kalurgi mitte. Noh, jood selle vanapoolse tütarlapse või mamsliga mõni pits viina, naljatad samuti vähekesese ja saadad ta jälle aupaklikult minema, kust on tulnd. Egas ta sulle midagi öelda tohi, egas ta julge tänaval vastutulles isegi tõsta silmigi, — ning kui kingid talle veel jõuluks või mõneks teiseks suuremaks pühaks sitsist rätiku ehk põlle, on ta väga õnnelik ja rahul sinu ning oma eluga. Vaata,

armas poiss, nii tuleb talitada, kui tulevad tujud ning sa ei saa nendest kuidagi lahti!“

Et Joonas Jorgenil olid sarnased tujud ning et ei saand nendest kuidagi lahti, see oli üldiselt teada ning väga harilik nähtus. Jaagup Svilla käis väga sageli oma tütreaga Jorgeni man, sellega olin harjund maast madalast. Juhtus see ikka nii, et Joonas Jorgen hakkas neil päevil juba hommiku vara kaebama ja hädaldama päävalu üle, ta hoigas ja ähkis, köitis külma kompressi ümber pää ning hoidis väriseva käe kartlikult südamel kui eht artist. Sel päeval kostsid ta toast hoigamised ja ähkimised, mis pidi tähendama, et isa peaks nüüd üksinda vähekeseks sadamasse minema. Ning isa läski protesteerimata ning pärimata, aga Jorgen palus omale ravitsejat, ikka Loviise Svillat. Muidugi, õhtuks ta oli jälle väga terve, naeris, naljatas, katsus isale väga meelepärane olla ning rääkis lõbusalt, et Issandalle tänu, tervis olla seekord jälle paranend. Nüüd polla enam viga ühtegi, võida päris vabalt hingata ning ka päävalu olla läind. Ning keegi ei naeratand, keegi ei muhelend, keegi ei näind ses midagi halba või liiderlikku.

Jaagup Svilla tuli ikka äärmise asjalikkusega, lugupidamisega, võttis tänades omad rahad ning läks talitaja tuppä ootama, kunni vabaneb ta tütar. Mingipärast andis ta ikka poole saadud rahast Tuhkami Juuli kätte, ning nad mõlemad rääkisid hirvitades, et Joonas Jorgen olla väga suur koi. Talitaja õhetav nägu venis laiaks kui hapnev leib, veri valgus ta silmesse ning rasvased sõrmed hakkasid värisevama. Neil silmapilkel ei saand ma temast enam põrmugi aru.

„Ei ole sul siin midagi vahtida ja sihtida,“ rääkis ta hirvitades, „võid päris rahulikult minema minna. Meil on siin vana Svillaga rääkida mõned rääkimised ning pidada mõned pikemad nõud. Mine aga mine, lapsuke, jäta meid vanu vähekesi üksinda!“

Jaagup Svilla naeris laia suuga ning sõi ahnelt valmistud road, aga Tuhkami Juuli lükkas mu sõbralikult toast välja ning keeras ukse lukku. Mis nõu nad võiksid küll pidada? mõtlesin hirmuga. Muidugi, nad ehk plaanitsevad, kuidas isale kättemaksta ta patust ning roojast elu? Ühel ööl avab Tuhkami Juuli vaikselt ukse ning Jaagup Svilla hiilib sisse, läikiv nuga hammaste vahel. Ehk ei, nad lasevad õhku mõne suurema kaubalaeva, mis laaditud nahkade, portselaani ning kaladega? Ehk ei, nad põletavad sadamas elevaatori, mis on laeni täis vilja?

Kõndisin värisedes suurtes tubades, mis olid tühjad, kopitand ja õudsed. Vanad ukсед laulsid, aknad hundasid, trepid kiunusid, põrandad hoigasid. Toad olid pimedad ning lehkasid rottide järele. Mida võiksid nad küll plaanitseda, tallitaja ning Jaagup Svilla? Joonas Jorgeni kabinetist kostis tasane itsitamine ning Tuhkami Juuli toas oli vaikne kui havvas. Ainult harva kostsid talitaja ohked. Vist palvetavad, mõtlesin värisedes, vist.

Missugune uus ilm, veel õudsem ja kohutavam, avanes mulle, kui hakkasin taipama asjade õiget seisukorda! Varisesid korruga hauda kõik mu lapselikud unistused, arvamised ning mõisted, otsekui oleks kärisevad elu pooleks kui lina. Isegi jumal langes kokku kui tuhk ning jäi järele mingisugune hirvitav karrikatuur. Hing jäi korruga tühjaks ning kõlatuks. Kõik oli pettus, kõik oli tooorus, kõik oli silmakirjalikkus! kordasin kui palavikus. Isegi Tuhkami Juuli, isegi tema, see pühaduse ning vagaduse kaunim kehastus! Mulle paistis korruga terve elu kui mädanev paise, milles pole raasugi ilu ja veetlust. Ning ma pugessin voodi ja nutsin, nutsin kunni silmad jäid kuivaks ning keha lõdises kui palavikus.

Tuli Tuhkami Juuli, vaatles mind kartlikult, pani higise käe mu otsaesisele. Hüppasin kui ussist nõelatud. Kui jälk ja külm oli see käsi!

„Mis on, pojuke, mis on Sinuga?“ küsis ta kaastundlikult.

„Sa oled patune!“ karjusin, „ära lähene mulle!“

Nähtavasti sai aru mu viha põhjusi.

„Kõik oleme patused,“ vastas talitaja nukralt. Ta rõugearmises näos oli kurbus ning kitsad silmad olid häbelikud. „Kõik oleme patused!“ kordas ta ohates.

Kuid sõbraks ei saand me enam. Mõlemad hiilisime häbelikult üksteisest mööda, tõstmata silmi. Juba vara hommikul, kui Joonas Jorgen hakkas hädaldama oma päävalu üle, jooksin randa, väherdasin liivas, vaatlesin lainete vahutamist, kajakate lendu ning tulin koju alles õhtuks. Kui rasked ning painajalikud olid need päevad!

Kuid varsti suri talitaja. Mitu nädalat hoigas ja karjus ta, Jaagup Svilla hoolitses ta eest emaliku õrnusega, tihti nuttes kui laps ta voodi äärel, tihti viites terved ööd ta man, talitades ja ravitsedes. Kuid ühel hommikul leidsime ta koolnuna. Kitsad silmad olid venind suureks, lai suu oli avatud, nägu oli hall kui muld. Ning siis, kui oli ta maetud, tantsis vana Svilla Peetriga, naeris, laulis roppe laule ning rääkis igasugu rumalusi kadunust. „Ta oli ju Su naine,“ ütlesin ma Svillale etteheitvalt. „Hohoo, põrguline, vaata, mis ta räägib!“ hüüdis Svilla hirvitades. „Või Tuhkami Juuli olnud mu naine, kae rumalust! Ehk sa ei teagi, jõmpsikas, või kuidas Sind rumalat nimetada, et mul ikka oma seaduslik naine on olemas, aga kõik need jutud talitajaga on puhas lori, muud midagi. See on puhas lori ning ma ei saa tõesti aru, kust inimesed need narrid jutud võtavad!“ Ning Jaagub Svilla naeris nii põlglikult ja üleolevalt, et minagi hakkasin kahtlema ta pattes.

Pärast talitaja surma muutus kodu veelgi õudsemaks. Isegi vana altari kuju olid nad lõhkund puiks ning põletand kaminas. Üürikeseks ajaks sain siiski sõbra. Juhtus see nõnda:

Ühel päeval nägin isa väga ärritatuna. Ta kõndis kärsitult mööda tuba ning katsus Jorgenille midagi selgeks teha. Kuid Joonas Jorgen jonnis ning rääkis gestikuleerides, et kõigest sest asjast polla lootma jääda.

„Sa ei taha lihtsalt asjast aru saada!“ ütles ta. „Muidugi ma ei vaidle, Judith Askala on väga kena ning armas tütarlaps ning mul poleks selle vastu midagi, kui Sa võtaksid ta oma maija. Oleks Sulle meelejärele ning poisilgi lõbusam. Kuid, vaata, Judith Askalal on peigmees ning ta tahab mehele minna. Miks peaks ta küll Sinu juure tulema!“

„Ma käsen, ma maksan!“ hüüdis isa.

Jorgen naeris.

„Sa tead,“ ütles ta, „Judith Askalat ei osteta rahaga. Ta armastab oma peigmeest ning on valmis ennem merre hüppama, kui loobuma omast tulevasest mehest. Kuid võiks ehk katsuda isaga? See on väga suur võrukael ning armastab raha.“

Ja kaua harutasid ning plaanitsesid nad.

Mõne päeva pärast tuli Judith isa saatel. Joonas Jorgen luges vanale Askalalle kavva raha. Judith aga naeris ning keerles kui lind. Ta oli alles laps, kui tuulispask jooksis ta suurtes tubades ning ta muretu naer kõlas vaikimata. Pruunid suured silmad põlesid, punased huuled naersid, mustad lokid langesid valgelle otsaesisele kui tõrv.

Ta oli lõbus ning ülimeelik. Silmapilkugi ei läbend püsida paigal. Jõi meestega viina, naljatas, mängis minuga ning süleles vahel isa, vahel Jorgenit. Nii ei saandki ma aru, keda armastas ta rohkem, Jorgenit, isa, või peigmeest, kelle oli jätnud. Ning kui naiivilt küsisin seda, naeris Judith nii lõbusasti, et punastasin häbist.

„Loll, lollike,“ rääkis ta põlevil silmil, „kurbuse matame naeru ning valu uputame viinas. Kõik läheb mööda, kõik on silmapilk!“

Ma ei saand midagi aru ta kõnest ning seda aimas nähtavasti ka Judith, sest ta suudles mind äkki otsaesiselle, ning ma tundsin, kui palavad olid ta huuled ning kui äkki vilksatasid ta suuris silmis pisarad. Ja uuesti kilkas ta, jooksis ja mängis ning kerged tantsisklevad jalad liikusid otsekui õhus.

Isa vaatles tütarlast joobumusega. Ta kivine nägu lõi õhetama. Pea iga päev kandis ta koju ehteid ning maiusi ja hellitas Judithi kui last.

Kuid ühel päeval oli Judith kadund.

Keegi ei tohtind tast sõnagi rääkida.

Isa käis kahvatu kui surnu.

Joonas Jorgeni selg vajus veel rohkem küüru. Terved päevad istusid nad isaga kontoris, sõnagi rääkimata.

„Kuhu jäi Judith?“ küsisin ma kord Jorgenilt.

„Millest mina seda tean!“ vastas ta pahaselt. „Nähtavasti ei meeldind talle siin ning sõitis minema. Tal ju oli peigmees, üks tööline vabrikust, Jonatan Kreek oli ta nimi.“

Alles hiljemalt rääkis mulle Jaagup Svilla Judithi kadumisest:

„Rumalad on tütarlapsed,“ targutas ta. „Liig julged ning hoolimatud on nad. Ehk mis oli Judithil viga? Võis elada ning korjata rahulikult kaasavara. Kuid ei, tütarlaps läks edevaks, julgeks ning hakkas oma peigmeest Moori lossis vastu võtma. Noh, võivad sarnased asjad jääda katte alla? Muidugi, ükskord ei märgata, teinekord ei märgata, kuid siis oled äkki kui hiir lõksus. Noh, muidugi, leidis vana Moor ühel ööl Jonatani Judithi mant ja sellest oligi küll. Ehk võiski Moor sarnast häbi kannatada? Nii öelda tööline oma naise man. Muidugi, ei kärkind, ei vihastand, ei kortsutand kulme, tegi lahke näo, nagu poleks märgandki töölist. Sõitsid tütarlapsega meele ning sest päevast ongi ta kadund.“

Nähtavasti taipas, et on liig avalikult rääkind. Vist seepärast lisas kui vabandades juure:

„Niisugust lugu rääkisid mulle muidugi naised, kuid kes siis ei teaks nende valet! Vist, vist on ikka päris kindel, et Judith võttis peigmehe ning sõitis kuhugi mujale.“

Veel kavva helises Judithi naer mu kõrvus.

Olin jälle üksinda.

2.

Kui huvitavat vaheldust mäletan talvist laata Varriai.

Sadama läheduses, kõrtside ning lõbukohtade kvartaalis, kinnitati juba mõni kuu enne laata kuulutus, kus mu isa ja Joonas Jorgen teatasid, et neil selle vastu midagi pole, kui vabad kaupmehed igalt maalt ja linnast kokku sõidavad ning kaupasid müüvad ja vahetavad. Kuulutuse lõpul seisis valju ähvardus, et laat kolm päeva kestab ning mitte üks tund rohkem.

Harilikult sõitsid kaupmehed mitu päeva enne laada algust Varriale, lõid tänavalle telgid ning tegid lumele tuled. Terve sadama ümbrus lõkendas ning suitses nende tuledest. Terved päevad ning ööd voolasid regede jõed põhjast ning lõunast, mannermaalt ning muilt saarilt Küll hobuste, küll ka põtrega sõitsid inimesed mööda kiirgavaid jäälagendikke, valged jääkaru nahast mütsid pääs, põdranahast karvased saapad jalas, värvilisist luist vööd ümber keha. Naised ning lapsed olid neil kaasas, ning need kükitasid hobuste ja põtrade seltsis tulede man, keetsid roogasid, jõid viina ning ümisesid kummalisi melankoolseid viise. Nende näod olid kollased, huuled paksumad ning vereta, silmad sinised kui mere vesi.

Oli rohkesti kokku vooland ka tõbiseid, vigaseid, nõdrameelseid, kes laulsid, tantsisid ning nõidusid. Nende laulud olid kui sügistuule vingumine, aga tants oli tral-lerdus lumel. Olid ka prohvetid, kes istusid alasti lumes ning rääkisid valju häälega viimse kohtumõistja tulekust. Ta sõidab lõvidega kaugelt lõunast, säältpoolt taeva sine-

tust, ta sõidab lõunast, katkude ning õnnetuste mailt. Ta külvab tõbe ning surma, et kõik inimesed oleksid üheväärsed kannatajad ta hiilguse ees. Päike läheb rooste ning tähed kaotasid hiilguse, üle ääretute legendikkude ning merele asub öö. Kuid siis hakkab korraga kumama taevas põhjas, ning säält sõidab põtrega Poeg, päike käes ning tähed kuvve õmblustes. Ning ta võtab inimeste valu, kustutab kannatused ja avab visklevalle hingele väravad õndsuselle. Ning viimne kohtumõistja taganeb ta eest, sest inimsoo päästja tuleb põhjast, lume ning jää riigist.

Keegi laadalistest ei kuuland prohveteid, sest nad olid igaaastased külalised Varrial ning nende ennustused olid igale tuttavad. Ainult minu pääle avaldasid nad ikka õudset ning müstilist mõju, sest prohvetite silmad olid lumivalged ning nende alasti jalad olid punased ja kuumad isegi lumes. Ainult kavva, kavva hiljemalt sain aru, et mütoloogias on rahva suurim tarkus ning ennustused, et nõdrameelsete prohvetite suus paljastuvad rahva instinktiivsed kartused ja lootused. Kavva, kavva hiljemalt tulid mulle ikka meele sõnad, et viimne kohtumõistja sõidab kaugele lõunast, katkude ning õnnetuste mailt!

Pärast laata algas joomine, tantsimine, võidusõit. Terve Varria oli kui keerlev karussell, kui suurkõrts. Ning naised, kes olid istund liikumatult terve nädal tulede man, ning sandid ja tõbised, kes olid väherdand külmeta-des lumes, ning kalurid ja kaupmehed, kes olid ka sel aastal õnnelikult müünd omaid kaubad mu isale, — kõik, kõik keerlesid ühises tormikeerus, virmaliste veripunast kumast lõkendavad. Lõbusalt ja lärmitsedes kihutasid voorid jälle minema ning laadaplatsile jäid veel mitmeks nädalaks keerlevad paberid ning mu mälestusisse — prohvetite õudsed karjatused.

Varsti pärast laata algas hüljeste püük.

Laevale viidi paadid, toidumoon, pütid, laev tõsteti jalastelle ning meie reis algas põhja poole. Surnud jää-

väljad laotusid kui säravad kangad äärest ääreni, kus ei tõusnud rahunud keerus ühtki lumehelvet. See oli kui surnute riik, särav mõõtmata kirst, vaikne ning rahu. Taevas oli tumesinine ja madal nagu kummund nõgine pada. Ning siis kahvatas ta äkki, kerkis nagu kõrgemale ning hakkas põlema sajus värves. Punaste leekide verised sambad visklesid kui heitluse tuhinas, vööbates jäist merd ning laeva purpuse punaga. Laeva lael magasid mehed ning nende näod olid kiirgavas vases, otsekui oleks surm kõndind ning raiund nende päid, jättes nad nõretama veres. Kirjeldamata vaikuses põles bengalaise tuledes taeva kõrge meri. See oli unenägu, sõit tulede ning bengalide lummustuses, mil kõik endine, kõik reaalne tundus nii võõrana ja kaugena.

Hommikul, kui hakkas kustuma tulekahjude meri, ilmus Jaagup Svilla laeva laele ning äratas mehed. Vaikides andis ta igale plaskutäie viina, tüki leiba ning kuivatud kala, ja meie reis jätkus mööda säravaid jäälagendikke. Ent siis, kui olime reisind lugematud päevad ja jõudnud „Jäiste Väravate“ lähedalle, tõmbasid mehed laeva kaldalle, võtsid paadid, püssid ning tuurad ja jaht algas.

Tundus kevade lähenemist. Kesk kirjeldamata vaikust ja rahu hakkas jää murduma ja lõhkema, sünnitades laiu siniseid veeribasid. Oli tundmus, nagu lõhkeks hirmsa müraga maa, nagu käriseks ta südameni pooleks. Jaagup Svilla läks merele, mõötis ning vaatles tekkind lõhesid, tuli rõõmsana tagasi ning rääkis, et jää läheb sel aastal kiirelt ning hädaohuta. Ta näis kõigega väga rahul olevat, sest ta kitsad vesikarva silmad kesk karvast nägu naersid ühtsoodu.

Terved ööd raugemata kostsid merelt püsside paugutused. Hommikutel tassisid mehed kaplade ja pootshaakidega hülgeid laevale, ise olles rõõmsad ja ülimeelsed. Nad jõid väga palju viina ja sulatud rasva, lärmitse-

sid ning kisendasid terved päevad, kuid õhtu jõudes jäid vaikseks, võtsid paadid, püssid ning läksid uvvesti merele. Laevale tehti tuled, nülitati hülgeid, sulatati rasva, kuivatati nahku. Saak oli haruldaselt häa, missugust ei mäletand vanadki jahturid.

Ühel hommikul ärgates nägin mere vabanend jäisest kattest. Sinises vees säras ujuv jää. Meie paadid tiirlesid kui korgid jäätükkide vahel. Jaagup Svilla vaatles terved päevad tõsisena ning kartlikuna jää liikumist. Kuid siis rahunes ta, käskis laeva vette lükata ning meie võisime Varriale tagasi purjetada.

Sadamas ootas meid isa ning Joonas Jorgen. Nad ei lausund sõnagi, astusid laevale, lugesid kannatlikult nahad üle, silmitsesid laeva ning lugesid meeste arvu. Alles siis tuli isa mu juure ning ütles tervituseks paar lahkelt sõna. Ta pani käe ka Jaagup Svilla õlale ning ütles rõhuga, et ta tänavuaastase püügiga päris rahul olla. Suuremat kiitust ei unistand keegi meist. Üle Jaagup Svilla karvase näo veeresid koguni pisarad. Ta suudles Joonas Jorgeni luist kätt ning oli õnnelik kui laps.

Alles siis, kui, kui isa ning Joonas Jorgen olid sõitnud minema, märkasin, missugune võrukael oli Jaagup Svilla. Ta tõi ettevaatlikult masinaruumist kaks tütarlast välja ning laskis nad sillast alla. Ta karvane nägu säras ning hiilgas. Mulle jäigi saladuseks, kuidas oskas ta mitme nädala jooksul varjata naiste viibimist laeval. Tuli meele, kuis olin kuulnud kesk und tütarlaste abitut kisa ning meeste purjus sõimu. Jaagup Svilla oli osand siiski äri teha ning nüüd olid ta taskud täis raha.

Varsti pärast mu tagasisõitu hülejste püügist, kutsus isa mu enese juure. Ta võttis mind vastu lahkelt, palus istuda oma kõrvale, pakkus mulle mingipärast isegi klaas veini ning lausus:

„Meie otsustasime Joonas Jorgeniga sind väljamaale saata. Lugu on nimelt niisugune, et siin, Varriale, ei õpi

Sa ometi midagi. Ma kahtlen koguni, kas Sa tähti tunnend ning oma nime oskad kirjutada. Aga see on väga halb, armas poiss, sest kõige hää tahtmise pääle vaatamata ei saa niimoodi kuigi kaugele. Mina lähen iga päevaga ikka vanemaks ning ka Joonas Jorgenist pole enam suuremat asja, — Sa näed ise, kuidas läheb ta ikka rumalamaks ning edevamaks, aga see ei tähenda hääd. Meil oleks hädasti nooremat abilist tarvis, sest ei või ju ometi võõraid inimesi uskuda! Küllalt oled jooksnud ringi ning kuuland vananaiste jutte, küllalt oled vedelend laatadel, sõitnud Jaagup Svillaga hüljeste jahil merel, — Varria ei suuda Sulle enam midagi pakkuda“.

Mingipärast mõtles ta tüki aega, köhatas, süüitas uvve sigari ning jatkas. Alles praegu märkasini, kui vanaks oli ta läinud, sügavad kortsud katsid kollast nägu kui sõelaga. Jätkas:

„Kõik see on põhjuseks, mispärast me Su Varrialt ära saadame. Pidin seda ütleva Sulle, et Sa meid kuidagi teisiti ei mõistaks, et Sa ehk juhtumisi teisi järeldusi ei teeks. Muidugi, Sa võid Varrialt kaasa võtta neid inimesi, kes Sulle meeldivad. Sa võid võõrsil elada nii, nagu Sul tahtniine, Sa võid neis õppeasutuses käia, mis Su meele järele, Sa võid raha raisata, kui palju soovid. Meie otsustasime mitte mingis asjas Sulle piiri panna, sest see võib ainult rikkuda inimest ning teha teda rippuvaks teistest. Ela rohkem naistega, kunni lähevad nad Sulle mõrudaks kui mürk. Palu silmavees igapäev Issandat, kunni hakkad teda vihkama kui vaenlast. Usu rohkem inimeste häädusse ning õiglusse, kunni leiad, et kõik on silmakirjalikkus ja tõprus. Mingisuguses õpetuses ja soovitusel pole tõtt, kui sa ise ei ela läbi kõigi kannatuste ja rõõmude mürki. Ehk võime talle veel midagi muud öelda, armas Joonas Jorgen?“

Ning Joonas Jorgen, kes tähelepanelikuna isa kõnet kuulas, kinnitas ka omalt poolt:

„Ei, see oleks vist tõepoolest kõik, mis Joonas Moorile võiks lahkumiseks öelda“.

Kuid isa oli nähtavasti kõnelemise hoos, sest ta jätkas. Ta polnud ealgi rääkind lapsega, seepärast kõneles minuga kui täiskasvanuga, isegi veiniklaasi lükates mulle lähemale. Ehk armastas minus ainult osa enesest ning tal oli piinlik näha ses last, kelle mõistus alles piiratud ning arusaamine lapselik? Jätkas:

Alles siis, kui oled sajad korrad armastand ning ikka pettund naisest, kui oled sajad korrad palund silmavees Issandat, aga ta on kurdiks jäänd kui kivi, kui oled ikka ja alati aidand inimesi, kuid nad on Sulle vastand mõnitusega, alles siis võid saada inimeseks. Siis tead, et pääle Sinu enam ühtki teist pole, et kõik su õnn ning õnnetus, kõik su rõõmud ja kannatused, joobumused ja kahtlused peituvad sinus eneses. Siis leiad, et pole teist jumalat ning teist armastust. Inimeses ei tohi olla mingisugust sentimentalismi, kahetsust, halastust, illusioone! See kõik on haiglane nähtus, nii omane loomadelle ning nende sarnastelle tõbrastelle!“

Ning järsult lõpetas ta, jõi klaasi tühjaks, tõusis ning läks minema ilma et hädad õhtutki oleks soovind. Oli ta loom või inimese ideaal, kes palju kannatand ning tungind ellu kui võitja? Ka Joonas Jorgen ei lausund lahkumiseks sõnagi enam. Ta läks isa järele kui vari, pikk ning loogas.

Nii ei näindki neid enam. Teisel päeval äratati mind väga vara, sest laev ootas mind juba sadamas. Jaagup Svilla viis mu laevale, tegi viimsed korraldused, küsis, kelle olen va!ind saatjaks. Ta oli väga sõnakuulelik ning hädaldas, et temagi ei tahta pärast Tuhkami Juuli surma enam Varrial elada. Siin mõni mõistlik elamine või mis! Inimesed lähevad iga päevaga ikka tigidamaks. Ta naine olla päris, päris arust läind, aga tütar Loviise

võtvat nüüd kõik Jorgenilt annetud rahad ravitsemise eest eneselle. Polla enam mingisugust lõbu ega teenistust, mingisugust! Päris häbi rääkida, ütles vana Svilla ning pühkis paar musta pisarat punetavalt näolt, päris häbi rääkida!

Kuid ometi ei valind omale kaaslaseks Jaagup Svillat, kuigi ta pisarad liigutasid mind. Valisin Martin Jonsoni, endise merimehe ja nüüdse õpetaja.

Ta oli kogu oma elu eland jumalavallatuses, elades peost suhu, nagu juhtus ning oli võimalik, kuid vananedes ja kehas jõvvetust tundes, hakkas pidama jutlusi kalurite naistele. Ta oskas rääkida, kujutelles tulevast elu kui roosilist unistust. Oli väga vana ning küürus, kui kollase kuu poolratas, ta nägu oli rõugearmine ning kuivetand, otsaesisel kakelustest mitu sügavat armi, nina suur, loogas ning vasakule vähekesi viltu. Ta oli väga pikk ning käis käsi pildudes kui tuulik. Häil päevil sirgus ta selg, ta sai tagasi oma metsiku hoo ning siis polnud ühtki meest, kes oleks julgend läheneda talle. Siis mõnitas ta jumalat ning eitas irooniliselt tulevast elu, sõitis nädalate kaupa igasuguste naistega ringi, prassis ning peksis mitmed kõrtsid tühjaks ning polnud meest ja võimu, kes oleks soovind ta märatsemisele takistusi teha. Ta oli kõigi alanduste sõber ning hooldaja, — tänavate ning lokaalide tütarlapsed pöörasid tema kui isa ja sõbra poole ning kõiki oskas ta trööstida, kõigile leidis ta abi. Kuid siis tulid jälle kurvad languse päevad, kui melankoolia lasus ta õlgadele kui koorem. Ta uhke sirgus vajus kokku, näole ilmus kannatlikkus, käed hakkasid värisema, metsikuist silmist kustus kotka pilk, — Martin Jonson oli Issanda alandlik sulane, Martin Jonson oli munk, kes ei vaadand paremale ega vasakulle, vaid sosistas jumalalle väga meelepäraseid värsse ning rääkis, et kõik kurval maakeral olla kurjast, kõik, kõik! Ning hall pää värises ta õlgadel ja kollaseis põsis polnud piiskagi verd. Nii

elas temas lõbur ja munk ning mõlemad võitlesid temas ülevõimu eest, kord üks, kord teine võimule pääsesed.

Kuidas peaksin küll unustand olema Martin Jonsoni, kes viis mind ellu kui karnevaalile. Kas pean jutustama neist pikkest aastaist, kui elu oli veetlev kui viin ning naine kütkestav kui unistus? Kui polnud veel kurbust ning kannatus oli tundmatu, kui päevad veeresid kui silmapilgud, ikka uut janu ning tujusid sünnitades. Aastad läksid aastate järele, tormates unenäo ahelikuna minevikku ning jättes mälestusse rida inimesi, juhtumisi ja armastusi kui marionettide mängust. Väikesed kurbused ning veelgi vähemad pettused kadusid kiirelt kui uitav pilv päikese eest. Polnud maad, kus ei käind me, polnud merd, kus ei ristlend me. Olime piiratud lõburite ringist, kelle ainsamaks ülesandeks oli viita päevi joobumuses, kelle elu oli mänglev valsi keer, tujukas liblika lend. Ning satnasugusel lennul läksime ka meie läbi elu, Martin Jonson ja mina. Ta oli väga vana, ta püsis vaevalt jalgel, kuid surma lähedus pani kihama ta vere, rüüpama ahnelt viimast sõõmu elu magusast mürgist. Ning nii surigi ta, klaas käes, naine süles, ütles mulle, et polla kahjuks midagi parata, et see inimese elu olla juba kord kaunis suur rumalus. Ütles nii — ja klaas langes põrandalle, pritsides valgelle nahale punast veini kui verd. Otsekui inimestes jäi suu lahti ning suured silmad vaatasid arusaamatuses enese ette. Naine karjatas, hüppas ta sülest, — Issanda alandlik munk ning sulane Martin Peetrist poeg Jonson oli surnud!

Ta oli olnud siiski suurim artist, kellega olen ealgi kokku puutund. Ta oli romantik, kes armastas kirglikult unistada, kes armastas joobumuseni naisi, kujutelles neid ideaalideks, jumalaks, kuigi nad võisid olla kõigest rahaahned kokotid alaväärtuslisest varieteest. Ta ei tunnud ilusaid või inetuid, vaid ainult jumalikke naisi, kellele andus poisiklise otsekoheuse ning kirega. Ning viimaseil

aastail, kui jõudis veel vaevaga hoida klaasi värisevais-
sõrmis, saatis naistele lillede bukette ning sepitses neile
ööd läbi sentimentaalseid luuletusi kui alandlik trubaduur,
kui elukutseline romantik. Neis ülistas ta naiste hingi,
puhtaid, ideaalseid, ilu järele janunevaid hingi, neis ülis-
tas ta ihu joobnustavat soojust ning kütkestavust, neis
laulis ta silmade veetlevast põhjatusest. Ning kõige selle
man teadis ta väga hästi, et naine on lihtne muld, kuivand
muld, mis ihkab niisutamist, külvi ja päiksepaisteliste hoo-
litsemist, aga ei anna armastajalle omalt poolt midagi
pääle pohmeluse tunde ja raske päävalu. Ta teadis ning
tundis ühtlasi, et elu on kaunis suur rumalus ning joobu-
mus naisest kõige harilikum, kõige suurem rumaluse tipp.
Martin Jonson tundis elu ning naisi, — tihti nägin ta huul-
tel ironilise muige — kuid ta pettis end teadlikult ning
ei tahtnud ealgi vaadata elule otsekoheselt näkku. Ta oli
artist enese lõbuks, ning romantism andis ta tühjale elule
sisu ning veetluse.

3.

Kuis oli Varria muutund nende pikkade aastate jook-sul, mil viibisin võõrsil!

Ei enam rohtund tänavaid vanade keskajast ehitus-tega, kõrtsega keldreis, õitsvate aidega ning kiikega platsel. Siingi kilgendas juba neetud asfalt ning linna raudne rind kõmises tuhandeist veerevaist rattaist. Eu-roopa graniidist ning ravnast süda tuksus siingi impulsiiv-ses lõomas ning tulisest kõrist kerkis tahma ja suitsu.

Mu isa oli surnud aastate eest, kuid Joonas Jorgen elas veel.

Ta võttis mind vastu torni ümmarikus toas. Ta oli kokkuvajund toolile, must ning liikumatu, et oli raske ses kogus tunda inimest. Nägu oli kuivand, tuhkhall, ilmetu ning elutu. Minu sisse astudes ei tõstnud silmi, ei kat-sund isegi tõusta toolilt. Ta tundis mind nähtavasti sam-mudest, instinktiivselt, sest minu otsa vaatamata algas juttu. Ning ta hääl oli sama elutu ning hoota, otsekui räägiks unes, õpitud sõnu.

„See on hää, Joonas,“ ütles ta, „et oled tagasi sõitnud, sest ma väsisin sind ootamast. Kuid Toomas Moor käs-kis surres Sind oodata ning ma ootasin. Ehk mida või-singi teha nüüd? Millekski pole ma enam kõlbulik, mi-dagi ei jaksa ma enam, — inimesed põgenevad minust kui surnust, aga ma elan veel, sest pidin ootama Sind. Kellele muule anda selle saare ta linna inimeste ning kõige rämpsuga, mis siin liigub ehk seisab liikumata?“

„Kas Sul polnd siis ühtki sõpra ega omast?“ küsisin.

„Ei!“ ütles ta äkki karmilt ning rõhuga. Tõstis silmad ning vaatas kui imestades mulle otsa. Need olid valged kui lumi. „Joonas Jorgen on üks, nagu on üks jumal, nagu on üks saatan. Sugulasita ning sõbruta. Mul pole kedagi tarvis, sest keegi ei kõlba mu kõrval. Nad on olnud ainult mu tujudeks, väikseks ajaviiteks ja lõbuks, muud midagi.“

Lavvale toodi veini, — ta käskis süüdata tuled, ta katsus koguni naeratada. Rääkides rippus ta alumine lõug, et hammasteta suu venis suureks ning ümmarikuks.

„Nii, armas poiss,“ lausus ta veidi lõbusamalt, „nüüd katsun Sinuga viimast õhtut viita, sest olen tõsiselt väsinud ning mul pole mingisugust lusti elada. Pidime küll nii toimetama, et suren enne ning Toomas Moor pärast mind, sest olen veidi vanem. Kuid Moor oli siiski suurem härra ning võis teha nii, nagu tuju ja tahtmine, kuna mina Sind kümme aastat pidin ootama, kümme pikka aastat, mille ainukeseks mõtteks oli täita neid kibeda töö ja Sinu ootamisega. Elada ei tahtnud ma ammu enam, sest miski ei pakkunud enam rõõmu ega mõtet. Nii võrsus pikka-mööda Varriast kaubalinn, aga ma ise kaugesin ikka rohkem elust, sest isegi töö oli ajaviiteks, mitte rõõmuks. Ning kui ma ootasin Sind, siis tegin seda mitte enese, mitte ka Sinu, vaid Toomas Moori pärast, kelle käsk oli siiski seadus.“

Ta kallast klaasid, jõi mõned sõõmud ning jatkas:

„Meie pärandame Sulle selle saare. Tee temaga, nagu ise arvad ehk tahad. Võid vabrikud maha lõhkuda, laevad mere põhja ajada, majad õhku lasta, — see olgu Sinu asi ning tahtmine. Meie tegime tööd, et see meile lõbu pakkus, Sa võid omakord kõige selle hävitada, kui see Su meele järele on. Teise töö pole vähematki väärtust. Kuid mina olen väga rahul enese, oma töö ja ka eluga. Nüüd aga on kahjuks aeg kätte jõudnud, kus ma

midagi ei taha, kus enam miski ei huvita. Terve ilm on jäänd äkki tühjaks ning huvitusetuks, kuigi kerkisid suurimad sündmused, huvitavamad sensatsioonid. Miski ei suuda enam panna keema mu verd. Olen kivinend ning ihkan surra, sest olen jäänd ükskõikseks õnne ning õnnetuse vastu. Sest mu keha on hangund ning hing on tühi. Mul pole mingisugust haigust ning ka jõudu jatkuks veel, kuid pole lihtsalt enam tahtmist. Olen aastais, kus elu tundub sedavõrt tühjana, isegi kummalisena, et hakkad surmast unistama kui armukesest. Ning lahkudes elust, lõpetan kõik arved, ilma et mul pruugiks ühtki pattu enesega kaasa viia. Sa pead teadma, et minu surses on kõik õiendud, nii et Sul minu nimel enam midagi ei pruugi teha. Siin on üks tütarlaps, ta nimi on Naani Kenk; ta on ühe töölise tütar ning ta on väga vaene. Ning ta käis vahel mind lõbustamas, mille eest maksin talle veidi. Nüüd, kus ma suren, pole talle tarvis pennigi maksta. Ma palun Sind tõsiselt, ära anna talle minu nimel mitte vähematki, kuigi ta on vaene ning väga kena tütarlaps. See oleks suurim hullus, kui koolnu Joonas Jorgeni arved käiksid edasi, nagu inimesed ei rehkendakski tema surmaga. Sel silmapilgul, mil heidan hinge, on surnud ka Varria, kõik inimesed, kõik arved, kogu maailm. Kõik langeb kokku tuhaks ning põrmuks, sest pole enam mind. Pole enam mind, ning see paneb seisma planeedid, kustuma päikese, — kõik hangub, sureb ühes minuga. Võivad tekkida suurimad sõjad, puhkeda verisemad revolutsioonid, maakera võib lõhkeda tükkeks, ning kuigi see sünniks juba homme, pole sel ometi põrmugi rohkem tähtsust kui porikärbsel lennul saja versta kaugusel, kui liivatera langemisel kuristikku, sest mina suren täna ning see tähendab terve kosmose lõppu. Ehk lähuvad mulle veel korda teiste rõõmud ning kurbused, kui mu keha ei tunne enam tuule puhanutki. Nii on ka veel täna Naani Kenk minu, — võiksin tappa inimese, kes julgeks läheneda

talle. Kuid homme, pärast mu surma, võib võtta teda
iga vastutuleja — see ei puutu enam minusse!”

Joonas Jorgen rääkis kavva, kuid surnult ja masin-
likult. Iga ta sõna oli õpitud, kaalutud, ning ta ruttas, et
öelda seda, mida arvas tähtsaks ning mingipärast tarvili-
kuks mulle edasi anda. Ta otsekui kartis surra vaikselt
ning jõvvetuses. Kartis kaastundmust ning leina inime-
sist, sest ta pidas end härraks, kellele on naeruväärsed ja
tühised kaasinimeste pisarad. Ta võis koguni vihastada
minu arvamisest, et ta on jäänd jõvvetuks lapseks, kelle
viimseid sõnu ei võeta enam tõsiselt, vaid kuulatakse
ainult kaastundmuse pärast. Seepärast, kui katsusin
rahustada teda, kui ütlesin, et ta elab veel kavva, vihastas
ta ning ta valgeis silmis paistis põlgus. Ta oli juba ammu
surnud, ta ihu oli juba muld ning see muld elas veel üksi
mingisugusest enesesuggestioonist, kohustusetundest.

Ta rääkis edasi. Tal tuli isu ning ta sõi koguni.
Ütles:

„Kui Toomas Moori viimne päev oli tulnud — aga
selle valis ta ise — heitis ta kirstu, tõmbas lina üle pää
ning soovis mulle hääd päeva. Nii ütleski tema: „Hääd
päeva, armas Jorgen, ela hästi ning oota mu poega.
Oota teda kümme, kakskümmend ehk minupärast kas või
sada aastat, aga enne ei tohi Sa surra. Ning pea meeles,
kui ma olen surnud, oota üks päev ning üks öö, kruvi siis
mu kirst kinni ning vii ühes Jaagup Svillaga ta lõunapool-
sesse keldrisse. Ning see ruum olgu avatud terve kuu, et
igauks võiks vabalt vaatama tulla mu põrmu ning tunda
tõsist kurbust ja leina. Ning kõik peavad saama süvva ja
juvva oma meele järele, et ei tekiks arvamist, et olin
ihuskoi või midagi sellesarnast. Kolmkümmend päeva
olgu laud kaetud ning Sina muretsed selle eest, et leinapäe-
vad ei muutuks tühiseks prassimiseks ning lõbude päeviks.
Kõik peab sündima vaikselt ning korralikult ja igauks
peab teadma, et surnud on Moor ning mitte keegi teine.

Ja neile, kes hästi nutavad, kelle pisarad tulevad südamest, kes suurest kurbusest tõsiselt aru saavad ega vastikut korametit ei mängi, neile annad Sa minu nimel kümme hõbedat ning lubad edaspidi veelgi anda. Kuid tühistelle kelkijaile anna nende osa viina ja nende osa söömist ning saada nad siis koju, kuid lärmita ja tülitä, nagu see kombeks iga viisaka inimese man. Ja neid, kes joovad end purju ja hakkavad kergemeelselt tantsima, kes nimetavad haavavalt mu nime, kui nad teenivad meie ettevõtteis, kas vabrikuis ehk laevul, neid trahvi raha trahviga oma äranägemise järele. Kuid kõik peab sündima väga viisakalt ning lärmita, sest kurbuse ja leina päevad on igale tõsiseks järelemõtlemiseks.“ Nii rääkis Toomas Moor ja tõmbas lina üle pää. Ma istusin ta kirstu ääres ning ootasin kannatlikult, kunas heidab ta hinge. Ta oli haige, viimaseil kuil jõudis vaevalt vedada jalgu, kuid haigust varjas ta, ega tahtnud rääkida üldse sellest sõnagi. See pärast võiski ta nii uhkelt kirstu heita, sest jõud oli otsas ning surm oli juba suus. Kuid päev jõudis õhtule, tuli õö. Mul oli igav, ma väsisin. Ning öösel kuulen, kuidas Moor köhib: „Armas sõber, Sa elad veel?“ ütlesin. Ta viskas lina näolt, tõusis püsti ning oli punane vihast. „Tohoo, põrguline!“ karjatas, „või on veel mõnel teisel selle kohta midagi ütlemist, kuigi see teine peaks olema kas või Joonas Jorgen ise!“ Ta häbenes, et oli liig vara heitnud kirstu ning surm ei tulnud. Ta kartis lina all lamades, et suremine võib liig pikale venida, et võib minna nädal ehk teine ning kõik ta ettevõtted ning uhked tahtmised võivad nurja minna. Ning vihaselt haaras mu käest veiniklaasi, jõi ta ühe sõõmuga tühjaks, süütas sigari, kuid viskas selle kohe minema. Vaatas siis mulle vihaselt otsa ning lausus kihvtiselt: „Mis osa Sina mu surma man mängid, armas Joonas Jorgen? Mine parem minema ning tule homme jälle tagasi, et vaadata, mis minuga vahepääl on juhtund.“ Lausus nii, heitis pikali ning tõmbas jälle

lina üle pää. Läksin minema, sest polnud põhjust teda vihastada. Teise tuppa jõudes leidsin, et olen sigarikasti kirstu juure jätnud. Läksin tagasi, nägin: Toomas Moor oli surnud.“

Joonas Jorgen peatas, mõtles ning jatkas:

Toomas Moor oli väga uhke ning iseteadlik härra. Tal oli väga tähtis, mis sünnib temaga pärast surma. Ta soovis isegi kirstus lamades olla härra, kel on häämeel inimeste leinast ja kurbusest. Minul on aga ükskõik. Mata mind suurima auga, ehk viska mu jäänused merre, see olgu Sinu lõbu ja Sinu tahtmine, millega pole mul mingisugust tegu. Minu jäänused, see pole enam mina, see pole enam Joonas Jorgen, see on tuhk, muld, lehkav liha, ehk nimeta seda oma soovi järele. Kui olen surnud, kaotab mu kest igasuguse väärtuse, sest sinna ei puhu jumalgi enam hinge sisse, kuigi ta seda omaks lõbuks ning ajaviiteks sooviks teha. Täna aga elan veel, täna valitsen veel, seepärast on ka ülitähtis, mis sünnib täna. Võin veel käskida, võin veel teha inimesi õnnelikuks ning õnnetuks, sest täna pole veel veri tardund mu soonis. Täna tuleb veel siia Naani Kenk ning ma panen ta keerlema ja vilistama kui vallalise tuule, sest seda võin ning tahan veel!“

Ta hüppas toolilt, sammus paar korda toas ringi, kuid vajus siis uvvesti jõuetult endisse kohta tagasi. Ta kärsituses avaldus elu viimne lõõm, viimne jõud ja tahe, kui kartuses enne langust. See oli instinktiivne surma kartus, sureva liha agoonia, kuna vaim oli juba ammu harjund surmaga, ootas ning igatses teda koguni. Kõlistasin ning käskisin tuvva uvve pudeli veini. Kuid Joonas Jorgen ehmatas, lõi vihaselt rusikaga lauale ning kisendas:

„Täna käsin veel mina ning ei keegi muu! Veel olen mina siin peremees ning käskija ning ühelgi teisel pole siin sõnagi öelda. Ainsamast sõnast jätkub, et Varria muutub samasuguseks lagedaks saareks vaeste kalurite

õnnega, nagu ta oli enne meid. Ma olengi vaikind, ma olen terve eluaeg vaikind, ikka seistes kõrval, ikka kõige sõnakuulelikult nõus olnud, ikka aupaklikult kumardades, sest, vaata, olin kõigest Joonas Jorgen härri Moori kõrval. Minu sõna oli soov, aga Moori sõna oli seadus, seepärast võisingi rääkida ainult poole suuga. Ning siis, kui suri Moor, kui jäin ainsaks käskijaks siia, siis ei sünnitand käsud enam rõõmu! Kuid ära arva, et seepärast kohkun tagasi suuremast meeletusest! Võin veel kõik teha, sest midagi pole mulle kallis. Ehk pead mind juba koolnuks, kelle üle võib irvitada ning kelle suu võib nartsudega kinni toppida? Joonas Jorgen elab veel, Joonas Jorgen valitseb veel, — tema üksi ning ei keegi muu!“

Ning ülekeevas vihas haaras ta kella järele, kuid ta hääli jäi kurku kinni, ta käed langesid jõvvetuses, silmist luskus isegi viha, — ta langes toolile kui rabatud. Ruttasin ta juure, haarasin ta õlast, karjusin, kallasin veini ta suhu, kuid ta oli külm kõige vastu. Ta mõmises midagi, jõudmata kättki liigutada. Mõmin muutus varsti korisemiseks, ta oli kui laps, vaadates mulle abitult ning paluvalt otsa. Miski katkes temas ning ta langes kokku kui niidetud. Külmale huulile ilmus tilk verd, valget-roosat verd. Joonas Jorgen oli surnud.

Ta oli mu ees kokku vajund kui hunnik tuhka. Oli raske temas tunda inimest. Luine kere mustas rüüs paistis kui katkilöödud manekkeen. Mulle oli temast meele jäänd ta kivine, külm mask, kuid praegu oli see muld, tuhk, vereta liha. See polnud enam Joonas Jorgen, uhke kivis raidkuju, kes kõndis isa taga kui jumalus. See oli ära kuivand, ärahangund muld, kõrbe liiv, nii kummaline omas jõvvetuses.

Ning istudes Joonas Jorgeni korjuse ees, tundus mulle, nagu oleksid aastasajad veerend hauda ning see, mis tuleb pärast seda, on luuleta raudade ja kivide kõlin. Tundus,

nagu oleks aeg kärisend pooleks, nagu oleks surnud inime ja jäänd ellu masin. Vana suremine ning uvve tekkimine, mida nimetame nii uhkelt progressiks, pole ju muud kui hinge järk järguline muutumine masinaks, kui individuaalse isiku impulsside atrofeerumine. See, kes tuleb pärast meid, on tehniliselt ikka kõrgemal, kuid hingeliselt tühjem, sest on vale arvamine, nagu oleks masin isikulle aitajaks. Ta on pigemini tugevaks võistlejaks, mis sööb inimese aja jooksul kui rooste raua. Mida kõrgemad tehnilised saavutused, seda väärtusetum on inime, mida kõrgein kultuur, seda ühekülgsem on isik.

Kuigi mu isa ning Joonas Jorgen olid vastuvõtlikud tsivilisatsioonile ning elasid kaasa üldsele progressile, linna tänavaid asfalteerides, vabrikuid ehites, raadiojaame asutes, ometi ei võinud ma endalle kujutella neid liikumas sel asfaldil ning nende masinate keskel. Nad olid inimesed omaaegsete hulgast, mitte masindud massist. Nad pidid surema juba sel lihtsal põhjusel, et käesolev aeg polnud enam nende aeg. Seepärast surevadki vanad inimesed vaimliselt palju ennem kui nende ihu ning tunnevad end tarbetuina kõige tärkava ning nooruse ees. Nad võivad arusaada nooruse loosungitest, kuid ealgi neile kaasa tunda, sest iga inime elab omal ajal ning igal ajal on omad loosungid.

Ning leinates koolnuid, tunneme kurbust mitte isikuist, vaid nende ajast ning sündmusist, millega olid nad ühendud. Ehk mis ütles mulle isa või Joonas Jorgen, kes olid kui isikud jäänd mulle siiski võõraks. Nad rääkisid mulle rohkem oma ajaga, nende metsade, soode, laante ja merega, mis olid alles puutumatud Euroopa mõjust ning mis olid läind ühes nendega hauda. Nemad surnud, polnud enam metsi ega soid ning isegi meri oli otsekui kaotand palju omast rahutusest.

Inimsoo õnnetus seisab võimetuses progressi vastu, kuigi progress viib hävinemiselle. Kuigi Euroopa on

muutund inimsoo paiseks, kuid kes jõvvaks hävitada linnad, raudteed, tunellid, laevad, masinad, tehased? Kes jõvvaks seisma panna kõik need liikuvad, keerlevad rattad, need terasest ning betonist goolemid, seda tungi ikka uutele ülesleidustele. Ehk kes jõvvab piiri panna Euroopa mõjule. Oleme jõvvetud lõhkumiseks, jõvvetud takistamiseks, seepärast polegi enam kaugel aeg, kus masinad üirgavad ka põhja ning lõuna nabadel ja traadita telegraaf, kui uudishimuline laterdaja eit, ühendab mõlemaid punkte viimsete uudistega. Ning inimesel ja loomal pole siis enam jalgagi maad, kus oleks ta enesega üksi. Ikka kaugemale põhja lume legendikkesse põgeneb Paan kui kartlik hirv, inimese valitsemishimust aetud. Ning siis, kui temalgi ei saa olema enam kohta, tuleb katastroof, mis hävitab Euroopa tsivilisatsiooni ning masindud inimesed.

Nii mõtlesin ma siis Joonas Jorgeni korujse ees, aitamata katastroofi lähedust.

Tuli Naani Kenk, pani Jorgeni sülle lillede vihud, nuttis ja karjus, aga koolnu oli külm kõige vastu. Ta silmad olid avatud ning tundus, nagu vaataks ta muheledes tütarlapse pisaraid. Küsisin Naanilt, miks armastas ta seda saajaaastast rauka, aga tütarlaps nuttis ainult, ega vastand sõnagi. Alles hiljemalt rääkis ta mulle, et Joonas Jorgen olnud metsikum inime, kes tunnud lõbu ta piinamisist. Ning käskind ta tütarlast tundide kaupa tantsida, või piitsutand ta alasti keha, et naise karjumises ja nutus kuulata elu keemist, elu võimsat avaldust, mis tal enesel kustumas. Kuid kas võis Joonas Jorgenit mitte armastada? küsis ta etteheitvalt ning puhkes nutma.

Joonas Jorgeni eluga katkes viimne lüli endise eluga.

Tundsin end võõrana ning üksinda ses linnas ning nende inimeste keskel, sest miski ei tuletand meele endiseid aegu ja endiseid inimesi. Jalutes rannal unistin tihti endiseist merisõitest hüüljeste püügil, põlevast taevast ning Jaagup Svilla muinasjuttest säältpoolt „Jäiseid Väravaid“. Veel praegu kõlasid mu kõrvus tõbiste kerjajate karjatused viimsest kohtumõistjast, kes sõidab põdraga kaugeltpõhjast, kuu krooniks pääs ja tähed õmbluste voltes.

Kui kaugel oli see minevikus, otsekui mingisugune unenägu, müüt, mis nii võõras ümbritsevalle elule. Olid surnud tuttavad inimesed, olid laastatud metsad ning kaldail ei kasvanud enam isegi lilli. Saar oli täis suvemaju ning linna mattis suits. Sadamas vilistasid laevad ning rong rongi järele veeres nende juure kui sipelgad pessa.

Leinasin endist Varriat, kui kevade tulles liikusid merel hiigla jäämäed ning ääretu vaikuses lõkendas taevas purpurses tules. Nüüd oli kõik külm ning õudne, olid lõppend isegi igaaastased laadad, sest nende asemelle olid tekkinud kaubamajad ning kontorid. Miski ei tuletand enam meele endist Varriat, see oli saand suurlinnaaks, kus praktilikkus ning külm kultuur on sõõnd luule ja unistused.

Mis pidin tegema siin, kus ei tunnud ühtki inimest, kus kadusin tuhandeliste tööliste esheloonis ning suvitajate kilkamises. Kuid olin veel liig noor, et vihata ja

minna. Veel otsisin mõtet ning võisin sattuda ekstaasi, veel uskusin inimesi ning joobusin naisest. Praegu, kus kõik juba möödab, kus on jäänd mu hinge üksnes viha, naeran neid joobumusi. Pole armastust ning sõprust, on vähem kõrbes vett. Ja naine, ja sõprus, ja ausus on hädalise inimese loodud unistus, sest pole naist, kes ei jätaks sind üksi ning sõber aina ootab parajat silmapilku, et oma eesli kabjaga lüvva sulle näkku. Kuid moraal tuleb alles siis, kui elu on jäänd vastikuks ning viha on põhjendud siis, kui su veriliblel on lubjastud pettumusest.

Nii jalutin terved päevad rannal ehk astusin ajaviiteks kapten Roode onni, mis asus üsna mere ääres, madalikul, kus lained sirgusid tihti akna ruuteni, kui lõukad pekstes tiivuga ning paludes sisselaskmist. Kapten võttis mind vastu ikka rõõmuga, tõi lavvale viina ning meie jõime mere vaatlusel ehk rääkisime omist rännakuist ja elamisist. Ta oli lühike, kuid väga tüse härra, habetand, kuid hõreda habeme alt paistsid verisooned. Oli hääsüdamlik, kuid väga äge ja metsik, kui talle tehti ülekohtu. Ta oli jumalasalgaja, tsüünik, kõnelemises tihtigi ropp, kuid hinges suur romantik, kes võis joobuda isegi tuule kohinast, kõrtsi kakelusest, lainete vahulisest keemisest. Ning üle kõige armastas ta naise, otsis neis luulet ning joobumust, nägi aga ainult toorust, pettust ning ahnust. Ning seepärast vihkas neid, peksis neid, kuid uvvesti leppis, uvvesti lootis, uvvesti katsus neis leida puhast hinge ning naiselikku hellust. Igas suuremas sadamlinnas, kus laevad peatusid kavvemalt, oli kapten Roodel oma naine ja lapsed. Nii oli tal palju armastusi ja palju pettumusi. Ta kulutas kõik omad suured sissetulekud perekondade ülalpidamiseks, jaotes oma varandust täpipäälse õiglussega. Sel alal oli tal koguni oma raamatupidamine, kurnis keeruline ning kummaline, millest keegi võõras aru ei saand.

Ning ta rääkis,

et on naisi, kes sündind viinast ja valsi keerust; need on anduvad, magusad ning nende truudusmurd ei sünnita isegi valu. Nende nahk on imeõrn, vahakollakas, lehkab jasmiinide järele, nende silmad on täis unistavat und, nende jalad tantsisklevad isegi unes. Ning ealgi ei tea sa, kas oled õnnelik tema lahkudes või teda kohates. Ta ilmub silmapilguks, kui mesilane lennates illele, ning läheb minema kerge südame ja rahuldud silmiga. Nende elu veereb kui unes, milles nad ise kunagi pole tegelasiks. Nad ei räägi sulle ealgi ei omast õnnest ega ka õnnetusest, nad ei anna sulle palju, kuid ei võta sult ka midagi. Ainult harva, harva lubavad enestelle kinkida paar siidist sukke ning punaseid nelke. Ja alati naeratavad, kui tõmbavad jalga su kingitud sukad, aga nelgid närtsivad lugemata luuletuskogude ehk ajalehtede kuulutuste vahel. Sest need on naised, kes loevad vaid kuulutusi, ise midagi ostmata ning midagi müümata.

On naisi, kes sündind kahvatust kuuläikest ja suviööde varjest; need on verivaesed, kuid kirglikud, nende armastus on piinav ning armastus ihulik. Nad jäävad ruttu, ruttu vanaks, sünnitavad valuga lapsi ning lapsed pole neile ealgi rõõmuks. Nende ihu on kollakas, läbi paistev, lehkab sõrru suitsu või leili järele. Nad räägivad vähe, kuid kannatavad palju, nad katsuvad isegi naerata, kuid naer on kui koolnu näol grimass. Ning ealgi ei tea sa, mis tahab ta ja missugune on ta kapriis, sest vaevalt, vaevalt teab ta isegi seda. Ainult mehele minnes ning vananedes võib ta neljakümne aastasena saada tütarlapse hoo ja võluvuse, kuid sedagi üksikud ja harva.

On naisi, kes sündind kihavaist tänavaist, rahvarikkaist bulvaarest ning suitsuseist kafeedest; need on kui mesilaste parved, igal pool imedes enesesse elu joobnustavat kihvti, ilma et omalt poolt annaksid armastajalle piiskagi. Nad kannatavad südamehaigust, kuigi süda on neil vanade ajalehtede aastakäigud, — palju tühist intriigi,

palju mõttetut ärritust, palju banaalset teatraalsust. Nad langevad sulle esimesel võimalusel kaela ning räägivad suurest armastusest ja piinavast valust, kuid armastus on nende äri ja valu nende kirg. Nad käivad kallilt, kuid räpaselt riides, nende käekottes on raha, vanad sukad, võtmed, puuder ja armastukirjad segamini. Nii segamini on nende elugi, tarbetu ja mõttetu teistele, veel rohkem aga neile enestele. Nad kannavad laiu kübaraid, mille alt vilguvad kaks vesist silma ning võib olla on see kummaline, et just neis silmis näed inimest käristud hingega rohkem, kui kelleski teises.

On naisi, kes sündinud päikese särast ja toome helvestest; need on romantikud, käivad silmiga taevas, näol pronkspunctus. Nad lehkavad rasva ning piima järele ning nende suudlus on karastav kui tuulepuhang. Nad otsivad suurmeelseid kangelasi, teatrite armastajaid, poeete ning jõumehi, kuid suuremalt osalt satuvad avantüristide küüsi, — ja on nendega väga õnnelikud. Need on naised, kelle mehed lähevad ruttu rasva, nad ise aga lahjuvad, lahjuvad ning surevad verivaesusse.

On naisi, kes sündinud tukkuvast järvest, unisest pargist ja loode päikese purpurist. Nad elavad romaanide vihkest, luuletuskogudest, novellide veetlusest, tegelikult ei oska aga panna isegi kätt ümber su piha ja suudelda lihtsamat suudlust. Nende käed on higised, nende nahk on roosakas, nende huuled on õhukesed kui lestad. Kuid ellu astudes saavad korralikkeks emadeks, kes peksavad lapsi hasardiga ning näevad häämeelega, kui ka nende mehed vibutavad sagedamini rihma. Nad on väga rahaahned ning ei unusta ealgi oma perekonna kasusid. Nii võivadki olla armsakeseks üksnes neile, kellest on kasu nende meestele, kuigi see kasu oleks minimaalne. Ning siis on korruga kadunud kõik kirjanduse ja kunsti armastus ning isegi kõige armsamate luuletajate nimed ununevad silmapilkselt. Armsamate raamatute leheküljed tarvita-

takse tuustikuks, kuhu keritakse lõnga, ehk rebivad lapsed neid tükkeks, et keerata suurte eeskujul paberossi.

On naisi, kes sündind jumala ema lahkusest ning saatana palvetest. Nende tõrvmustad juuksed on kui kroon tõmmule, kuid külmale näole. Nooruses armastavad nad üksnes isa ning kadestavad ema; nad on temperamendikad, kuid nende savipruun nahk on külm kui sivvul, nad on ilusad, kuid ilu ei veetle, ei vangista. Esimene armastus on neile ikka saatuslik: kas lähevad härduses kloostri või saavad suurimaiks roimareiks, — ning siis röögatab maa nende ümber.

Kuid suurem osa naisi on sündind mullast, sellest kuivast ning janunevast mullast, millest tõusevad tolmu-pilved enne vihma, kuid mis pärast vihma muutub läbi-pääsematuks poriks. Ja on see nii, kuigi see sulle võib olla ei meeldi, kuid maakera pole loodud sulle, vaid puule, mis kasvab metsas ja putukalle, kes roomab ta lehel, ja hirvele, kes jookseb ta all. Sest sina pole loom, kuid pole ka jumal, sa oled ühel ööl vargsi väljaroomand omast kodust — metsast, sa oled ehitand majad, laevad, tehased, linnad, tänavad, sa oled pugend kui tigu kivimüüride vahele, seepärast oledki jäänd koduta hulkuriks, üksik ning võõras looduselle. Seepärast hammustab sind siug ning peksab kabjaga hobune, seepärast tõuseb eimatudes lind sind nähes, ja siil ruttab põõsa alla varju. Sa oleks pidand elarna puu juure all, koopas kui karu, ning naine oleks pidand jooksmat kui hirv mööda metsi.

Siis oligi su pattulangus, kui põgenesid metsast, Paani paradiisist, ja ehtasid hooned ja linnad ja masinad ja kõik, mis käib nende juure. Sa tõmbasid katuse oma pääläe pääle, kaitstes end päikesest ning tuulest ja neist piiskadest, mis tilguvad taevast. Sa ehtasid omale kodu kivist ja ravvast, kuid seda oli veel vähe, sa oled metsast ka naise kaasa toond. Hää küll, sa armastasid teda üle-

eile, sa armastasid teda eile, aga täna? Sa armastad teda täna ja armastad teda homme, aga ülehomme?

Ning kapten Roode sattus tuiju ning naeris.

Ei, pagana pihta, see peab ju terve igavik kestma! Sa pead sel ja tol kuul, sel ja tol aastal teda armastama. Ta on ikka alati su man, sa ei pääse tast lahti ealgi. Sa avad silmad, paha mõtlemata, aga tema haigutab juba sulle vastu. Sa tuled töölt, tõsine ning väsind, aga ta seisab juba uksei ning naeratab sulle vastu. Igal pool, alati on ta su ees ja su kannul. Sa harjud temaga kui mõne kroonilise haigusega. Ta muutub paratamatuks ning kui sarnane hävitab igasuguse romantika ning veetlevuse. Armastusest saab igapäevane leib, hapendud, kuivand koorik, mida närid ainult seks, et sul muud paremat pole teha. Ehk mis jumal on see, kui ta on sinu enese kätetöö ning seisab aastaid toa nurgas, pilgutamata silmi! Seepärast ongi ristiusk kultuurrahvaste saavutus, sest jumal on neile nägemata ning müstiline, seega kohutav ja veetlev ühtlasi. Kuid palu see jumal alla, ehita talle hiilgavaim tempel, anna ta tarvitada kõik piksed, maavärisemised, tormid ning kõik, mis käib sinna man, kuid mine ka ise temaga ühes templi elama, — ning sa lähed ta vastu varsti familjäärseks. Kui sa elumees oled ning kui sul pole ühtlasi võõrad ka seltskondlised kombed, siis jood juba nädala pärast temaga sina-sõprust ning igasugune aukartus on kadunud, kuigi ta käes on tarvitada igasugused piksed, aga sina võid olla halvatu ning abitu loom.

Naise toomine kotta on ilu profaneerimine, Rafaeli ehk Leonardo da Vinci maalest vihmavarju õmblemine, millega võib hakkama saada üksnes idioot. Ja sarnased idioodid oleme meie kõik, sest naisest ja armastusest oleme teind igapäevase suupiste viina alla ehk midagi sellesarnast. Ka kaunim luuletus, teda vahetpidamata

leierdes, muutub vastikuks ning väljakannatamatuks, kuna lihtsam väntpilli viis, teda harva ning kohases meeleolus kuulates, võib pakkuda ülimald maitsemisi. Kuigi räägitakse, et naine üksnes abielus veetlevaks muutub ning kallistuis meistriks saab, siis on see siiski väga üürike ning on tingitud ta puht majanduslistist kalduvusist. Ka kaupmees muutub lahkemaks, kui puhtas rahas maksad ning peni alandlikuks ja sõbraks, kui oled ta toitja.

Ei, ei, armas sõber, naised tuleks kindlasti tagasi metsa saata. Ning sina, suur romantik ning esteet, ilu järele igatsedes, võtad võrgud ning kammitsad ja lähed metsa. Ning hulgid ringi, hõikad ja vilistad või poed juurte alla varju, varitsedes neid. Ja kui nad jooksevad sust mööda kui hirve parved, kilgates, hõisates, vilistades, juuksed kui purjed lahti, viskad sa ilusamalle silmuse kaela. Muidugi sipleb ta, väriseb kui õhtused hõbehaavad, silmad täis hirmu ja teadmatust, kuid sina vaigistad teda ja ütled, et ära karda või midagi sellest. Ja viidad sa temaga öö, kui tahad teisegi päeva, ronite puil ning jooksete mööda metsi ning olete mõlemad õnnelikud.

Muidugi, lähevad päevad, nädalad, võib olla isegi kuud, sa ei suuda unustada teda. Ning õhtupoolikul — taevas kumab leekes ning tuul on raugend — võtad sa uuesti võrgud ning kammitsad ja lähed metsa. Sa huikad õlitu ämaruses, sust libisevad mööda naised, sulle huigatakse vastu siit ning säält, aga mitte see, aga mitte see! Missugune jõbumus mõlemaile, kui lõpuks kohtate üksteist.

Ja kapten Rõode rääkis veel. Ta suitsetas lühikest merimehe piipu ning vaatas unistades merele. Ta arvas siiski, et sarnane seisukord oleks võimalik üksnes tsivilisatsioonita, inimsoo arenemise algastmel. Ta unistas koguni suurist vapustusist, kui hävinevad linnad, raudteed,

kaevandused, kui inime läheb tagasi loodusse. Kui lähedal seisis ta seekord unistusile! Kui ruttu pidid tõeks saama tema mõlgutused terve tsivilisatsiooni hävinemine!

Rääkides tuli tagasi ta skepsis ning iroonia.

Ei, ei, meie oleme kõik rikutud ning raisus. Katsu aga praegu paluda naised metsa, ta jookseb kiiresti tagasi kui koduloom. Katsu aga paluda metsa, nad korraldavad sääil sulle sarnase ilusa kontserdi, et oma ettevõtte enam põrmugi rõõmu ei sünnita. Võib olla ongi kõigil naisil otse inüstiline hirm metsast, et isegi seenele minnes tunnevad südame löökide kiirenemist. Võib olla seepärast eksivadki naised kolme puu vahel ära, kuna võsastikus tunnevad end kodus kui rästikud. Naine pole romantik ning luulest saab ta ainult sedavõrt aru, kui palju ülistakse sääil ta ihu iludusi. Palu nad metsa ning siis algab sarnane revolutsioon, missugust ei tunne veel maakera.

Kuid ma ei uskund kapten Roodet. Ta pildus paradokse kui osav kunstnik, ise joobudes neist. Ehk miks pidin uskuma teda rohkem kui Martin Jonsoni, kes armastas naises isegi ta truudusmurdu, ta armastuseta kirge, ta väiklast ahnust ning pooside võttu. Olin alles noor ja üksik kui vile puhkujata. Janunesin ohkeid, hõiskeid, kuumavat keha, inimest, kes kooriks valla mu isiku mina. Olin kui tükk kuivand savi, mis ootas osavat voolijat, et saada teravaid kontuure ning iseloomulist ilmet. Mu iseloom omas algupäras oli eitav, protesteeriv ning sapine, kuid sapp toitus alles literatuurist, ümbritsevast mõjust ning nooruse poosist. Seepärast võisingi olla nõus kapteniga, kuna hing nõudis elu ning läbielamisi. Seepärast pidingi veel joobuma, langema ekstaasi, ülistama armastust, et pettumus ja sapp oleks täielik ning põhjeks isiklikele läbielamistele. Mida võisid mulle öelda kapten Roode targutused, Jorgeni isalikud õpetused ning Jonsoni manitsused?

Ning sarnasena vastutulelikuna kohtasin kapten Roode tütar, Ingriin Roodet.

Olete ealgi katsund kirjeldada meeldivat naist? Teie otsite luulelisi võrdlusi, te sentimentaliseerite, te satute liialdusse, olete igale teisele kõrvalvaatajalle lihtsalt rumal eesel. Sest see, kellest võin hulluda mina, ei kõlba võib olla isegi mu toapoisile saapaviksijaks, ning see, kellele luuletab mu toapoiss ööd läbi luuletusi, võib äratada minus kõige vastikumaid tundmusi. Nii polegi inetuid naisi ning isiklikku maitset naiste suhtes, vaid on üksnes meie erootiline instinkt, mis dikteerib üht ning keelab teist. Miks armastan näiteks Mizzit, terved ööd ta akna all ohtes, kuna näiteks Frizzi on ilusam, targem, rikkam. Ja võib juhtuda ka nii, et mu armastus sureb silmapilkselt, kui Mizzi on kättesaadav kui pabeross portmanees, sest kättesaamise teadvus ongi juba rahuldand mu erootilise instinkti.

Samuti kui seletamata on meie armastus ning vihkamine, nii ebaõiged on ka meie naiste portreed. Kas pole luuletajad loond omis töis ilusamaid naiste kujusid, kuid kas pole üleüldiselt teada, et just luuletajad on need, kes astuvad abiellu inetumate naisiga? Missugused olid siis küll tõelikult Beatrice, Dulcinea, Roksana? Suuremad esteedid ning teadlased on ka suurimad võhikud naiste ilu tundmises, kuna proovireisijad, teatrite statiste ning boksööre piiravad iludused.

Ja Ingriin? Mis kujutust annaks see temast, kui ütleksin, et ta oli kui merivaht, heidetud kaldalle: puhas, valge, veetlev, et ta nägu oli marmorvalge, verd piiskagi naha all, et silmis säras põhjatü taeva purpursus? Naise ilu ei kirjelda te ealgi sõnadega, sest ilul pole mõistet, kuna ta püsib üksnes võrdlusel. Ehk saate vähematki kujutust Saaba kuningannast Salomoni laulude järele, ehk millega erineb omas ilus Ofeelia Kleopatrast?

Ja Ingriin?

Ning oli õhtu, ja oli raugemas tuul. Mustad pilved kärisesid, sünnites laiu avausi veripunaste palistustega. Kisasid lõukad, ikka tõustes ja laskudes, ning meri oli roheline vere virvendavate laidega. Ning Ingriin jooksis mööda liivast kallast.

Ja teinekord: oli udu ning pisardas vihma kui vee tolmu. Suits laskus aeglaselt alla. Tänavate märjal asfaldil kiirgasid autode proshektorid kui roomavad tuli-siud. Oli külm, oli niiske. Lumperlandi põiktänaval karjusid ajalehe poisikesed kriiskavalt. Tänavraudtee vagnid liikusid aeglaselt, vahetpidamata kõlistes. Ning äkki vilksatas Ingriin ja kadus uttu.

Ja veel kord: olin purjekuga sõitnud merele. Rullus kinni taevas. Edelalt kerkisid kiirelt mustad pilved kui õised mäed. Meri mühises salapärases ootuses, lained sirgusid ning kiirenesid. Tuul hakkas kiunuvalt vilistama. Algas torm. Ning Ingriin võitles tormiga pisikeses paadis.

Ja siis kord, jalutes rannal, kohtasin teda. Ütlesin, Ingriin, õhtu on jahe, võiksid minna parem koju. Ta nägu lõi õhetama, ta jooksis kiiresti minema, et nägin üksnes ta tantsisklevaid jalgu. Ning valget seelikut, mis oli täispuhutud tuult. See oli esimene kord, kui laususin talle paar sõna.

Sest päevast pääle jalutin tihti rannal, lootuses öelda talle veel ühte ning teist. Aaga kui ta ei ilmund, astusin Roode onni ning istusin siin pudel viina ees pikad õhtud. Muutusin kärsituks, hakkasin jooma, kuulasin vana kapteni targutusi vähe. Ning siis, kui ilmus Ingriin, ütles vana mees talle, et, Inga, mul on külaline, võiksid parem minna teise tuppa. Ning kergelt, nagu tulnud, sõnagi vastamata, jooksis ta minema.

Muidugi, seda ei kannatand ma enam. Algas joomine, kui tühjendasime pudeleid vahetpidamata hoos. Karjusin lärmitsemin, rääkisin valju häälega lugusid omast elust,

muidugi kirjeldes end elumeheks, avantüristiks, väike-seks saatanaks, kellel pole midagi kallist ega võimatut. Ning rääkisin kõike seda lori ainult seks, et väike Inka kuulaks mind teiselpool seina.

Ja siis, kesk joomist ning lärmi, lükkasin otsekui kogemata vaheukse lahti. Ingriin magas. Taevane jumal, ta magas kõige rahulikumalt, nagu ei puutuks talle mu ilusamad juhtumused mitte põrmugi. Nagu oleksin ma ise talle võõras sisseastuja, kes räägib omad rääkimised, ajab omad ajamised ning läheb siis jälle oma teed, tagasivaatamata.

Oli kadund korraga igasugune mõte isegi joomises. Taarudes koju, olin täis sappi ning viha. Kui tühi ning õudne oli mu kodu, seda tundsin rohkem kui kunagi enne. Madalad laed lasusid mu õlgel ning pimedad nurgad olid kui kuristikud. Oli niiske ning külm. Kaminas suitsesid puud, praksudes, susisedes, võtmata tuld. Tuul kiskus akna luuke, millest paukus ning vilistas terve maja kui lagund tuuleveski. Mööda tube jooksid hiired, mind kartmata.

Joonas Jorgen oli jätnud mulle kaks teenijat, — Nikodemuseks kutsuti üht ning Klaaraks teist. Ning olid mõlemad üle seitsmekümne, kurdid ning jalutud, kes elasid ühes toas kui karud koopas. Hommikuil ilmusid ikka mu juure ning küsisid köhides ja aevastades, kas aulik härra ei soovi ehk midagi? Ning vanamees kui küürus käsn tursund verisooniga näol lisas ikka juure, et Nikodemus olla ta nimi, vabandatagu teda, Nikodemus, et härra Jorgen olla küll ikka tema nime meeles suutnud pidada. Ja teine seisis ta kõrval ning lisas laulva häälega juure, et tema nimi olla Klaara, et andku jumal härra Jorgenille kerget puhkust ta viimsel uinakul. Ning siis läksid nad mõlemad jälle minema ja ma ei näinud neid enam terve päev. Aga hilja öösel, kui tulin koju, kuulsin nende norskamist, millest värises terve maja.

Nii olin üks ja elasin kui lagund laeval. Ehk mida võisin rääkida Nikodemusega, kelle ainsamaks sooviks ning unistuseks oli magada? Ta tundis otse füüsilist valu, kui saatsin ta posti ehk ajalehtede järele, sest väiksempi töö oli talle Issanda poolt saadetud karistus. Isegi rääkida ei tahtnud ta ning, kui tal oli midagi tarvis Klaaralt, siis näitas parema meelega kätega, sest isegi suuavamine tegi talle raskusi.

Kavva ei käind ma enam kapteni juure. Istusin kodus ning tundsin igavust ja spleeni.

Ning siis ühel päeval tuli Ingriin.

„Tulin vaatama vana Nikodemust,“ ütles ta otsekui vabandades. „Isa käskis teda tervitada ning küsida ta tervise järele.“

Kui ma midagi ei vastand, seisis tütarlaps tükk aega vaikides kesk tuba ning lisas siis häbelikult juure:

„Ning tõin härrale lilli.“

„Ehk jääd ka ise ühes nendega siia, sa näed kui õudne on minu kodu? ütlesin ma ning läksin ise minema, et anda võimalust järelemõtlemiseks.“

Aga kui ma mõne tunni pärast tagasi tulin, kuulsin juba kaugelt tütarlapse hõiskeid. Ta käsutas vana Nikodemust ja Klaarat sarnase valjuesga, et isegi nemad ei julgend protesteerida. Nii jooksid nad kolmekesi askeldades mööda tube, pühkisid ja pesid, tuulutasid ning klopisid vaipu.

„Taevane jessuke, mis on ometi lahti?“ hädaldas vana Nikodemus. „Mis on ometi lahti? Kas pulmad, kas ometi pulmad? Või müüakse maja mõnele teisele?“

Aga Ingriin ainult naeris ja hõiskas ning tiirles mööda tube kui tuulispask.

5.

Rääkisin kapten Roodega, ütlesin, et tütarlaps meeldib mulle. Et ta võiks ehk mõned päevad jääda mu juure, sest juba kavva pole astund üle mu maja läve naise jalga, aga see teeb kodu õudseks ning külmaks. Kapten kuulas rahulikult ega vastand sõnagi.

Siis rääkisin edasi. Ütlesin, et olen väga üksik ega pole mul ühtki hääd tuttavat ning sõpra, kes aitaks viita mu aega. Et Joonas Jorgen on mulle jätnud ainult kaks poolkurti teenijat, aga mis hakkab ma nendega? Ingrin võiks tõesti mulle naiseks tulla.

Kuid äkki tursusid kapteni verisooned hõreda habemega. Vanamehe käed hakkasid värisebma, ta sõrmede vahelt kukkus klaas, ta vaatles mind suuril silmil, nagu näeks enese ees viirastust. Ning siis hakkas ta naerma, lõbusalt, ülemeelikult, täie kõriga. Ta punasile põskile veeresid isegi pisarad ning paksud huuled värisesid otsekui valu hoos. Ning tõusis siis toolilt ja läks minema, ukse paukudes tema taga.

Ning teinekord — kohtasin teda vist kõrtsis — algasin uvvesti juttu. Rääkisin, et see on minu kindel tahtmine ning ma ei või teisiti. Ning mispärast on kapten selle abielu vastu?

„Vastu?“ küsis ta pikkamisi. „Ei, mis võiks mul küll selle vastu olla? Kuid küsimus on selles, et kogu see asi ei puutu põrnugi minusse! Tahad Ingat, ole lahke võta ja nii edasi, aga milleks need jutuajamised minuga? Ehk arvad mind kristlaseks, kelle õnnistamata pole või-

malik tagajärjerikkalt tülitsema oma naisega? Noh, kui Sa häämees oled ning pudel viina ostad, siis võin anda ka õnnistust ning igasugused lisad sinna juure!“

Ning jälle puhkes ta naerma. Kuid tõsines varsti ning lausus vihaselt:

„Mul on omas elus olnud sada naist ning ükski neist pole mulle olnud truu üle nädala, mispärast arvad, et Sinu üks naine peaks Sind armastama üle kuu? Kuid tee ise nii ehk teisiti, võid ikka kindel olla, et oled väga rumalasti teind. Seepärast toimetage ise omi asju ning ära tülitage mind sarnaste küsimustega. Nad ei tee mulle põrmugi rõõmu, seda võin öelda liialdamata. Mul on haige süda ning seepärast pole mul mingisugust põhjust rääkida naisest ning eriti abielust!“

Ning kapten jõi oma klaasi kiiresti tühjaks ning läks minema. Nii ei näinudki teda enam mitu päeva. Kuid nägin Ingriini, hoidsin ta käsi ning rääkisin, mõttetust, absurdumi, nagu teevad seda kõik armastajad. Võid korrata lõpmatuseni ainsamat sõna ning suled sinna oma naiivse hinge. Võid unistada ning fantaseerida, et kord ärgates häbened omi sõnu. Sa oled joobund ning see õigustab sinu naiivsust, sest elus maksab üksnes ekstaas, kuigi naise sünnitud. Nii viitsin terved päevad temaga, pikad õhtud, kui terves ilmas eksisteeriksime ainult meie kahekesi, tema ja mina.

Aga öösel, kui Ingriin kadus madalasse onni, võtsin purjeka ning ristlesin ühes Jurgis Jarulaitisega lahes ehk kihutasime lahtisele merele, kus lained sirgusid mastide tipuni.

Jarulaitis oli vana tüürman, leedulane, kelle näolt ei kustund ealgi naeratus. Ta naeris ühtsoodu, otsekui keeks ta kõris igavene rõõm. Sadamas seisid tal mitukümmend purjekat ning nii elaski ta suvitajate daamide lõbusõitudest. Ikka rõõmus ja liikuv, ikka valmis anek-

doodiks ehk meelituseks, oli ta igas seltskonnas vastu võetav ning tarvilik.

Tihti ristlesin temaga merel. Olid need ju joobumuse ning ekstaasi päevad.

Kuid ka kahtluse ning kurbuse päevad.

Seistes purjeka keulal, vaatlesin vete sirgumist ning olin rõõmus, et elan, et olen, et hingan ning et on Ingriin, kes armastab mind. Naine oli saand kõigi küsimuste keskkohaks, kõigi rõõmude ning kurbuste kehastajaks, kelle eksisteerimata ei jääks enam midagi järele. Oli ainult tema, igalpool ja alati, tundsin, otsekui voolaks mu veres ning tuksuks mu südames. Olin naiseta kui purjed tuuleta, kui tiibadeta Ikaaruse. Ning naise kadudes isa madalasse onni, tundsin end korraga tarbetuna, jõuetuna, kui kala visatud liivale.

Kuid äkki naeris mu hinges Joonas Jorgen. Ta lai suu oli pärani avatud, millest voolas hääli kui kivide vee remine. Ta silmad olid naerust verised ning kollakad huuled tõmbusid kui krampes.

Hohoho! naeris ta, kutsu oma juure Jaagup Svilla ning pane ta pihku mõned margad. Loviisa Svilla, ta nelajakümne aastane tütar, on küll juba surnud, kuid küll vanamees leiab uvve naise, kes pole Loviisast põrmugi parem. Sina maksa, aga tema hoolitseb, aga rõõmu ja lusti on küllalt. Sest kõik on müüday ning kõik läheb hallitama, olgu see naine või juust.

„On Sul tüdart?“ küsisin äkki Jurgis Jarulaitiselt.

„Ehee, miks mitte?“ naeris vana tüürman ning ta rasvasel näol läikis kollane täiskuu. Ta väikesed piiluvad silmad irvitasid, selg tõmbus äkki küüru, kondised sõrmed haarasid kärvesti tüüripuu järele. „Miks mitte, taevane jumal küll! Ehk võikski see teisiti olla? Ruta on ta nimi, Ruta Jarulaitis. Kui väike hüljes on ta, nii sile, rõõmus ja kärmas.“

Ning vanamehe nägu tõsines, ta paksud merivaigused huuled tõmbusid viltu, irvitavad silmad kadusid karvase mütsi alla, häälm muutus korisevaks ning kalgiks.

„Kuid raisku on teine veidi läind, pole midagi teha, veidi raisku on teine läind. Peksa või silita, midagi ei aita, — pareni siis lõbutse ühes temaga ning ole rõõmus, mis Issand omast lahkusest sulle annud. Ihkab läikivaid ehteid ja sahisevaid undrukuid ning seepärast viskab end ka igale kaela, kes aga vähegi kõlistab kulda. Hinge müüb ära, hakkab saatanalegi orjaks, kuid anna ehteid ja lõbusaid päevi. Ning eit, mu kuvvekümne aastane eit, sarnane vana ja jõle eit, kes juba lehkab mulla ning havva järele, kihutab ning ässitab veel tütarlast taga, et tema ehetest ka omale midagi saada. Ning paneb kollased kingad jalga, tõmbab puusade ümber lühikesed tütarlapse seelikud, viskab valgete sulgega mütsi pähe, köidab ümber puusade punasest siidist pitsid ning on väga uhke, väga. Juhtub, et ei lasegi mind enam ligi, oh, kus sellega. Mina olla sarnane tühipäine vanamees, kui vana kõnts, kellel polla ei ühtki arusaamist ei midagi. Noh, teda, narri, ei taha nüüd küll ka keegi teine, aga see ärritab teda, väga. Et tema olla naine, et tema olla väga ilus naine, aga mehed olla kui vanad pehkind kännud, muud midagi!“

Ning Jurgis Jarulaitis sattus lõbusasse tujju, et ta väike paks kogu vabises vahetpidamata naerust. Ta litis mütsi kuklasse, sülitas kärmesti kord vasakulle ning kord paremale, juhtis purjeka risti lainele vastu ning rääkis lõbusalt edasi:

„Ja, aga Ruta on väga ilus ning väga kena tütarlaps. Pean otse imestama ning ühes minuga ka mu eit, mu kuvvekümne aastane eit, see tige ja edev vanamoor, kes ei kõlbaks, tõtt öeldes, isegi vana sandi kõrval hääks paarimeheks, või kuidas seda öelda, — kuidas olen saand sarnase iluduse juure. Oleme mõlemad kui vettind känd-

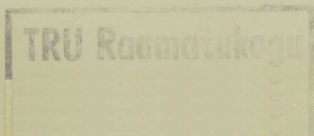
nud, kui kaks laada laulikut, aga, vaata, tema, põrguline, on kui uimastav viin: jood ja ei saagi küllalt, jood ja tahad ikka veel. Ning on vallatu teine kui tuulispask, täites kogu ümbrust naeru ning kisaga. Hakkab kivigi naerma ning muld õhetama, aga mees jääb ammuli suuga vaatama. Ning keegi ei kannata ta vaadet — ta silmis sulab isegi raud. Nii vallatab vahel ka minuga, ütleb ta olla Varria jumalik printsess, olgu mina aga Idamaa rikas naiste kaupleja, et mis oleks, kui heidaksime paari. Ning naerab nii, et ta ülemealikus hakkab voolama mu soonis kui morfiiumi tilgad. Kuid mis ma heidan temaga paari, kui mul on krooniline reumatism ning veelgi kroonilisem kõhukatarr. Parem tõmba end oksa ning loe omad päevad lõpetatuks.“

„On ta sinu enese tütar?“ küsin järsku.

„Ehee, seda ei või ma tõesti mitte öelda! Ehk kust mina neid õigeid teateid võisin saada? Mu eit, mu kuvvekümne aastane vanamoor, see karvas, kortsudes tigidus, keda ei võta mu palvete pääle vaatamata Issandki oma riiki, see nüüd teadis seda asja omal ajal küll kindlasti, kuid külap temagi aastate jooksul mahti on saand seda asja unustada. Praegu aga ei maksa enam küsidagi, vaid ole rõõmus, mis Issand sulle omast armust on annud. Ei võigi küsida, sest vanamoor korraldab siis sulle sarnase pidu, et igasuguse huvi ning lugupidamise ajaloo sündmuste vastu kaotad!“

Ja vana tüürman naerab uvvesti sarnase hooga, et paks kogu tõmbub kokku kui krampes. Ta võtab piibu suust, ta unustab koguni tüüri, — veretavas näos vabiseb viimne kui lihas.

Taevas muutub kiinrusmustaks ning madalaks. Lained vajuvad kokku, kui jõvvetusest rahunedes. Varrialt paistavad tuhanded tuled vilkudes, sätendades, liikudes, otsekui ahned janunevad silmad pimeduses. Vabrikute ning tehaste pikad korstnad, kui punased välja sirutud

elajate kõrid, sülitavad laisalt pakse tahmapilvi ülespoole. Sadamas vilistavad kümned kaaterid, kui näljased penid haukudes ning kiunudes.

Käsen pöörata purjeka sadamasse. Must melankoolia laskub alla. Kurbus kui niiske udupilv matab mind enesse. Ma ei tea isegi, mis juhtund minuga. Nad on söönd mu rõõmu ning armastuse. Kõik illusioonid varisesid kokku kui hunnik tuhka. Kõik on petlikkus, kõik on toorus, kõik on vastik ning igav. Pole midagi ilusat ning püsivat, sest kõik on müüdav ning läheb hallitama, olgu see naine või juust.

Hulkusin kavva valgustud suvimajade vahel, vaatlesin siluette säravail aknail, kuulasin muusikat ja naeru, mis lendas avatud aknaist pimedusse. Ei, siiski olgu õnnistud maa, valust ning toorusest täisimbund maa, mille näo kortsudes tuksatab siiski silmapilkne rõõm. On siiski jumalik Judith Askala, kelle tantsisklevais jalus puhus kevadine tuul. On siiski jumalik Ruta Jarulaitis, kelle naer voolab kui moriiumi tilgad isegi vanamehe tarretand, lubjastund soonis. Ning Loviise Svilla, kes tuli kui janunev muld, et Joonas Jorgen võis rahuneda ning jätkata elu ühetasast käiku.

Ning Ingriin Roode — miks mitte? — ning Ingriin Roode, kelle silmis rulluvad lahti unenägude magusad kangastused. Naine on liblikas, kes lendab lillelt lillele, ning runal mees, kes ei jookse mööda nurmi ja niite, et püüda lendlevat putukat. Rumal on mees, kuigi liblikast jääb järele üksnes kollane tolmu kätel ning mälestus lennust. Elada nendega, küsimata, juurdlemata, sapist nõretamata, kunni lähevad nad mõrudaks kui mürk. Ning siis? Ja siis naeratada ning tunda, kui sisutu ta tühi on siiski elu, mille ainukeseks mõtteks oli vaimukas paradoks ja need üksikud silmapilgud, mis andis naine. Ning tõsta värisevate kätega naise terviseks klaas, nagu tegi seda õnnis Martin Jonson:

„Sinu terviseks, armas tütarlaps!“

Aga tütarlaps on põlmeluses uneta ööst ning armastusest. Ta kortsutab siniseid huuli ning silmad vajuvad kokku.

Ainult klaas Groenhorni lossi vana burgunderit, eks?“

Ja ta võtab esialgul vastikuse tundega esimese klaasi, kuid teise juures hakkavad ta paled juba õhetama, ta näole ilmub hääsoovlik naeratus. Ning siis joob ta veel ja veel, ning siis istub ta sulle sülle ja räägib muretult, kui õnnetu on ta omas elus ning armastuses. Muidugi, sa räägid, mis võid, sa ütled, et kõik läheb mööda, isegi valu, isegi armastus ja armsam, aga jääb üksnes kireta resignatsioon. Ning siis, kui tütarlaps saand on jälle oma hoo ja võluvuse, tutvustad talle oma noore sõbra, et oleksid õnnelikud kahekesi. Ja sina, vanamees? Ah, sinule jääb resignatsioon ning klaasitõstmise õigus: teie terviseks, armsad lapsed!

Ehk mis oleks üldse jäädavat ning püsivat? Isegi kaunim kunstteos kõduneb ja armsam naine läheb vanaks, nii seisab küsimus kõigest üürikeses ajas. Suurim idee muutub praktiliseks ettevõtteks, ning sügavaim mõte kulund paradoksiks. Isegi jumal muudab iga aasta-sajaga kuju ja ilme: enne oli ta sivvus, siis puust nikerduses, siis raiuti ta marmori ja graniiti, nüüd aga on ta nägematu suurus ning viibib igalpool kui karistaja vaim. Olen ka ise kaduv ja muutlik ning mine tea, mis juhtub minuga homme. Ning ülehommne päev seisab öös ja sa ei tea, kas toob sulle õnne või surma, või tuleb lauldes ja hõisates kaunima naisega, kuulsusega, rikkusega. Täna võid olla kuninga põlatud ja kiusatud narr, kuid juba homme võib ulatada kuninga provva sulle karika terviseks. Ja tuleb rahvas ja heidab kuninga vangi ja valib sinu oma käskijaks või midagi sellesarnast.

Nii võiks öelda, et elagu naine, kel jätkub armastust pilduda kui pärleid tuhandeile janunevaile! Võiks öelda, et elagu naine, kes käib kui printsess bulvaarel ning külvab suudlusi ja kallistusi ohtrate kätega igale poole. Ei ole seemet, mis visatud õnnistusega mulda, mis ei kannaks vilja, nii hakkavad õitsema hinges kõik need suudlused ja kallistused, kandes sajakordset lõikust. Nii võiks öelda, et elagu naine, kelle kirgede salved on täis, et jätkub mulle, teisele, kolmandale ning sadadelle teistele. Ta ilmub kui kevade kõigile, rinna ees päike, pääs haljendavad oksad, käes lillede vihud. Võiks öelda, et elagu naine, kes noor ja õitsemise ekstaasis, kes ei keela armastust kuningalle ega tööliselle, laulikulle ega hulkurille, kelle ainsamaks ülesandeks on ses elus — olla ilus ja armastada.

Nii võiks öelda, et elagu ka Ingriin Roode, — miks mitte? — väike Inga, kelles on ärgand naine, kui lind koorides lahti end munast. Ning olgu õnnistud see päev, mil joobub ta rinnal teine, kolmas ehk kümnes pärast mind, sest seega tunnistab ainult, et tal on armastust külluses. Hurmava kevade ja suve minnes tuleb sügis ikkagi, siis on Inga kui sügispäev, kollane, mõtetes, täis melankooliat ja kurbust. Sügise tultes võib tunda viimast rõõmu, et ta on annud end eiule ohtrate kätega, midagi võtmata, jätmata eneselle. Ta on olnud kui lill, mis on õitšend mitte üksiklase suletud aknal, vaid bulvaaril, laial bulvaaril, kus kihas elu ning mässasid kired. Nii ta sügis on ilus kui loodes päike, mis vajub raskelt tinahalli merre, kuid paneb enne kustumist veel lõkendama taeva kõrged kangastused. Ning sarnasena läheb ta Issanda juure ning Issand on rahul temaga ja ütleb: Ma olen annud Sulle ihu, aga Sa pole seda kellelegi keeland. Sa oled olnud rõõmuks ning õnnistuseks kõigile, seepärast oled õieti talitand, mu tütar. Igavene õnnistus olgu Sinuga pärast kannatusi ja maiset elu! Nii võtab vastu Issand selle,

kes pole oma ihu ja kallistusi keeland ei kuningalle ega tööliselle, kes on õitsend bulvaaril — igale rõõmuks ja vaatluseks, kuid ka igale sõtkumiseks ning porri tallamiseks, igale mõnituseks ja sülitamiseks.

Ning miski ei protesteerigi enam minus, olen väsinud ning rahunend ja võin praegu ülistada isegi naise viimast kui kapriisi, ta mõttetumat poosi ning kõike mis seotud ta praktilise mõistusega. Ma allun ta tujudelle ning näen ses koguni ilu ja mõtet. Olen rahul kõigega, mis mu ümber ning kõikidega, kes hingavad, elavad ja on mu ümber, sest milleks ohked, kui terve elu seisab paaris hääs silmapilgus, üürikeses ajas. Ja hommikul koju tulles — taeva kaar valendab sünnitamise ekstaasis — ei pahanda mind isegi Nikodemuse ja ta kaaslaste norkamine. Värisevad seinad nende raskest hingamisest, paistab otsekui kohiseks kosk siin sama läheduses, aga see ei sünnita mulle tuska nagu eile, nagu üleile, nagu ikka varem. Ma ostsin pudeli veini ja mõtlen lamades naisest ja Ingridist ja elatud päevist ning joon aeg ajalt nende kõigi terviseks, nagu on see viisaka inimese kohuseks. Ja naise ja jumala ja tänapäeva terviseks ja selle vihmaussi terviseks, kes roomab mööda maad. Miks mitte, kõik läheb vanaks ja kõik läheb hallitama, kuid kas ainus pilk mõnelt naiselt ei pane keema su vere ning kas ainus suudlus ei või teha su õnnelikuks terveks eluajaks. Ning veerevad kuud, võib olla isegi aastad ja rohkem, sulle tuleb meele palav suudlus ja pää hakkab korruga pööritama ning süda tuksuma valjult.

Mis on juhtunud Teiega, härra Moor? küsib teie kaaslane, kellega olete istunud ja ajand ärilisi jutte. Ei midagi, vastate teie, väike päävalu uneta ööst. Istusin kamina ees ning hingasin liig kavva hõõgivate süte karmu, sellest siis ka väike päävalu. (Ah, annaks jumal rohkem sarnast päävalu uneta öist, siis kuduks ta kuldseid lõngu aripäeva halli kangasse!) Aga teie hoiate pääd ja kat-

sute jätkata juttu, et nii ja teisiti, aga sõrmed värisevad ning mõtted kalduvad mujale. Härra Moor, Teie olete haige, minge parem koju ja puhake, — nii räägib teie kaaslane — aga jutud ajame homme, ehk siis, kui tunnete end paremana. Ja, ja, ütlete teie ning lähete kevadisse metsa, kus puhkend lilled tuhandeis värves.

Nii jäänd teile meele Ingridi suudlus.

Ja nii hõõguvad sõed veel aastate järele.

Meie kanname kõik omas hinges kümneid naiste kujusid, ja neid, kes libisesid meist mööda tänaval, ja neid, keda silmitsesime kafees, ja neid, keda kohtasime vaguni kupees, ja neid, keda kohtasime mõne sõbra salongis, ehk mujal, ehk kuski mujal laeval, ballil, maskeraadil, ja just maskeraadil, — nad jäänd meile meele ning kerkiavad üksikult palavikulistes unenägudes kui pehmed kangastused, millesse on pritsitud hashishi ja oopiumi. Kui kinolindid tõusevad me silmade ette ning loovad õndsust, missugust ei suuda anda kunagi reaalne elu. Meie oleme lapsed üksnes unenägudes. Ning hommikutel ärgates oleme joobund ning nähtudujud saavad veelgi reaalsema ning võluvama kaju meie hinges. Ja sonime nendest unes ja ilmsi, ja sonimine muutub reaalseks tänapäevaks ning unenäod ainsaks romantikaks, mis seob meid eluga.

Kuid mis jääb Ingridist järele siis, kui ta tuleb mu majja paljuiks aastaiks? Kui ta saab olema ikka ja alati mu juures kui flegmaatne koer, käies mu kannul ühtsoodu. Mis jääb Ingridist järele siis, kui näen päevast päeva, kuidas ilmuvad kortsud ta näole, kuidas kustub keemine ta hinges, kuidas raputab puudert kollasele näole ning värvib sinised huuled veriseks ja põletab suitseval lambil käärid, et lokiida tuhkhalle juukseid? Mis jääb mu hingesse Ingridist järele siis, kui ärkab temas inimese praktilikkus, ahnus, valitsemisehimu, väike intriig, naiselik hoolimatus, võib olla isegi toorus. Vist, vist üks pohmeluse

tunne, üks lahtund õlle maik minu suus, üks uneta öö rabelemine ning sonimine millestki hallist ja pehmest kui sügise pilvist, mis matab hinge aegamööda, millest hakkavad valutama silmad pikkamööda, — vist, vist! Ning kui oleme mõlemad jäänd vanaks, siis on mu hing tühi kui kõrve ning päikese ja tuuleta kui kuristik. Teie olete melankoolne, mu mees! lausub Ingriin kamina ees istudes ja kammides halle juukseid. Ja tuli vilgub kaminast ta värvituis silmis ning ma tean, et nad on külmad ja kiretud. Ja, olen tõesti väsind ning valutab pää! vastan ma ärritult, ega tea, millest mu viha ehk millest mu rõõm. Sest kõik on nii tühi ja millestki pole mõelda, võib olla ainult tuulest, mis vilistab hingitsedes korstnas.

Nii ei jää teile meele Ingriinist midagi, kui tuleb te majja eluks ajaks.

Kas mitte seepärast ei jookse meie kõik omast kodust kõrtsi ja tänavalle, sest naine kannab oma küljes mulla lehka, ning äripäeva roostest on söödud ja hing. Kas mitte seepärast ei otsi meie sõpru kõrtsidie lettide ees, kus on naeru ja ülemeelikust, kus tihtigi pääseb lahti mõni südamlikum sõna ja lapsikum unistus. Kas mitte seepärast ei vaatle meie vanadena tänava õiseid liblikaid, — küll ise juba armastuseta, kuid õnnistes nooruse tuld ning pillamise ekstaasi. Õndsad on naisega silmapilgud, kuid pikad aastad on needuseks, sest sinul on mitu laulu ning sa jaotad nad äri-ning pühapäeva järele, aga naisel on kõigest üks laul ning ta kriiskab seda alati.

Seepärast poiegi naist, kes puhuks pasunat, aga klaveri valged hambad näevad naise tantsisklevaid sõrmi iga päev. Seepärast ongi naised nii väga õnnelikud ja õndsad, kui kirikus antakse neile terve lauluraamat korraga kätte ja orel see mängib ees, aga nemad kriiskavad järele.

Ning äkki valdab mind hirm, et naine mere äärest tuleb mu juure ning hakkab elama neis tubades, kus on aastakümneid valitsend vihkamine ja valjus. Selgemini kui kunagi enne tunnen, et Ingriin Roode, see merivee silmiga tütarlaps, ei kölba siia, kus eland mu isa ja Joonas Jorgen. Tunnen, nagu roojastaksin pühama rituaali, nagu tooksin hetaäri altari ette, et kahekesi mõnitada jumalat, nagu sõidaksin lõbumajast üksiklase juure kõrbe, et rääkida temaga Issanda kannatusist ja usust.

Ma kohkusin.

Ma tõstsin silmad: pudel oli tühi ning toas keerlesid suitsu pilved.

Naeratasin: olin tõesti liig palju joonud. Sellest siis need pööraised mõtted.

Ning kui päev juba lõunal ning teenijate paar oli käind mu juures hariliku esitlusega, ruttan kiiresti mere ääre, kus seisab kapteni madal onn.

Ah mu jumal, ta magas alles ega suutnud kuidagi avada silmi. Ning põsed õhetasid tal, ja punased huuled olid kui näritud verre. Valgel padjal looklesid lahtised juuksed kui rõõmsad sivvud. Kaks valget käsivart sirutasid mulle vastu kallistusi ihates. Ning ma nägin ta silmis otsekui kollast valminend rukkipõldu, mis ootas kärsitult lõikajat. Nii langevad alla viljapuu rasked oksad sügisel ja põldpüüd kirevad metsis. Nii siirdub tuul üle viljade ja väljad soiguva ootuses. Nii õmbleb tütarlaps, naiseks saades, südaõöl värisevate sõrmiga sitsist undrukut, ise tasases keemises, huulte kuivades ühtsoodu. Aga hommikul minnes kiriku — tolmust teed mööda veerevad lõpmata voodid kõrvetava päikese all ning õhk on täis pärnade õite peenikest tolmu — on kadund korruga ta uljus ning ta seisab ujedalt teiste kiriklaste keskel kui vehkal, juhtides teed enese juure, ise aga jõudmata, ise aga julgemata lausuda ühtki sõna. Ta on kui kuivand muld, mille silmad vaatavad vihmapiilvede igatsuses.

Kuid kas pole ikka nii, et poisid korraldavad simmane vilja pudenemise ajal ning kui tuul raputab valmind õunu, on ikka küllalt põhjusi teha pulmi, ristseid või pühitseda majaemanda sünnipäeva. Ega ta käest ära jookse, lausub Kubja Viilup rukkipõldu vaadeldes, sest ta mõtted on mujal. Vist, vist on ka mehe mõtted mujal, kui ta seisab valmind naise ees, ikka leides põhjusi pikemaks ning asjatunmaks jutuajamiseks. Seepärast on ikka ja alati nii, et armastav mees aina unistab ning vaatleb puu

all lebades joobumusega tähelendu, aga armastav naine mõtleb kurbusega, kunas küll kord peaksid lõppema mehe pikad unistused ja langevate tähtede kummalised vaatlused. Kuu ja tähed, õhtused pilved ning tukkuvad järved, päikese purpursed palangud ja kevade tuul üle väljade — see kõik on mehe romantika ning naise nuhtlus. Kui sagedasti kadestab ning vihkab naine loodust, sest ta tahaks näha üksnes eneses joobumuse ning ilu objekti. Seepärast luuletavadki mehed kuust ja pilvist, naine aga enesest ja oma ihu iludusist, kuna loodus on neile ainult fooniks, nende ilu ja veetluse täiendavaks fooniks.

Mehed võrdlevad naisi loodusega, ikka rõhutades naiste eeterlikkust, naised mehi aga äripäeva koduasjadega ehk loomadega. Su silmis peegeldub tukkuv järv, võib öelda näiteks mõni apteeker Ingale, aga Inga naerab ja vastab poisile, et sa oled armas kui kassipoeg, või et sa oled vana kui luud! Ohoo, või vana luud! pahandab apteeker ning läheb koju ja mõtleb, miks on need naised ometi nii tigidad ja maitsevaesed. Aga öösel näeb ta unes, et kõnnib metsa teed mööda — ja oksad on täis päikest ja metslindude vilet — ning Inga jookseb talle vastu kui paitav tuul, visates valged käsivarred ümber ta kaela. Ning äkki on terve ilm aptekri ees lahti: mine kuningaks ehk lase end valida linnapääks — midagi pole enam võimatut ning midagi pole enam kättesaamatut. Ning äkki pääsevad vallale unistuste veetlevad kangad: Inga on veripunane pilv päikese loodel, aga tema on kuningas sõjaväe ees. Ja läikivad vasest kiivrid, ja säravad kõverad Damaskuse mõõgad, ja hirnuvad Araabia mustad täkud, ja trummid põrisevad võitluse ihas. Sest metsikust pörinast ärkabki apteeker: tal valutab pää. Vana luud! vana luud! kordab ta õnnetult ja seab külma kompressi ümber pää.

Avanes laulev vaheluks ning kapten Roode astus sisse. Ta oli särgiväel, ta popsutas lühikest merimehe

piipu, hõõrus uniseid silmi ning rääkis oma unetusest. Istus mu kõrvale, köhis ning aigutas. Väljas oli tõusnud torm. Vesi lõõtsus akna ruutel kui valged linnud. Vaatlesin nende rahulisi tiibu ning vesiseid silmi. Ingriin mässis omad alasti käsivarred linna, otsekui tundes külma.

Ja Roode rääkis:

„Mingisugune rahutus piinab mind. Nagu valmineks hädaolult, nagu hakkaksid paisuma õnnetuse tormised lained. Mu uned, mis olid enne nii kerged ja tiivulised, on muutunud äkki rahutuks sonimiseks. Sonin isegi lahtiste silmiga, ega tea, mis minuga on juhtund. Miski ei rõõmusta mind enam, isegi unistusesse on tungind rahutuse rooste. Olen ikka enne õnnetust tunnud sarnast kärsitust ning laskuvat raskust. Kui hukkus Toomas Moori suur kaubalaev „Jäised Väravad“, oli see samuti. Magasin kajutis, kuid ärkasin äkki kirjeldamata kärsitusest ning rahutusest. Jooksin laeva laele, masinateruumi, kontroleerisin siiti, — kõik oli korras. Liikusime aeglaselt tihedas udus, lähedal Varria sadamast. Kuid siis tormasime ujuva jääkalju vastu ning meie laev hakkas kiiresti vajuma. Ainult üksikud külmaverelised merimehed pääsesid eluga.“

Kapteni nägu oli imekahvatu, värvitu, silmad piilusid rahutult ringi, alumine lõug värises rääkimise juures, otsekui oleks ta lahti kistud. Katsus viinaga rahutust alla neelata, aga ta jäi kõige pääle vaatamata kaineks, ainult silmad täitusid verega. Klaas värises ta kollaste sõrmede vahel. Jatkas:

„Ma ei tea isegi, millega seletada rahutust. On tundmus, nagu peaksin hukkuma juba täna, juba homme, nagu elaksin viimsed päevad. Tunnen mingisugust ruttamise tarvidust, otsekui tuleks juvva viimsed klaasid, kallistada viimsed naised. Kui see teadmine ruineerib tahtmise ning sa oled kui halvatud õnnetuse ootusel. Nii sonid

ja värised, jood, aga ei joobu, pidutsed, aga see ei rõõmusta. On tundmus, nagu tuleks varsti hukkumine, paratamatu ning ootamatu. Võib olla on see ehk sellest, et pole enam mitmed kuud saand merele, kuna maa on ikka mind rõhund ning tekitand kitsuse tunnet.“

Ingriin kuulas vaiba all, ega hoolind suuremat isa ennustusest. Ta kelmikais silmis paistis rõõm ning valmisolek vallatuseks. Ta naeris koguni kui üleannetu letukas, ning valged hambad särasid tal. Oli kui sivvupoeg, patjade kallistud.

Tõepoolest naersin minagi, — mis võis juhtuda ootamatut? Mässud, sõjad, tapmised, põlemised? Põhikiht hüppab õrrele kui punatiivuline kukk, kiredes julmilt õnnetust õnnelikelle? Ning volavate jõgedena ilmuvad tänavaike, punaste lippude lehvides kui veres taevas? Kuid kõik see huvitas mind parajasti liig vähe, nagu tuulepuhang ürgmetsas, nagu lainte kohin kaldalt vaadatuna. Ma võisin anda Varria ja ta varandused, sest mul oli Inga ja väikse paadi leiame ikka. Ning sõidame minema siit veel kaugemalle põhja, kus on lume säravad väljad ning Inga ja mina. Inga ja mina, aga üle meie pää lendleb tuiskav lumi ning külmas tuules hakkavad õitsema Ingriini põsed. Milleks siis mulle need laevad ja majad, vabrikud ja kauplused?

Olin rahulik, sest mida võisin aimata, kujutella, kui uskusin veel jumala õiglusse, naise armastusse ning enese jõusse. Nüüd, kus kõik on juba möödas, kui olen üksik kesk hävinevat ilma, naeran oma tookordse lapseliku meele ja unistuste üle. Naeran naise ja armastuse üle, sest naine võib olla su sõber üksi voodis, aga armastus on kui madal vesi, mis muutub mudaseks vähema kui tuule puhangu man. Ja jääb siis järele ainult su üksinduse tunne ja viha, ja jääb järele su jõvvetuse pohmelus, et oled kui putukas tormis. Ja naisest saab kiskuja loom,

kes litsub omad valged kihvad su ihhu, et hoigad, et hoigad, aga ta hirvitab mõnuledes.

Nii tunneb end mees lapse sündimise ajal, kui on ta otsekui läbipekstud patune, just kui oleks üleannetuses Issandalle näkku sülitand, aga naine kannatab ainult valu, mitte aga pattu, häbi ja vastutuse tunnet. Ning jumal seda ise teab, kust ja milleks ja mispärast, aga terve küla naised on korruga koos, ja kõik nad õhetavad, ja kõik on nad väga ärritud, ja kõik nad jooksevad ning askeldavad, otsekui looksid uvve ilma. Kui tarbetult süüdlasena, kui patuselt üksikuna tunneb end mees selle karjumise ja askelduse kõrval, et võib jooksta üksnes kõrtsi, joomata piiskagi. Midagi ei lähe alla, ei midagi lähe alla, kurk on kui tuliseis raudes ning õlgel veeretud tinakoorm. Sest Issandalle ei lähe kaebama sa oma häbi ja pattu, sest isegi Issand on naiste pattude pääle vaatamata nende sõber ja lohutaja, kuna mees isegi oma Looja ees tunneb end üksikuna ning mahajäetuna. Kuigi naised on patusemad — mispärast värisevad ka kabuhirmus viimsepäeva kohtu ootuses — seisavad nad siiski Issandalle palju lähemal kui mehed, sest naine loeb oma pattu ainult veerand patuks. Ning taevas on küllalt ingleid ja teisi pühadusi, kes juba hoolitsevad selle eest, et naise pattude registrid poleks mitte nii pikad, sest mis on viga elada siis, kui su hooldaja pigistab ühe silma kinni, aga erilisel juhtumisel isegi mõlemad. Nii on ikka naisel kõik trumbid käes, kuna sina võid mängida ainult oma üksinduse ja tarbetusega. Seepärast pole sa ka veel võitnud ühtki mängu, isegi härjavõitlusel mitte, sest võid visata küll võrgu härja kaela ning tappa tema, aga varsti sipled ise naise võrgus.

Nii mõtlen ma praegu, aga siis olin veel kui mōrata kauss, igale helisedes.

Ometi sundis mind kapteni ennustus süvenema tänapäeva ilmesse.

Polnud tarvis erilist tähelepanu ning jälgimise osavust, et märgata tänapäeva lõbutsemise ilmet. Terve Varria oli muutunud pidutsejate saaliks, kus igaüks tormas ellu kirjeldamata hasardiga, et veel juuva, veel armastada, veel viita lõbusalt joobumuse ööd ning päevad. Kuigi elasid ning tegutsesid sel ajal suurimad kunstnikud ning teadlased, ometi võeti nende loomingud kui silmapilkne lõbu, kui ajaviide, mis ei pidand edendama suuremat rolli kui hästi mängitud muru-tõnnise partii, ehk hästi tantsitud uus tants. Millelgi polnud enam püsivamat väärtust ning silmapilkne lõbu oli tähtsam kõigest. Seepärast omandas naine erilise tähtsuse, olles terve elu kesk- ning lähtekohaks.

Miks ei märgand seda ma enne?

Olin unistaja, kes fantaseeris naisest kui ilu koondusest, kes hulkus rannal, purjetas merel ehk istus vana Nikodemuse ja Klaara seltsis, midagi nägemata, midagi tähelepanemata. Olin armastuse ning õhtuste pilvede laulik, kui linnas mässas juha katk ning madal taevas oli must kui nõgine pada. Ka Varria oli tükike hingitsevat Euroopat, kus kuumal asfaldil hüples alasti ihu ning karjus masinate ragina saatel kõhu ning kire mõnude järele. Ka Varria oli jõudnud kulminatsiooni, kui roostest söödud kell, mis ei helisend enam, vaid soigus julmilt ning karedalt. Oli kustund viiuli lebe hing ning ürgas ja põrises ja vilistas masinlik jazz-band ning tursund jalad taarusid kohmakalt dzimmit. Terved ööd kostis trummide, kastanjettide ning trianglite põrgulik põrin ning gonokokkest mürgistud tütarlaps kauples paberist rooside ja oma ihuga, aga ta juuksed olid hallid asfaldi peenikesest tolmust ning huuled sinised benssiini vingust. Palja jalu, määrdind lühikeses seelikus, ahnete, hirmund silmega lookles kui siug automobiilide ning trammide keerus. See oli tükike Euroopa lehkavast kerest, selle tõbisest kultuurist, see oli pidalitõbise naise abort.

Mäletan päeva: tulin kodu mööda Joonas Jorgeni prospekti ning kohtasin Naani Kenki lilled kioskis ees. Vaevast tundsin teda: oli valges seelikus, milles tantsisklesid ta jalad kui joobnud. Korralikult kammitud juustele oli litsutud punane müts hiigla sulega, mis lailas tuules kui lipp. Ta huuled olid värvitud karminpunaseks ning nägu savipruuniks, aga peenikesi kollakaid sõrmi ehtisid suured odavad kivid. Jäin seisatama ning küsisin:

„Kuhu oled jätnud omad nutetud silmad?“

Ta naeratas ning vaatles mind kelmikalt. Hammaste valge klaviatuur avanes rõõmsalt.

„Nad ei meeldind meestele,“ vastas ta. „Nutt tõmbab naha kortsu ning punased silmad ei leia austajaid.“

„Oled siis unustand Jorgeni?“ küsisin.

„Jah!“ vastas ta ruttu ning mõtlemata. Ning lisas pärast pausi kidakeelselt juure: „Ussitand hing rahuneb üksi tänavail ning öölokaalide suitsus.“

Meie astusime kafeesse ning keskustelesime kavva. Ta rääkis, missuguse kiindumusega oli armastand jumedat vanameest, kui kala takerdudes kaiselisse. Kuid armastus on möödud — eks ole? — ning jääd sa üksi oma hingega. Ning pikad päevad, ikka enesega, hallid õhtud, tühjusest kirgendavad, ja vaesus ning ihkamine, mis äratas enese vastu viha. Mehed arvavad, et langus on seotud sügava hingelise võitlusega ning naise langedes tänavalle ei paku lõbu isegi ehted, eks ole? Ah, missugune ruma! Ilusa seeliku eest võib müüa hinge, aga tee perekonnast tänavalle on kõigest pool sammu. Ning pohmelus tekib viinast ja uneta öödest, mitte moraalisest kaaterist ning tõusu võimetusest. Pole midagi lihtsamat, kui viia oma armastus turule ning müüa teda enampakkumisel kui mõnd gravüüri ehk portselaanist markiisi statuetti. See on naisel sama lihtne ning kerge kui kinnaste vahetamine, eks ole?

Ning rõõmsamalt, vidusilmel, näol lootuse vine:

Et teab lokaali sügavas keldris pehmete vaipade ning soojade nahkega. Ning hakkas elama korruga kui küllmand vink, kes viidud triiphoone.

Nälitavasti eeldab iga massiline katastroof äärmist janu elu järele, et enne hukkumist pillata kõik oma energia, raisata korruga kõik jõud ja ihad ekstaasilises põlemises. Nii karjub kaader enne tormi ja puutüvi undab enne varisemist. Nii iniseb koer enne surma ja lilled on mahlakad ning lehkavad enne pikaldast põuda.

Mäletan, ekstaas elu järele ei tulnud äkki ning ootamatult, nagu tuleb torm ehk tuulispask, vaid paisus ja kasvas ühes kultuuri arenemisega, ilma et inimesed oma muutusest arugi oleksid saand. Nii läheneb katastroofi, tasa, aegamööda, järjekindlalt, nagu kasvab puu, nagu tekivad suurlinnad ja süveneb kultuur. Nagu valmineb vili ehk nagu sünnivad vormid raidkujul taiduri haamri löökest. Katastroof alles valmises, kasvas ning täienes sala paisena looduse haiglasel organismis, aga inimesed ja loomad tundsid instinktiivselt ta lähenemist kümneid aastaid ette. Nii on see ikka olnud enne suuri massilisi katastroofe, enne maavärisemisi ja barbaaride sissetungimisi, enne pikki sõdu ja veriseid revolutsioone, enne laastavaid taude ja linnade põlemisi, mil lõbutsemise ning kire ekstaas tõuseb kõrgemalle tipule, et siis äkki kustuda ning anda aset kurbuselle ja kannatusile. Ehk kas pole enne suuri rahvuslikke õnnetusi valitsend pillamise ning joobumuse ajad, kui inimese intellekt on otsind joobumust ning rahuldust toores menus ning silmapilkses lõbus. Inime muutub kui palavikus lilledeks, kui tuiskavaks kõrbeks, mida ei rahulda ühepäeva sajang. Noil ajal on ikka tõstetud karikad naiste, viina ja muretuse auks ning on viidetud viimsed päevad joobumuses.

Nii räägivad vanad papiirused Soodomast, et ta oli enne hukkumist muutund lõbumajaks, kus isa magatas tüdart ning vend õde, kus valitses elajalik kirk ning priis-

kamise janu, kus oli lõõnud lõkkele kollakas janunev ihu kui rakett kesk öiset pimedust. Ning inimese genialiteet oli aheldud erootilise elamuste nüanseerimise saha ette, mida täitis ka protesteerimata, võib olla koguni lõbutundega. Kõik olid vallatud erootilisest sigatsemisest ning kõlblustunne oli tundmatu ning atrofeeritud. Ning ometi valitses linnas kõrge kultuur, nagu seda tõendavad pärasitised leiud.

Nii peeti Aleksandrias enne linna põlemist kuude kaupa orgialisi pidustusi, kus polnud enam klassi ega seisuse, tõugude ega liikide vahesid. Üksi idamaa mitmekülgne ning rafineeritud kultuur on suutnud luvva sarnaseid peensusi maitsemise lõbudes, nagu see valitses siin. Ning ometi oli Aleksandria aastasadade ning inimsoo genialiteedi kõrgeim saavutus.

Nii peeti Pompeeuses enne linna hukkumist hiilgavaid karnevaale, millest võtsid osa isegi orjad, tõbised ning kuritegijad. Hilisemad kaevingud räägivad meile uvvest ning väga rafineeritud kunstist, mis oli saavutud just erootika alal. Tolleaegsed maalid tõendavad haruldast naiste ilu ning veetlust, mis on puht katastroofieelne ning kõrge tsivilisatsiooni nähtus.

Ehk kas ei leidnud hunnid Euroopasse tungides igal pool joobund naise meeste süles, kes langesid vaenlaste kätte kartmatult, vastutõrkumata, nagu närtsivad lilled esimeses külmas, nagu pudenevad helbed toomedelt. Nad ei karjund, ei ahastand, ei põgenend eest, otsekui tundes instinktiivselt juba ammu hukkumise lähedust, otsekui ootes õnnetust ning lõppu. Nii puhkevad roosid kõiges omas ilus ning mürgistavas aroomis, et siis langeda värisedes ning tõrkumata porri. Nii kirjutab poeet enne surma oma luigelaulu, mis heliseb alluvuse melankooliast ning paratamatuse kurbusest.

Nii on eeldand iga suurem sõda ning verisem revolutsioon äärmist janu määratsemise ning lõbutsemise järele,

mil puhkevad õitselle pöörasemad tujud ja fantaasiad. Inimese instinkt aimab ikka õieti ette kannatust, puudust ja hukkumise lähedust ning püüab seepärast ka enne veel rüübata elu alnete sõõmudega.

Nii on see olnud igas riigis enne ta varisemist, mil naised muutuvad kiimalisteks, anduvateks, otsekui oleksid vahast kujud saand elu. Nad jõvvavad omas ilus kenamalle õitsengulle ning õrnuselle, mehed aga saavad manu rammu, toorust, inetust. Naised muutuvad indigosinisteks India liblikateks, kes langevad lillele ning imevad ta mürki, kunni langevad surnutena õiele. Kõige ilusamad naised on eland ikka enne suuri katastroofe, enne riikide kokkulangemisi ning rahvaste hävinemisi. Nad on olnud siis magusad, õrnad, eeterlised, otsekui ballaadid, mis käivad rahva suus põlvest põlve, ikka täienedes ning omades veetlevama sisu. Kuulsamad poeedid on neile luuletand siis ilusamaid laule, põimides naiste iharust armastuse müsteeriasse kui hõbelinikusse. Mehed aga on jätnud oma füüsilise töö ja tõsiduse, oma naisvihkamise ja ülina skepsise, langedes naiste sülle kui mürgist joobund indigosinised liblikad. Võiks koguni öelda: mida ilusamad naised ning kohmakamad mehed, seda vanem on rahvas ning kõrgemal kultuur. Hävinevad ning vanad kultuurrahvad võivad kiidelda oma naiste iluga, kuna uus ning elujõuline tõug pakub ainult sihvakaid mehi ning väga puiseid, inetuid naisi.

Tuletades meele Varriat enne katastroofi, pean imestama naiste klassilist ilu ning õrnust. Mitte üksnes jõukamais perekonnis, vaid isegi kurnatud tööliste keskel. Ka nendele jõudis õitseng kui arkooside väljadelle kevadel, kui on täis kõik mäed, metsad, kaljud ja niidud nende mürgist purpurlist verd. Naised olid kui hullund, küsimata kõlblusest ja kommetest, pillates end igäühele, küsimata, kes oli juhuslik vastutuleja. Nii pillutakse konfette ja lilli karnevaalil, nii heidetakse otsustaval võitlu-

sel sõjaväed tulle, nii visatakse lillede vihkusid armsama sülle. Naised olid muutund bulvaari lilliks, rõõmuks ja hukatuseks igale, olles kui palavikus, kirest vallatud. Nad olid sündind elu keemisest ja lainete pärlisest vahust, et elada viimseid silmapilke ning langeda siis kokku kui rahutud veed vaikuse tules.

Ning mehed heitsid end nende kaela protesteerimata. Isegi raugad, kes olid küpsend vabrikute lõomas, põlend laevade kütteruumes, mädanend lehkavate võrkude kuu- res. Isegi naised, vanad ja küüru vajund, kelle halles silmis ligunesid uduste ilmade porised tänavad. Kõik ja- nunesid, kõik ihkasid, süttides põlema kui bengaal. Üksi- kult ning karjades liikusid nad tänavail õhtuste tulede kollakas valguses, ehk tantsisid kõrtses trummide ja trianglite saatel, ehk korraldasid balle, vanade invaliidide balle, kõigi nartsudes paljasjalgsete balle. Sest loodus kandis omas rinnas surmavat paiset ning seepärast avas elajas oma suu, et hingata viimne kord täie rinnaga.

Isegi kapten Roode kärsitus ja rahutus kadus, andes aset rõõmule ja ülemeelikusele. Vana Roode ei pü- sindki enam kodus, vaid võttis osa kõigist lõbustusist, mis Varriall korraldati. Tihti kohtasin teda siin ehk sääl pur- jus naise süles, kuid vana kapten ei häbenend mind, — ta naeris laia suuga ning kinnitas, et naine, see väike, roosakas, intiim loom, olla ikkagi kõige mõistlikum ja lõbusam ajaviide sel kurval maakeral. Ikkagi, — polla tarvis ainult tema kui liig tõsise asja pääle vaadata, siis olla kõik väga hästi, üsna hästi. Vähem armastust ja rohkem imetlust, vähem hinge ning rohkem maiset lobi- semist, vähem nõudlikkust ning rohkem viina, häbematus ja teatraalseid geste ning kaisutusi. Niisugune olla tema arvamine, aga mõelda mina siis teisiti? Ning kapten Roode pilgutab silmi ning naeris, et polla mulgi põhjust Ingaga viita, sest tütarlaps võida ruttu vanaks minna, aga

vana naine olla kui vihmast ligunenud kuub: viska varna ning ära vaatagi ta pääle.

Ja ta irvitas käsi hõõrudes, otsekui oleks jutt jahipüssist või mõnest hobusest.

Kuid kas pole sarnane vaatekoht siiski kõige õigem ning otstarbekohasem, sest ta kõrvaldab asjatud eelarvamised?

7.

Oli haruldaset palav suvi.

Põlesid Raiba turbasood. Paksud suitsupilved liikusid ka üle linna kui öised hiiglased, ning päike paistis läbi nende kui roostetand ketas. Õhk oli sinine ning lämmsav otsekui tinatolmust kile. Harva ilmus valge pilv, — see kadus kiirelt kui sügisene luik. Taevas oli hall ning ähmane. Suits laskus raskelt alla punastelle katustele kui nõgivaip. Tänavail sulas asfalt, — kõndisid kui pehmet savist teed mööda, jättes jälgi oma järele.

Polnud vähematki tuulepuhangut. Lipud rippusid ümber varraste kui magavad linnud. Klaasisel virgeta veel tiirlesid viiresed. Purjekad seisid sillal rullitud purjega. Üks ning teine katsus vabaneda sillast, kuid jõudes mõned sammud edasi, jäi seisma kui küünal, valgete purjede värisedes jõvvetuses. Siis võttis poiss mõlad ning sõudis vandudes tagasi.

Jahtklubi sillal küürutas vana Jarulaitis ning vaatles kärsitult taevast. Ta punaseid põski mööda tilkus high. Paks kogu ähkis palavusest, — lahtise suu läbi paistis mustade hammaste reastik.

„Ehee!“ hüüdis ta mind silmates, „ära soovitagi jumala abi, ei saa sõidust midagi. Sarnase ilmaga ei lähe sulgki lendu, — püüa silku ning palu ajaviiteks ehk mõneks muuks otstarbeks Issandat, aga kõik lõbud ja rõõmud olgu kaugel meist!“

„Tõepoolest,“ vastasin, „Sa võid siin terved kuud küürutada, võid ajajooksul koguni lahjaks ning halliks minna, aga ometi ei teeni pennigi.“

„Nojah, ega polegi tarvis, — purjekad võivad kuida siin omaks lõbuks ehk midagi sellesarnast, sest mul on nüüd palju lõbusam teenistus. Muud kui võta raha ja vaata läbi sõrmede!“

Leedulase higine nägu irvitas.

„Miks mitte,“ lausus ta lõbusalt, „olen pälvind aukõrgenduse, ehk kuidas seda viisakamalt öelda. Mu tütar Ruta ning mu eit, — aga viimsest kuvvekümne aastasest koledusest olen Teile vist küll ennegi rääkind lugusid? — on asutand ühe väikese lõbukoha, ühe lokaali, „Papagoi armastuse“, — nagu nad ise nimetavad seda asutust. On üks sarnane röske keller Kolme Rüütli põiktänaval, üks pime koobas, kuhu viivad porisest hoovist lagund keertrepid sügavasse alla. On pime, külm ja õudne. Võlvitud laelt niriseb niiskust ning hallitust. Põrandalle on laotud värsked õled ning kivist seinte ääres seisavad valged värvimata pingid. Suitsend ahju serval põleb väike tattnina kui hundi silm pimeduses. Valgust on ainult nii palju, et võid näha vaevaselt lõbutsejate siluette. Viimane asjaolu räägib küll kindlasti mu armsa eide kasuks, sest kes küll märkaks pimeduses ta loogas kühma ning kortsudes nägu? Nii võibki päris kenakesti võistelda üsna noorte tütarlastega, — ehee, miks mitte, sest hakkamist tal on ning temperamenti veelgi rohkem. Unistab koguni omale kullast hambaid suhu panna, ning võistelgu siis veel temaga keegi. Ning vaata, sinna pakutakse ka mulle üks koht — korrapidajaks, ehk kuidas seda nimetada. Et poleks asjatuid kakelusi ning tüssamisi, et sünniks kõik soovitava kava järele, et iga külaline maksaks korralikult omad maksmised, et nad oskaks õigel ajal tulla ning veel õigemal ajal minna. Ikka tõsiselt: mul oleks vanul päevil päris lõbus ning armas koht, mis Teile arvate? Meie peaksime kord kahekesi seda lokaali vaatama minema, kui Teile hääd nalja ei põlga?“

„On sääli lõbus?“ küsisin.

Jarulaitis naeratas.

„Vist ikka,“ ütles ta mõnuledes, „vist vähekesi ikka, — ega muidu poleks ta tungil täis. Lõbu eest hoolitsevad nad. On palgatud koguni kaks moosekanti, Teie tunnete vist ühte neist, — ei, mitte? — ta nimi on Siimen Weide, mängis varemalt laatel ning kukkus pärast poole kõrtsesse. Ta on väga vana, päris hall ning väga, väga pikk. Ta on nii lahja, otsekui näeksid liikuvat luukere oma ees, otsekui oleks aastate vältusel kõik oma jõu ja rammu flööti puhkund. Tal on klaasised silmad ning kui ta naerab, ei liigu vähemgi lihas ta näol, ainult suu avaneb, otsekui püüaks ta hingitsedes õhku. Aga teine on triangelli mees, see vilistab ning kõlistab ja lööb vahete vahel sekka trummi. Ta on väga paks ning tüse, seepärast tuntakse teda ainult Paksu Johani nime all. Ükski pidu pole midagi väärt, kui säääl pole mängijaks vana Johan. Ükski abielu pole õnnelik, kui Johan ei kõlista pulmadel omi triangleid. Ning siis seisavad need kaks auväärt härrat keldri nurgas, mõlemad üleni mustas, ja mängivad väga rõõmsaid lugusid. Ning“ — leedulase punane nägu värises naeru krampes, — „miks ei peaks ma sinna minema kolmandaks narriks, sest igavuse üle ei tuleks säääl tõesti mitte kaevata! Sinna koguvad linna kenamad tütarlapsed, Naani Kenk, Ruta, isegi Vendelini tütred, aga ka härrad on sarnased, et sul ei pruugiks neid väga häbeneda. Kui ühe silma kinni pigistad, siis on teisel väga palju lõbu ning rõõmu!“

Ning äkki valdas mind hirm.

„Aga Ingriin?“ küsisin. „Oled ehk vahel säääl silmand ka Ingriini? Noored tütarlapsed on ju niisugused, kus tuli sinna lendavad kokku kui liblikad kõrvetama tiibu. Ehk on ka tema vahel käind lõbutsemas?“

Jarulaitis vaatles häbelikult merele, ega lausund tükki aega sõnagi. Ta otsekui mõnules, nähes mu kärsitust.

Väikesed piiluvad silmad vaatasid kavalalt, kael tõmbus pikemaks, millest tursusid punased sooned.

„Ei,“ ütles ta siis pikkamisi, „Ingriini pole ma sääl tõesti mitte näind. Aga ta võib tulla, kui mitte täna, siis homme, ning kui mitte homme, siis ülehomme kindlasti. Ma ei näe vähematki põhjust, miks ei peaks ta tulema?“

Nojah, miks mitte, mõni päev hiljem, esialgul lihtsast uudishimust, siis juba võlutud patutsemisest enesest, siis aga harjumusest (ning selle man nii tuttav ja üldine fraas: elu on tühine ja jälk!), — ning eneselle märkamata saab tast hasardim kurtisaan, et hõisked kostavad terved aastad kustunata ning viin voolab kui jõgi. Ning äkki kaob temas kõik, mis oli tütarlapselikku ning naiivi ja jääb järele lihalik naine, kes lükkab naerdes ja mõtlemata voolu põhja sada poisikest ning mine tea kui palju veel ärkand hallpäid. Osavaist intriigest ja oma silmade võlvusest koab ta kui ämblik osavalt võrku ning kadund on see, kes julgeb ligineda talle. Ning ta tantsib ühes joobnutega pimedas rōskes keldris, aga pōsed õhetavad tal ja pää käib ringi. Ja sina, unistaja, mõtled kurbusega, kuhu kadus see väike Inga, see kergejalgne tütarlaps?

Ning ma tundsin selgemini kui kunagi enne, et naine on sündind omanduseks, nagu on seda väärtasi, nagu maja, nagu koer. Nagu väärtasi, mis sünnitab sulle rōõmu, nagu maja, kuhu astud sa peremehena sisse, nagu koer, kes jälgib truult su järel ning pureb vihaselt igauht võõrast. Eink kas isegi abielu õnn ei seisa ses lihtsas peremehe tundmuses: härra Moor, vabandage mind silmapilguks, siin tutvustan Teile oma naist. Ning härra Moor võtab aupaklikult mütsi pihku, suudleb alandlikult Ingriini kätt ja mõtleb aukartlikult, et ohoo! Tema naine ning ei kellegi muu; ja need põhjatud silmad, ja need verre näritud huuled, ja need rahutud rinnad, ja need jalad otsekti väravad kuningriigi ees. Ah jumal, su süda hakkab rahutult peksma, jalad taaruvad kui joobnul, aga

sõbra väärtus on veelgi tõusnud. Nii hindame mehi nende naiste järele, sest naine on mehele kui kihvad loomal; — ehk see mõni loom, kel pole teravaid kihvu; too kodu ning las' jalutab vabalt! Nii on naine mehe au ja mehe autus, vaadates selle järele, missugune on ta. Nii võib naine sind teha inimeseks ja elajaks, kõige autumaks kelmiks ning ausamaks kristlaseks.

Kui naine omab mehele minnes iseloomu, siis omab mees ilme. Ning see naisist, kel pole meest, kel pole õnne end tunda peremehe orjana, on otsekui vallaline laast, mida kannab tuul oma tahtmise järele. Nii taarub ja kõigub ta äärmuste vahel, ega tea isegi, mis saamas temast. On kui tuul, täna suudleb ta üht ning homme teist, aga naiselik õrnus ja võluvus on kinni kui vähk omas kooses.

„Hääd päeva,“ laususin, „tervita tütart!“

Jarulaitis ärkas kui unest.

„Miks mitte, võib küll, olge aga ka ise terve!“ vastas ta ruttu ning masinlikult.

Ning ma kuulsin veel kavva ta naeru kui vihmavalangut merel.

Hulkusin mööda linna. Katuseilt tilkusid tõrva mustad pisarad. Bulvaaripuid lehed närbusid palavusest, rippudes kui tolmused nartsud. Fontäänide purtskav vaht oli kollakas kui koor. Naiste läbipaistvad musliinist ning pitsidest riided kleepusid higiselle ihule kui liimipaberid, voolides mitmesuguseid ihu kontuure. Värvilised päiksevarjud liikusid inimeste päade kohal kui väsind linnud. Oli palav, oli lämmastav.

Vabandage mind silmapilguks, härra Moor, siin tutvustan Teile oma naist, — Inga on ta nimi, mullegi alles nii tunamatu tütarlaps mere äärest. Ta on kapten Roode tütar ning muud ei tea ma tast midagi, võib olla üksnes vähekesi seda, et ta on käind mõned korrad mu juures, ning siis hakkas mu vana maja otsekui elama. Ning

Inga tuleb juba homme mu majja, sest siis laulatab meid pastor.

Kiirendasin käiku. Mul hakkas hirm.

Terve see päev ning järgnev öö olin kui palavikus.

Sa patustad ainult kord, aga patt on kui seeme, mis visatud viljakandvasse mulda, et hakkavad õitsema põlvlud kui tatraväljad. Sa patustad ainult kord, aga küll juba teised hoolitsevad, et sinust saab mitte üksnes isa, vaid ka onu, lell, vanaisa ning jumal seda ise teab kes veel. Ning väike jõngerlane ronib su põlvile, haarab sind hallist habemest ning nõvvab jonnikalt, et vanaisa, anna ja anna! Ja su tütar vaatab õnnelikult oma jõnglase otsa ning on väga pahane, kui sa ei söanda lõigata talle üks tutt omast habemest.

Abielu on surmaeelne kurbmäng ning kõdunemise sümptoom, kui kõik temperament ning kired on koondud sugu edasi andmiselle. Seepärast muutuvadki abielus poeedid resignatsiooni laulikuiks, kunstnikud hakkavad maalima lilli ja lapsi; lilli enese havvale ning lapsi enese kuulsusele. Ning harilik töömees hakkab ka öösiti töötama, sest on ju nüüd ta ainukeseks ülesandeks ainult toita, ainult toita oma peret.

Hakkas koitma.

Ka täna tõusis päike kui vasest ketas.

Mu teenijate paar oli varakult jalul. Vana Nikodemus oli riietund vanamoelisse frakki, aga Klaara sissevajund rindu ehtisid pitsid. Vanamoor oli kui joobund. Iga silmapilk jooksis magamistuppa, ikka uvvesti seadides patju ja linu. Ning ma märkasin: ta luised sõrmed värisesid ning kollased kortsudud paled õhetasid kui tütarlapsel.

Seepärast ongi laulataja pastor naiste intiimim sõber, sest ta õnnistab sind patule ning teeb abielust pühama rituaali. Ehk kas te pole märgand: kui pastor talitab te man Issanda asemikuna, vaatavad mehed häbelikult põ-

randalle, naised on aga õhetavad, kärsitud ning väga närvlikud, otsekui elaksid uvvesti läbi patutsemise joobumust. Ning pärast, kui on möödunud ofitsiaalne talitus, kui isegi pastor võtab harilku joomari ilme, koguvad naised õhinal su magamistuppa ning silitavad ja paitavad voodi vaipu, patju ning valgeid linu, otsekui heidaksid nad ise varsti siia armsama kaissu. Ning ma ei tea tõesti mitte, kumb on lähemal õndsusel, kas mirtides kahvatu pruut või askeldavad naised?

Need olid mehed, kes tapsid Issanda ainsama poja, kuid on veelgi suurem patt: naised meelitasid Issanda enese oma patutsemise kaasteadjaks ning õnnistajaks. Ehk mis oleks abielu usulise rituaalita, ehk mis lõbu oleks patus, kui ta ei sisaldaks kõige pühama, kõige kõrgema mõnituse ning irvitamise mürki? Seepärast armastavadki hingetumad ning jõledamad kurtisaanid nii väga palvetada lainetavas silmavees altari ees, ning seepärast on nunnad, jumalaema väljavalitud tütreid, kõige rafineeritud patutsejad. Nii roomab külma mätta alt siug päikesesse ja sirutab omad mürgised hambad ülespoole; nii mõnuleb joomar, kui on saanud võrgutada süütust.

Maja täitus külalistest.

Varsti sõitis ka kapten Ingridiga.

Roode oli kahvatu ning tusane. Ta rääkis valjumalt, järsumalt, ei söändand vaadata mulle silmi, otsekui milleski süüdlane. Ta tõi Ingridi mu juure ning lausus robustilt:

„Siin ta on, — kui võid, siis ole õnnelik ehk midagi sellesarnast!“

Ning pööras järsult ringi ja läks kõrvale. Ta polnud leidnud põhjust isegi vahetada ülikonda ning harida habet. Võttis vana Jarulaitise käelt ning tassis ta kõrvalisse lauda. Sääl küürutas ta terve päev, kellegi pääle heitmata pilku. Jõi palju, kuid ei joobund.

Kuid selle vastu oli Ingriin lõbusam kui kunagi enne. Ta silmad põlesid ning valge siidi all tõusis rind kui rahutu hobune, vabanedes köidikuist. Ta jooksis ning askeldas inimeste keskel, käskis ning talitas, ehk hüppas ootamatult mu juure ning jäi mu huulile rippuma kui kaan.

„Joonas!“ sosistas ta palavikus, „põgeneme ära inimesist, mul on hirm!“

Kuid ma nägin ta palavikus silmist, et tal polnud põrmugi hirm, et ta hüples rahva keskel kui geniaalne tantsijanna, ihates kiitust ning imetlust. Ta jõobus neist tuhandeist pilkest rohkem kui mu suudlusist, sest pilgud peitsid mitte üksnes kadedust, vaid ka hääsoovlikku õnnistust ning iharat aimust. Seepärast unustas varsti omad sõnad ning ruttas uvvesti külaliste juure. Igaühega oli tal tegemist, igale midagi lausuda ehk küsida, igale midagi näidata. Ta läks koguni Ruta Jarulaitise ning ta ema juure, haaras neid õhinal käest ning tassis nad naerdes ja kilgates magamistuppa. Ning ma nägin, kuis vaatlesid nad kolmekesi sõbralikult uusi abieluvoodisid, kuis libisesid valged linad läbi nende värisevate sõrmede. Ning siis naersid nad ja vaatasid kolmekesi minu poole. Ning ma tundsin end otsekuu süüdlasena, nagu oleksin tabatud millegi rumala ning naeruväärse teo päält. Vist, vist saidki nad sellest aru, sest nad pöörasid pilgud kõrvale ning vana edev Jarulaitise eit hakkas vist jutustama tütarlastele abielu intiimimaid saladusi: tütarlaste kõrvad tõusid kikki ning nägudes põles uudishimu.

Nii on mees abielus ikka lammas, üks kaunis kõrvaline isik, kuna naine on kõigi saladuste sünnitaja, teadja ning lahendaja. Osavam Don-Juan teab kõigest pool sellest, milles on kompetent lihtsam tüdruk, lihtsam letakas külast. On hää, kui naine lobiseb sulle vahel midagi, sest kust mujalt võib küll omandada neid teadmisi!

Miks oli Ingriin äkki nii sõber Jarulaitise eide ning tütreaga? Ehk pole abielus patutsemine naise silmis põr-

mugi väärin kui kuski lokaalis purjus meestega? Ta võis põlgusega rääkida langend naisist, kuid hinges ei leidnud ühtki kaaluvat argumenti nende süüdistamiseks.

Mul valutab pää. Oleks tahtnud olla kaugemal inimesist ning lärmist.

Seepärast õhtul, kui pastor oli meid laulatand, kui taeva ilmusid pilved kui põlevad linad, võtsin Ingriini ning läksime „Judith Askalalle“, väiksele mootorpaadile, et viita ööd merel. Selle kinkis omal ajal Joonas Jorgen mu isale armsama naise mälestuseks ning olnud tülide lepituseks, ristides paadi õnnelikult Judith Askalaks, kui hääde aegade meeletuletuseks.

Astudes kajuti tundsin veel praegu naiste higi ning õlide lehka. Nähtavasti oli mu isa vahete vahel tarvitand paati lõbusõitudeks armsamate tütarlastega, viitnud nii mitmed ööd unistades merel, silmapilguks muutudes kivisest raidkujust lihalikuks inimeseks. Kajuti peeglile ning aknaile oli oskamatu kätega lõigatud briljandiga hulk naiste nimesid. Vist oli isagi neid mitmed korrad lugend, sest kõigile oli tõmmatud meheliku käega rist, ainult üks nimi hiilgas otse peegli keskel, see oli Judith Askala nimi ning ta oli isa käega kirjutud.

Paati juhtis Laados, pikk, kuivand merimees, kes rääkis pikkamisi lauldes kolme kõrge noodi vahel. Ta oli loogas üle tüüri ning vaatles kui tardund sihti. Kuivetand soonisel näol ei liikund ükski lihas, otsekui oleks halvatud. Ning kui hakkas ta lauldes rääkima, avanes lai suu, jäi tükk aega nii ammuli hääletult seisma, enne kui mõne minuti järele hakkas kostma naiselik ning kaeblik hääl. Veidi kaugemalt teda kuulates, paistis nagu kostaks hele vile, ehk puhuks tuul torudes. Ta silmad olid suured ning klaasised ning pilgu pöördes liikus terve pää. Jalad olid peenikesed ning kõverad kui portselaanist vaasi kõrvad.

Päike laskus merre kui põlev diskus. Punetav vee-

pind hakkas tumenema. Taevast kadus viimne pilv, lennates kiirelt minema kui ehmatud linnud. Oli palav.

Olime Ingriiniga kahekesi kesk vaikust.

Naine ümises mu süles kui palavikus. Ta oli higine ning lõdises. Kartis avada silmi, vaadates vargsi ning kartlikult mu otsa pilukil silmiga. Ning hoidis kramplikult minust kinni, otsekui kartes jääda üksnida.

„Ingriin,“ laususin, „Sa värised?“

„Ei, ei!“ hüüdis ta ehmatades ning pääd tõstes. Ta hääles hiilgasid pisarad.

„Kardad?“ küsisin.

„Kardan,“ vastas ta vaikselt.

Ning korraga viskas end kaela naerdes ja hõisates ning valged käsivarred kiindusid kui haagid mu külge. Huuled lebelesid mu silmil.

„Joonas,“ lausus ta paluvalt, „räägi neist naisist, kes magatud ses kajutis Su isast. Räägi, Joonas, Sa tead ometi neist midagi?“

Imestan naise mõtete assotsiatsiooni.

„Ei, Inga,“ vastasin, „ma ei tea neist midagi. Isa ei armastand rääkida poisikesele omi armulugusid ning ma usun, et isegi Joonas Jorgen ei teadnud neid.“

„Valetad! Valetad!“ hüüdis naine jonnikalt ning pettunult. Ning ta käed vabanesid ja ta tõmbus kõrvale. Kuid nähtavasti unustas varsti kapriisi, jäi vaikseks, anduvaks ning ta käharpää kumardus alandlikult mu põlville.

„Joonas, Sa oled halb!“ ütles ta leplikumalt.

Valge pluus oli rebenend lahti: roosakad rinnad avanesid. Ta märkas mu pilku oma rindel, lõi silmad häbelikult maha, kuid ei katnud neid pluusi alla. Pigistas ainult lähemalle end ning hääles kadus viimne kalkus.

Kuid siis korraka, tundes mu sõrmi oma ihul, hüppas kui kass kõrvale ning jäi põlevate silmiga mu otsa vaatama. Seegi kestis ainult silmapilk, ta langes otsekui palavikku: pää kuumas ning käed olid higised. Ta kiirga-

vad silmad vajusid kinni ning punased huuled kuivasid. Ta lõõtsutas: avanes suu, keel liikus janunedes hammaste vahel.

Nii lamas liikumatult patjade keskel ega keeland päästa end riietest. Juuksed langesid ta silmile kui külmad sivvud. Higinised õlad värisesid.

Avades silmad nägi äkki peeglis oma alastust. Haaras patju, kattis nendega alastuse ning vaatas mu otsa naerdes.

„Sa oled halb, Joonas,“ kordas ta uvvesti. „Midagi ei räägi Sa mulle, midagi ei jutusta mulle. Räägi oma välja-
maa sõitudest ning olemisist, eks ole?“

Jäi kelmikalt mu otsa vaatama.

„Ma armastan Sind, Inga!“ sosistasin.

Seda ootaski, selles olidki suletud kõik mu elamised ja elu. Ning ta heitis kirglikelt padjad kõrvale, kiskus viimse hõreda särgi ihult ning langes mu kõrvale kordas lõpmatuseni:

„Mu jumal! Mu jumal!“

Nuttis ja naeris korraka kuni hakkas põlema ta ihu ning süütu tütarlapsest kooris end vallale naine, elutark, praktiline naine, kui uus päev üle kõrbe.

Oli vist üle kesköö, kui ärkasin. Kajuti aknast paistis lahtine meri. Olime kaugel Varriast, kui eksind kajakad tiireldes kesk merd.

Mul oli palav, olin higine. Naine lamas mu kõrval lõõtsutades. Valged linad olid langend põrandalle kui närtsind veeroosid.

Tõusin tasakesi asemelt ning läksin Laadose juure. Merimees seisis endises loogas poosis, silmates teraselt merd. Ta kõrval küürutas tütarlaps.

„Sa oled võtnud tütarlapse paadile!“ hüüdsin etteheitvalt.

Laados vaatas häbelikult mulle otsa. Laulev naiselik hää värises.

„Ärge pahandage!“ lausus ta paluvalt. „Mis teed sa selle tütarlapsena, kui palus ja nuttis, et võtku ja võtku teda kaasa. Küll pahandasin, küll tõrelesin, küll lubasin ta visata merre hüljeste söödaks, aga ei jätnud. Ei aidand mingisugused ähvardused, rippus oma palvetega kui takjas mu juures kinni. Ei aidand muud: pidin võtma ta paadile. Helle on ta nimi. Ma hüüan teda väikeseks Helleks. Ning ma ei saand aru, miks kipub ta ühes, — muidu on ikka kartnud merd. Ning öösel, kui magasite omas kajutis, oli tütarlaps rahutu ning õhetav. Katsusin rääkida temaga, aga ei kuuland mind. Hiilis kajuti ukse manu ning kuulatas hinge pidades. Küll tõrelesin, ei aidand. Ainult hilja üle kesköö rahunes äkki ning tuli kajuti mant minema. Nüüd kükitab mu kõrval ega räägi sõnagi. Vabandage mind, mis pidin ma tegema? Oled hädas plikaga, kui ema pole!“

Vaatasin Helle otsa. Elutargad, naervad ning kõik-teadvad silmad vaatasid mulle vastu. Need polnud enam tütarlapse, vaid naise silmad. Ning huulte nurkes mängles hääsoovlik, teadlik muhelus, otsekui ergutus mulle, et ma ei pruugiks häbeneneda, otsekui vabandus isa eest, kes midagi ei aima ning midagi ei tea.

Tütarlapsest oli öö jooksul saand naine, temal oli selgund suurim probleem ning avanend sügavamad saladused. Nüüd oli ta elutark ning rahulik otsekui professor pärast keerulist operatsiooni, otsekui kunstnik pärast armastuse palangut.

„Võid pöörata tagasi,“ laususin Laadoselle, „oleme vist kilomeetrit kolmkümmend Varriast eemal. Tahaksin hommikuks saada koju!“

„Just, just!“ laulis merimees lõbusalt, rahul, et ma talle etteheiteid ei teinud.

Heitsin väsinuna naise kõrvale.

Paistsid Varria tornid, kui ärkasin. Ingriin oli juba riietund ning veidi koristand kajutit. Patjadelle oli pritsi-

tud uut lõhnaõli, otsekuu tahtes nimme jätta tänasest päevast pääle oma lehka ning jälgi siia. Et poleks enam teist nime ta kõrval ning et kustuks viimnegi mälestus mu isast. Ta oli katsund koguni kratsida Judith Askala nime peeglist, kuid briljandi puudusel polnud see talle õnnestund.

Nägin Ingridi istuvat Helle kõrval.

Nägin ta näolt, et oli rääkind tütarlapsesele öiseid intiimsusi. Nad mõlemad naersid ning õhetasid ja hoidsid üks teise käsi kui paremad sõbrad.

Nii pole naisel veetlev ükski patt, mis jääb saladusse. Armastuse joobumus on tal täielik ainult siis, kui sellest teadvad ka teised ning mida rohkem, seda õnnelikum on tema ning seda armsam on mees. Seepärast ihkavadki noorikud seltskonda ning seepärast tahavad nad nii väga jalutada oma meestega rahvarikkail kohtel. Mitte jumal üksi ei pea olema ta patu kaasteadjaks ning õnnistajaks, vaid ka kõik tuttavad ning tundmatud inimesed ta ümber.

Seepärast ongi mees tihti naisele ainult teejuhiks armatsemiselle ning mängule.

Varsti pärast mu pulmi korraldas Joorik Vendelin karnevaali merel.

See oli tüse, vanapoolne härra, sarkastilise, idioodilise naeratusega näol, punase lihava nina ning suurte hallide silmiga. Ta ei julgend ealgi vaadata vastaselle otsa, see pärast piilus rahunult ringi ning oli õnnelik, kui ei märgand enese pääl uurivat pilku. Siis sattus ta koguni tuiju ning võis olla häbematu ja egoistlik. Varjates musti lagunend hammaste konte, naeris pigistud huuliga, mis pärast kostis ta hääle otsekui kinnisest anumast. Ta kandis musta määrdind ülikonda, viltu sõkutud saapaid, laia musta kaapu ning ta kaelaside tolknes korratult lõvva all. Oli äärmiselt kitsi, kuid helludes võis jagada viimse marga, oli toores ning metsik, kuid silmapilkel võis nutta ning langeda härdalt esimesele vastutulejalle kaela.

Tal oli kirju minevik, millest räägiti kummasemaid lugusid, ometi ei teadnud keegi kindlasti, kus lõpeb fantaasia ning algab realiteet. Räägiti, et käind dresseeritud karuga mööda külasid ja laate, ise lauldes ning kõlistades triangleid; siis pidand nukkude teatrit ühes väikeses põhjapoolses linnakeses, kuid rahutuil ajal olla pistetud teater põlema ning Joorik Vendelin kihutud läbipeksetuna minema; siis eland kui härgade ning sigade kaupmees ning lihunik, kuid see olnud õnnetu spekulatsioon; siis olnud rändaja missionäär, silmavees korjates kiriku esistes ning kõrtsides vaeste paganate ristimiseks veeringuid; siis elatand end kui kloun ja kapelmeister kuski väikses

tsirkuses, kuid kukkond õnnetult trapeetsilt ning murdnuud jalaluu; siis olnud kärner ja viinapruulija kuski mõisas, ühtlasi pidades ka provva armukese ametit. Igatahes tundis Joorik Vendelin sama hästi piiblit kui maisemaid lõbusid, ning elu oli jätnud ta näole sarkastilise, valusa naeratuse. Ta ei armastand ealgi rääkida enesest ehk oma minevikust, ehk kui keegi küsis midagi, siis hakkasid ta paksud huuled värisema, ning Vendelin algas teist juttu. Ainuke, mis ta häämeel kinnitas, see oli ta missionääri amet. Oli praegugi väga rõõmus ning võis härduda siimaveeni, kui keegi annetas talle paganate ristimiseks mõne penni.

Kui ta lõpuks Varriale ilmus, oli ta väga rikas ning lugupeetud härra ja teda saatsid kaks preilit. Joorik Vendelin esitles neid kui omi tütreid, ometi ei tahtnud ükski sellesse uskuda, sest keegi ei teadnud tal olevat ei laulatud ega ka vallalist naist. Seepärast ei vaikind jutud ta isiku kohta, räägiti fantastilisemaid lugusid ja ta kahtlaselt omandud rikkusest ja tütarde paarist. Eided sirutasid omad soonised kaelad, litsusid omad pääd kokku ning keelepeks käis kui vale lui: oi, oi! — need polegi tütreid, vaid Joorik Vendelini armukesed! Jutud ulatusid ka Vendelini kõrvu: vanamees muheles sarkastilikult ning lausus, et ei, ei ole mul elamist Varrial! Aga tütreid, — kui vahel kleepus mõni eit takjana nende manu, et kuidas ja mis ja kunas? — naersid lõbusalt ega vastand midagi.

Joorik Vendelin armastas neid kahte tütarlast kummalise õrnusega, lubades häämeelega iga kui tuju täitmist, mis tekkis neis valgeis käharpäis. Nad ei tunnud keelu ega manitsust, seepärast, kui keegi katsuski neile midagi manitsevat lausuda, avanesid korraka kaks suud kui linnu nokka imestuses ning ehmatuses: kuidas, mispärast? Elu oli nende väike romaan, väike nali, üks ülemeelik sere-naad akna all. Nad ei osand süveneda ei valusse, ega ka kannatusse ning kui juhtuski pettumus, kui pigistusidki

okkad nende südamesse, siis ei heitnud nad meelt ning ei hädaldand, vaid naeratasid, olid päev tusased, aga teisel hommikul oli kõik juba möödas ning väike romaan, väike nali võis korduda endises meeolus.

Joorik Vendelin elas lõunapoolses linnaosas, kus oli tal väike villa kastanite all. Siin elas ta vaikselt ning üksikult, kellegagi sõbrustamata, ilmumata isegi tütarde külaliste juure. Ainult harva ilmus ta tööliste kõrtsesse istus siin pikil õhtupoolikuil ning armastas rääkida pooljoobnute tööliste ehk tänava naisiga missiooni tööst paganate man. Siin austati teda ning kutsuti prohvetiks, sest ta oli iga vastu sõbralik ning igale nõuandja.

Kuid ajal, mil kõiki valdas lõbutsemise joovastus, mil linnas asutati ikka uusi ja uusi lõbukohti, mil isegi kapten Roode käis lärmitsedes ringi, — muutus äkki ka Joorik Vendelin. Ikka sagedamini hakkas ta ilmuma seltskonda ning käima ühes tütardega lõbukohtadesse ning siis polnud piiri ta pillamisel. Lokaalid läksid ainsama õõ jooksu rikkaks, kui sääl oli viibind Joorik Vendelin. Nähtavasti aimas ta kogend instinkt üsna õieti lõpu lähedust ning hukkamise paratamatust, sest ta vagaduse ning tagasihoidlikkuse maski alt avanes toores ning metsik nägu. Ta oli jälle lihunik ning kaupleja, aga naised keerlesid kilgates ta ümber kui härjad traatpiitsa löökide all. Ta oli jälle hüpleja traapeetsil, ning ahned silmad vaatlesid janunedes pilgul lihaseid kui kõisi. Ta oli jälle kapelmeister, ning inimesed keerlesid ta ümber kui joobund ta vasktaldrekute mürinast, flöötide vingumisest ning pasunate mõiramisest.

Joorik Vendelin oli üürind kõik sadamas seisvad laevad, paadid ning praamid, oli asetand sinna vaibad ning padjad, oli ehtind laevad lillede ning värviliste laternatega. Ning õhtul, kui tuli ämarus, sõitis terve see laevastik muusika saatel merele. Inimesed olid end riietand kõige

fantastilikumaisse ülikondisse ning katnud toored näod mustade maskiga.

Seistes laeval kesk kaoslist märatsemist, tundsin selgesti hukkamise lähedust, küll rohkem instinktiivselt kui teadlikult. Nii on hävinend ennegi kultuurilised rahvad ja riigid, kes omas arenemises on jõudnud kulminatsiooni, et hävinedes anda aset tõusvaile metslaste hulkele. See on looduse ja põlvenemise kindel seadus, täpikäaline ning kõikumata omas kordumises. Ei või elada rahvad, kelle eest töötavad lõhkeained ja masinate rägastikud, ning kelle ihad pole enam edasiandmises, vaid ihu toores lõbutsemises ja elajalikus tegutsemises. Rahvas kui kollektivism on samasugune tervik ning indiviiduum kui üksik inime, kui perekond, seepärast käib ta samasuguse progressi ning regressi seaduste alla. Ta jõvvab samasuguselle täiuselle ning vanaduselle kui üksik inime, mille järele algab tagasimine, kõdunemine, surm. Ning mida laiemasse hulkesse on tungind kultuur, seda suurem ning üldisem on hukkumine. seda põhjalikum ning vapustavam on katastroofi. Mida vähem on jäänd barbaaride tõugusid, seda lähemal seisab inimsugu üldiselle surmale. Seda teadsid juba prohvetid öelges, et ilm hukkab siis, kui viimne pagan on ristitud, see on, kui viimselle inimiselle on poogitud kultuuri surmav mürk. Siis tuleb lõpulik hävinemine, viimne kohtupäev.

Hukkuvad inimesed, aga nende asemelle tulevad loomad, roomates välja omist peidupaikest, kuhu neid kihutand inime. Ning põlvenemisel võrsuvad neist jälle olevused, kes loovad uvve kultuuri, võib olla veelgi sügavama kui praegu. Nii läheb arenemine mitte ühetasases voolus, vaid suurte hüpetega, tõusu ja langusega kunni lõpuliku hävinemiseni, kui kultuuri roostest on söödud viimne kui putukas, viimne kui taim.

Kuid hukkamise aimus ei äratand minus vähematki kartust. Rolikem küll palavikulist janu ning kärsitust,

mis pani mu elama viimsed päevad ahnelt ning kaalumata. Ma ei tunnud enam häbi, nagu ei tunnud seda enam keegi, ei naised ega lapsed. See oli kahtlemata haigus, hävinemise sümptoom. Kõige kummalisemad orgiad ning rafineeritumad lõbud sündisid avalikult, kõigi silmi ees. See andis neile koguni isesuguse sügavuse ja kenaduse.

Kaugelle merre jõudes, seisid laevad ankrus, neid ühendati rippuvate sildega, ning meie tormasime laevalt laevale, ikka uusi naisi otsides. Imestasin inimeste väsimatust ning rahuldamatust. Nende soovidel polnud piiri ega kirel otsa. Nad olid kui näljased, kelle kõhud juba täis, aga isu alles kustutamata. Nad olid kui joobund, joomata viina. Nad olid kui närvide palavikus, naerdes, hüpates, kareldes, ilma põhjust teadmata. Nende näod olid lumivalged, käed värisesid, kuid silmad põlesid kui tōbistel. Nad olid armatsemise kõrgemas ekstaasis, otsekui põledes, otsekui lõkendades. See polnud enam endine sentimentaalne romantika, sõbrustamine ühega, joobumus ainsamast, vaid ekstaas naisest üldse. Ükskõik siis missugune oli vastutuleja, ta oli ikkagi printsess. Iga naine võis heita tulitungla su hingesse ning sa süttisid kui pird. Nii tormavad elajad, kui tuleb nende aeg, katki kistes kaplu. Nii huikavad ööd läbi linnud, et siis rahuneda ning istuda munadelle ning haududa.

Naised olid sel ajal kui näruvad lilled vihma ootusel, võttes vastu kõik, kes aga lähenesid. Nad allusid meestele hõiskega, kui leides oma Issanda. Nad olid täitmatud omas ihas, otsekui igatsedes sünnitada iga päev, iga tund. Nii õitsevad sügisel veel mitmed puud enne lõpulikku kolletamist. Nii võrsuvad vettind kannust veel haljendavad oksad enne kõdunemist. Nii unistab veel inime enne surma suurist tōist.

Kes küll polnud sel karnevaalil, — isegi Varria pastoriid, professorid, õpetlased, raugad, kalurid, töölised.

Isegi Helle Laados, kellest oli äkki võrsund naine ning kes jagas omi kallistusi kurtisaani osavusega. Isegi Naani Kenk, endine süütu tütarlaps Naani Kenk, nüüdne paljasjalgne tantsija Ruta Jarulaitise keldrist, kes oli kunagi armastand ainult Joonas Jorgeni korjust ning ei kedagi teist. Kes oli püha ning vankumata omas truuduses. Kuid nüüd oli tulnud ka tema tund, ning kahvatu tütarlaps hüples nüüd Joorik Vendelini ees, nagu oli seda kord teind kõige vägevama Jorgeni ees. Ta oli kondine kui luukere, ta silmad olid sinistes aukudes — tõsised ja elutud — ta rinnad olid lahjad ja veretud, kuid ta jalad käisid joobnult risti-rästi ja käed ringlesid õhus, otsekui lendaks ta pääkohal tuipaar. Ta laulis ilma viisita ning sõnuta, suludes sellesse üminasse kõik oma igatsuse ning armastuse, et siis langeda niidetud lillena Joorik Vendelini kõrvale kui sõnakuulelik armuke. Mis oli päästnud vallale ta lapseliku kire ning teind temast hetääri, — kas mitte hukkumise kartus, mis hõljus temagi pääkohal? Nii ei kuulnudki mind, kui hõikasin teda. Nii väänles ta vana tsüünikeri süels, iharalt külvates teda suudlusiga.

Tõusis torm.

Lained sirgusid, veeredes lumivallidena üle tumeda veelagendiku. Tuul kustutas tuled ning paiskas laternad merre. Laevule asus pimedus. Kuid pidutsemine jätkus. Sadas vihma: värvilised ülikonnad ligunesid kui seened, puuder ning karmiin uhtusid nägudelt. Kobasime ringi kui pimedad, naerdes ning vandudes. Ehmatusin, kui tundsin äkki Ingridi paitavaid sõrmi.

„Siua, Joonas?“ küsis ta värisedes ning langedes mu kõrvale vaibale. Ta oli higine ning õhetas. Pimeduses vilkusid ta palavikused silmad. Juuksed rippusid alasti õlgel. Higine keha värises kui õuduses.

„Mul on hirm!“ lausus ta äkki.

„Hirm, hirm!“ kostsid hääled ta ümber segamini.

Ning nendele vastas Joorik Vendelin kui prohvet:

„Tants jätkub! Muusika mängigu valjemalt! Trummid põrisesgu kõvemini!“

„Süüdake tuled, süüdake ometi tuled, kurat võtaks!“ kostsid mitmed hirmund hääled.

Joorik Vendelin hirvitas kapteni sillal:

„Milleks tuled, kui küsida tohin? Ehk kardate pimeduses kaisutada omi tütreid ning õdesid? Missugune rumalus ning eelarvamine! Oleme kõik üheväärsed töp-
rad Issanda ning saatana palge ees ning patt ülendab inimest! Jooge ja priisake, tapke häbi omas südames, lõbutsege ja ropendage, sest seda ootab teilt Joorik Vendelin, kelle pidule olete kokku vooland kui kaarnad korjuselle!“

Elekter kustus ka kajutites. Pimeduses kiunusid vi-
led kui appihüüded. Tuul lõõtsus paisund purjedes. Inimesed jooksid hädaldades ringi. Mitmed naised karjatasid hirmunult.

„Hohoho!“ kostis joobnute irvitamine vastuseks Vendelinile.

„Nad on tõepoolest hullud!“ lausus Ingriin naerdes.

Tema, jumalakartlik, puhas omas hinges, lüürik ning naiiv unistaja, tema ei protesteerind ei Vendelinile ega joomaritele. Ta koguni naeris ning lõbutses, kuuldes mõnitust ning roppust. Ning ma mõtlesin, kas Ingriin ongi nii naiiv unistaja? Kas ka tema, nagu iga naine, pole truim armuke jumalalle ja saatanalle korraga, mõlemate ees põlvitades silmavees ning mõlemate ees süüdates küün-
laid. Ei kelleski pole põimitud nii lahutamatult toorus ja veetlevam ilu, roppus ning naiivim süütus, patt ning helli-
mad pisarad kui naises, kui naises. Sellest siis mehe kannatus ning pettumused.

„Käseme sõita tagasi sadamasse!“ laususin rahutult.

„Ei, ei!“ hüüdis Ingriin. „Siin on ju nõnda lõbus. Vaata ometi!“

Kõigilt laevult tõusid korraga sädemete pilved. Kiirgav kullavihm tõusis üles ning taevas ja meri põles ses lummutuses. Sajad raketid vihisesid õhus kui tulisiud, kui aroomita lilled. Oli ilus ja õudne. Isegi joomarid tõstsid vaibult päid ning vaatasid kohkunult sädemete vihma. Nagu oleks virmalised süttind me ümber.

Hakkas koitma. Tumedad veed kahvatusid. Lainete vaht muutus roosakaks.

Hiiwasime ankrud ning sõitsime sadamasse.

Trummide põrinal, kastanjettide tirinal, oboede naerul ning viimsete tantsude müdinal ujusid laevad tagasi Variiale. Inimesed olid hallid ning kahvatud omis rebenend märgades kostüümes. Isegi Joorik Vendelini pikk kogu oli küürus kesk lendlevat lillede ning konfettide tolmu. Ta hallis näos peegeldus roidumus ning ükskõiksus, kuigi hallid silmad pildusid endiselt tuld. Ta sasis juuksed rippusid otsaesisel kui tilkuv tõrv.

Ainult naised olid ülemeelikud, tõstes viimsed klaasid ja jagades viimsed suudlused. Veel iharamalt tõusis nende rind ning kollakas alastus oli soe ning kütkestav. Nad aimasid õieti, et Vendelini karnevaal merel oli kõigest algus sellele kirgede kaoselle, mis järgneb pärast. Nad tundsid, et see oli kõigest süütu eelmäng, esimesed akkordid suurest süinfooniast.

Karnevaalile järgnesid pidutsemised, veel tooremad, veel orgialisemad.

Isegi minu maja oli muutund hotelliks ning lõbuko-haks, kuhu kogusid igasugused mulle tundmatud inimesed kui barbaaride sõjaväe toored esheloovid. See oli inimeste vahetpidamata voolamine sisse ja välja, nagu oleks mu maja saand kaupluseks, kus naised müüsid omi kallistusi. Poolhämärad saalid ning kabinetid lehkasid viina ning naiste higi järele, aga tolm ja pori kattis vaipu ja põrandaid. Küsisin Ingriinilt, kust tulevad need inimesed, kes on nad, milleks need vahetpidamata ballid, kuid naine

kortsutas huuli ning vastas pahaselt, et ma olla igav oma manitsustega.

Mis võisin ma selle vastu, kui mu maja oli saand lõbukohaks? Karjuvate joomarite keskel silmasin tihti ka Ruta Jarulaitist, Naani Kenki, Marin Tellot ning hulk teisi, kes olid tuntud kui avalikumad hetäärid. Mõned korrad nägin koguni Siimen Weidet: ta mängis nagu ikka äärmise tõsidusega, külm ning ükskõikne ümbruse vastu. Mis oli ühist mu naisel kõige selle rämpsuga? Mida leidis ta kütkestavat neis inimesis?

Kuid pean siiski tähendama, et ühes tooruse ning märatsemisega arenes ka inimese vaim kõiges omas kristallselguses. Ei ealgi enne, isegi mitte vanas Greekas, Egiptuses ega Roomas pole loodud sarnaseid kunstitöid, kui enne hukkumist. Inimese vaim kartis samuti surma kui mateeria, jättes seepärast enesest järele püsivamaid väärtusi, mis pidid tunnistama ta surematust ning suurust. Ei kunagi enne pole kirjutud sarnase hoo ja klassilise selgusega, ei ealgi enne pole leitud inimsoo ühendavaid ning ülendavaid ideid, otsekui oleks saabund uus religioon. Ei ealgi enne pole tõusnud sarnases dämonlikus uhkuses sambad ja obeliskid taeva poole, nagu see oli enne üldist katastroofi. Ei ealgi enne pole kunstnikud leidnud nii võluvaid intiimpuhtaid värve omis maales. See oli uus renessaans, uvvestisünd, inimese vaimu kõrgeim saavutus, mida annab ta omas arenemises kui kümnetuhandete aastate vilja.

Imestan kunstnikkude klassilist rahu ning monumentaalsuse tunnet ajal, mil kõiki valdas elamishasart ning kärsitus. See oli aeg, mil erootilised elamused olid väljaarenend kõige peenemate ning kütkestavamate nüansside ni, mida võib leida üksnes vanemate ning kultuurilisemate rahvaste man. On tarvis tuhandeid põlvi, enne kui sarnaste peensusteni jõuda. See ei seisnud enam lihtsas sugukandmise protseduuris ning rahuldamis, vaid oli

väga keeruline kunst, mis nõudis suurt kultuuri ning sügavat kunstniku annet. Seda võis võrrelda pühama kirikliku talitusega, milles on ühendud artistlikkus, armastus ning fanatism. Võib olla oli erootiline elamus sarnaselt küpsuselle jõudnud üksnes idamaa vanade rahvaste man, kes olid arenend päikeses ning rikkalikus taimestikus. Üksnes nende temperament ning artistlikkus võis erootilist elamust väljaarendada sügavamaks müsteeriumiks.

Ja tuleb surm ja hukuvad rahvad, sest pole enam barbaare kui värsket verd, kes kallavad lubjastund soonisse uut jõudu ning energiat.

Ja tuleb surm ja hukuvad rahvad, kas pikkamööda kõdunedes, või äkki katasroofiliselt, sest loodus ei kannu omas ihus kavva paiset.

Vulkaanilised maavärisemised, suured veeuputused, surmavamad tõved, vapustavamad revolutsioonid, verisemad sõjad on ikka ühendud inimsoo tsivilisatsiooni astme kõrgusega. Nii oli põhjas kord inimsoo paradiis, aga praegu tuiskavad säääl ääretud lumeväljad ning jäiste kaljude keskel elab üksnes jääkaru.

Kohtasin kapten Roodet. Ta oli purjus; ta riided olid katki ning määrdind.

„Oled Sa õnnelik?“ küsis ta pilkavalt.

„Ei!“ vastasin. Mingipärast kordasin seda sõna mitu korda.

Kapten naeris ning läks edasi. Kuid nähtavasti unustas midagi, sest pööras vankudes ning sülitades tagasi.

„Mispärast?“ küsis ta.

Ning ilma mu vastust ootamata tassis mind enesega kaasa.

„Joo, mu sõber,“ lausus ta kurvalt. „Joo ning unusta. Vaatlejal on raske elada, sest ta märkab sigatsemist isegi säääl, kus joomar ei vaatagi.“

Nii algas minugi elus kihutamine mööda oopiumikeldreid, vaestelaste põrguid, morfinistide koopaid, maksulisi

ning maksuta, avalikke ning valituid, millistes paljastus lõbutseva massi toores kirk ning instinkt. Mitte üksnes rikkad, vaid ka töölised, vaid ka vaesed korraldasid omisporiseis ning pimedais konges lõbutsemisi, mille kirjeldamine nõvvaks toorimate stseenide esile toomist.

Nii läksid päevad maitsemises ning sonimises.

Nii põletasime elu viimsed päevad küsimata, mõtlemata.

Õöd ning päevad kostis ihar joobumus naisest ning viinast.

Nii läksid päevad.

Kuid siis algas tuulispask.

Mäletan: istusin torni punases toas ning lehitsesin lehti ja telegramme. Laskuv päike määris aknaid kuldse ähmaga. Tubades kirkendas õhtune ämarik. Igriin, uneta öist väsind ning õhetav, lamas nahkel mu ees ning mängis laisalt ahviga. Ta huuled olid tursund ning punased, aga silmad läikisid kui palavikus.

Ei lehis ega telegrammes polnud midagi iseäralikku. Teatati kuningate sõitest, tööliste suurstreikest, uute sõdade võimalusist, mitmete naftaallikate põlemisest. Kõik oli nagu harilik, nagu eile, nagu üleeile, ehk nagu mõni kuu tagasi. Kõik kordus, ei midagi uut, ei midagi sarnast, mis vapustaks närve või valdaks tähelepanu.

Ning nagu möödaminnes lugesin lühikest telegrammi, kus räägiti uvvest tõvest.

Nii kirjutati: Indias on uus tõbi avalikuks tulnud, mis väga kiiresti laiali valgub. Mõne päeva jooksul on mitmed tuhanded haigeks jäänd. Meie koloniaalväed on taudised maakohad sisse piirand ning loodavad tõve laiali valgumisele piiri panna.

See oli lühike ning ei-midagiütlev sõnum, nagu neid ilmub ajalehtede veergel iga päev sadasid.

„Mis kirjutatakse?“ küsis Ingriin pääd tõstes.

„Taud Indias,“ vastasin naerdes.

Naine viskas ahvi hooletult kõrvale, parandas frisuuri ning lausus apaatselt:

„Missugune lollus, arvatavasti ajalehtede järjekorraline kõmu!“

Tõepoolest lollus, nii arvasin minagi sel silmapilgul. Mis võis olla harilikum ning igapäevsem, kui mõni uus tõbi kuski kaugel Indias, taudide ning igasuguste tõbede kodumaal? See ei huvitand mind põrmugi rohkem kui suviste spordivõistluste tagajärgede teadaanded mõnes Antverpenis ehk Tallinnas. Lugesin seda teadet ainult seks, et mõne silmapilgu järele jälle unustada, nagu kõiki neid teisi sõnumeid, millega külvas meid üle raadio ja ajalehtede virnad. See oli lõppude lõpuks nii igav ja tüütav!

Kuid mõne päeva pärast, juhuslikult uvvesti telegramme ning ajalehti lehitsedes, imestasin, et nad ei mõelnudki tõbe unustada, vaid sellest koguni pikalt ning põhjalikult kirjutama hakkasid. See oli tõepoolest veidi imelik, et India uus sünnitus reporterite tähelepanu oli valdand. Nad ei mõelnudki muud, kui pikki ja põhjalikke telegramme üle maa laiali saata, mis rääkisid üksnes Indiast ja taudist. Sinna komandeeriti reporterisi ja arstide ning teadusmeeste ekspeditsioone, kelle sõidust bulleteneeriti kõige täpikäsemalt. Uus hädaoht Indias! Sajadtuhanded surevad tõppe! Arstid ja sõjaväed on võimetud tõvele piiri panema! Uvved koloniaalväed Indiasse! Arstide bataljonid Euroopast Indiasse! Väljasurev Aasia! — nii hõikasid ajalehed ja telegrammid igapäev. Suurlinnade ajalehed tõid pikki kirjeldusi, mis suurenesid ja paisusid ühes tõve enesega. Terve tsiviliseeritud Euroopa oli äkki sunnitud end toitma India sensatsioonega. Isegi Varria ajalehed tõid pikki kirjeldusi uvvest tõvest omilt korrespondentelt, uvve hädaohu tõsidust kirjeldades tumedate värvidega.

Kuigi mind see kõik väga vähe huvitas, ometi oskasid ajakirjanikud uvvest sündmusest lööknumbri teha, et oli võimata silmapilgukski unustada Indiat ning ta uut taudi. Poisikesed täitsid kisaga tänavaid, parke, isegi restoraane

ning teatreid, karjudes kriiskavalt õpitud fraasi: kohutav taud valgub laiali! Hommikul ärgates, õhtul magama minnes või keskööl kusagilt ballilt ehk etenduselt tulles, kuulsid ikka üht ning sama: kohutav taud valgub laiali! See võis rikkuda närvid ning mürgitada tuju! Mis oli minul tegemist tõvega, mis mässas kusagil Indias, inimeste keskel, keda ma ei tunnud ning kus polnud ma käind? Jumal ometi nendega! Ning külap ajalehedki liialdavad, nähes tõves uut lööknumbrit ning sissetuleku allikat.

Kuid mida rohkem ma vihastasin, seda korralikumalt hakkasin lugema kirjeldusi ning telegramme taudist. Märkasin koguni, et seda tegi ka Ingriin: kas lihtsast naiselikust uudishimust või juhitud instinktiivsest kartusest. Kunagi enne ei märgand Ingat ajalehti lugemas.

Taud ei äratand minus vähematki kartust ning rahunust: lugesin telegramme kui huvitavat romaani, mis on seltskonnas mingipärast moodi läind ning mille sisu sa seepärast pead teadma. Räägiti ju praegu uvvest tõvest igal pool: kõrtses ja salonges, teatrites ja kafeedes, armukeste buduaares ja tänavail. Tõbi oli moodi läind, mispärast peeti lohakuseks ja kasvatamatuks, kui ei teadnud uvvemaid sündmusi Indiast. See oli saand sensatsiooniks kui mõni hiilgav sõda, revolutsioon, skandaalne avantüür kuningkojas, mis võis vallata üheväärselt kõiki kihte.

Ning mida laiemalle valgus taud, seda selgemaks sai mulle, et siin mitte hariliku tõvega polnud tegemist, vaid et ta kandis eneses terve inimsoo katastroofi algust. Kõigi abinõude pääle vaatamata polnud võimalust taudile piiri panna. Ei aidand maakohtade isoleerimised, karantiinid, paljud piiride sulgumised. Ei aidand mingisugused medikamendid, sest taudi pisielukas oli tundmatu ning nähtavasti täiesti erinev kõigist senniseist pisielukaist.

Ei läind nädalatki, kui Indiast kanti taud Hiinasse, säält aga Siberisse, Jaapanisse, Koreasse ning saartele.

Ajalehtede toon muutus kärsituks: Aasia kui inimsoo haud! Aasia kui määratu surnuaed! Aasia kui lõpu algus! Raadiod lendasid iga minut kui tuulepuhangud üle terve ilma, karjudes abi ning haletsuse järele. Tundus koguni, nagu oleksid inimesed silmapilguks ärgand iharuse unenägudest, sest siit ja säält kuuldus vastukaja abiootajaile.

Kuid mis kõige kummalisem ning fantastilisem: uus tõbi möllas üksnes meeste keskel, kuna naised ainult harukordil haigeks jäid. Nad olid kaitstud batsillest, kas oma organismi erilise konstruktsiooni või ka vere immunitedi tõttu. Nad võisid vabalt liikuda tõbiste keskel, suurema hädaohuta. Kuid seda halastusetum oli taud meeste man, suretades kõiki, haritlasi ja töölisi, rauke ja lapsi. Ajalehed ei teadnud nimetada ühtki juhtumust, kus haige oleks paranend. Taud oli väga külgehakkav, suremine oli massiline, ennenägematu, mis täitis kabuhirmuga riike ja rahvaid. Teatati ka üksikasjalikumalt taudist enesest.

Ta algas rahutusega, krampega ning hallutsinatsioonidega. Veri tungis naha alla, millest paistis kogu keha kui purpuris. Ühtlasi avaldas tõbine erootilisi kalduvusi, kuigi ta suguliselt oli võimetu, sest ta suguosad hakkasid kiiresti mädanema. Temperatuur tõusis kiiresti ning järjekindlalt 42 kraadini, mille järele järgnes südame rabadus. Haigus kestis kõigest üks, kaks tundi, harukordistel juhtumusil veidi kavvem.

Polnud teada ka haigeksjäämise ning taudi laialivalgumise põhjusi. Suurem osa arste avaldas arvamist, et päikese kiired ning õhulained batsille laiali kannavad, põhjendades oma arvamist seega, et mingisugused piiride sulgumised ega ka karantiinid haiguse laialivalgumist ei suuda takistada. Samuti kui raadiojaamad mitmetuhande kilomeetri päält teateid vastu võtavad, nii võivad liikuda

ka õhus uvve taudi batsillid, igale poole külvates surma ning hävitust. Sellele arvamisele vaidlesid mitmed õpetlased vastu, pidades sarnast batsillide edasiliikumist võimatuks ning suurimaks absurdumiks. Seepärast saatsidki riigid sõjaväed piirile, kes sinna tiheda kuulipildujate aheliku asetas, kaitsekraavid kaevas ja kümnekordseid okasaedu ehitas. Ühendus riikide ning rahvaste vahel oli katkestud; töötas üksnes raadio ja telegraaf.

India oli varsti ununend.

Oli tarvis päästa Euroopat ning Ameerikat. Oli tarvis päästa kultuuri ja inimsoo genialiteedi saavutusi. Piiridel hakkasid haukuma kuulipritsid, et eemalle peletada inimeste voolu, mis surma ahastusel katsus põgeneda kaugemale taudiseist maakohist. Polnud enam mingisugust halastust ega inimesearmastust: enesepäästmine pani tööle sõjariistad ning tapalavad. India oli juba surnud, — vähemalt ei tulnud säält enam ühtki telegrammi — Hiinas ning Siberis möllas taud.

Venemaa ühisriigid ehitasid kiiresti Uraalidesse kaitsejooni. Sinna saadeti suured sõjaväed, varustud määratumate kuulipildujate, suurtükkide ning pommiheitjate hulgaga. Hiina ning Siberi rahvad, nähes pääsematust surmast, põgenesid suurtes hulkes Uraalidesse, et kaitsejoonest läbi murda ning Venemaale pääseda. See oli organiseerimata hulk, mass, sõjariistadeta ning korratu, vallatud hirmust ning ahastusest. Ajalehed arvasid nende arvu mitmes miljonis, võrreldes nende laviinilist voolu hunnide tulekuga. Päästke Euroopa, päästke Euroopa hunnide eest! Päästke meie vana kultuur ning riigid! — karjusid ajalehed vaikimata.

Muidugi, see oli hüsteeria, sest põgenejad olid sõjariistadeta korratu mass, mida niideti kui heina, kui vilja, nagu lõigatakse luige valgeid kaelu, et tekkisid hunnikud korjustest. Hirm ning ahastus oli sedavõrt suur, et põgenejail põlnud aega ega võimalust organiseeruda ning sõja-

riistadega kaitsejoont läbi murda. Nii lendavad sääsed kevadööl tulle, nii variseb hein niitja vikati all, nii jooksevad haned põlevasse majja.

Inglismaa blokeeris Venemaa vesi. võttes oma alla Vaikse ookeani, Vahemere, Põhja ookeani ja piirates tervet Aasiat. Prantsusmaa, Itaalia ning teised riigid saatsid sõjavägede korpused Uraalidesse ja Kaspiamere ääristesse maisse, et olla abiks Venemaale. See oli võitlus surma ning elu pääle.

Kuid Varria kuulas ja vaikis. Kuigi nii mõnigi hädaohu tõsidust hindas, ometi oli taud veel liig kaugel, et ta hirmu võiks äratada. Kuigi juba siin ja säääl rahulolematuid hääli kuuldus, ometi polnud veel mingisugust põhjust lõpetada lõbutsemist, mis oli ometi ülem kõigest, isegi surmast ning katastroofist. Nagu ennegi järgnes ball ballile ning karneval karnevalile, nagu ennegi voolas inimeste jõgi tänavail, janunev üksnes lõbude ning ihade rahulduste järele. Oli kuulda koguni arvamist, et surm tuleb paratamatult, seepärast olla tarvis rutata eluga ning võtta temalt kõik, mis vähegi võimalik. Taudi kiire laialivalgumine ei toond massisse põrmugi kainenemist, otse vastuoksa, surma paratamatus, kuigi võib olla instinktiivne, pani veelgi tulisemalt märatsema kire. Õnnetuse täielik paratamatus, täielik fataalsus ning möödapääsematus polegi enam õnnetus, vaid reaalne lüli igapäevases elus, mis ei kohuta ega pane tarretama verd, vaid mida võetakse kui elu üht külge. Seepärast kiirendatakse ainult elu impulssi ning katsutakse igal tingimusel unustada õnnetust ennast. Ehk kas pidalitõbine ei tunne kõiki rõõme ja kurbusi, mis tervegi; ehk kas jalutu ei unista samuti kui kiirjooksja? Surm on lõpp, viimse lüli katkenemine, seepärast huvitab ta meid vähem kui elu ise.

Raadiod, mis lendasid üle ilma kui kevadised linnud, hakkasid teatama ikka õudsemaist sündmusist. Hiina

ning Siberi rahvaste keskel, kes olid kabuhirmus tungind Uraalidesse, inõllas juba purpurne tõbi. Sajad tuhanded langesid niidetuina tõvest, kuna ülejäänd veel meeleehtlikumalt pääle tungima hakkasid. Sõjariistadeta, näljased, nartsudes — jooksid nad hullumeelselt kisades tulle kui lamniaste kari. Nende leerides põlesid vahetpidamata tuled: sääI põletasid nad ise omi tõbiseid.

Ning Euroopa kuulatas.

Euroopa püüdis ahnelt igat teadet, mis tuli Uuraalidest. Saadeti sinna koguni hiigla sõjalaevastik, kes pildus pomme pääletungijate keskkelle. Neid hävitati kui kaitsetloomi halastamatult ning jälgilt. Traattõkete ees olid korjuste mäed, mis lehkasid ning mürgitasid õhku. Keegi ei mõelnud nende matmise või hävitamise pääle.

Ning siis äkki teatas raadio ootamatult Samaarast, Astrahanist ja Novgorodist, et sääI purpurne tõbi on avalikuks tulnud. Esimesed teated olid lühikesed ning pääliskaudsed: meie linnas jäid täna mitmed purpursesse tõppe. Elanikud põgenevad linnast. Mõni tund pärast tõve esimest registreerimist on juba massilisi haigeksjäämisi ette tulnud. Pole mingisugust sanitaarset korraldust. Kogukondlised asutused on võimetud tõbiseid isoleerima ning surnuid matma.

Nii oli tõbi kaugel kaitsejoone seljataga avalikuks tulnud. Ei aidand mingisugused piiride sulgumised ega sõjavägede müürid. Tõbi oli mürgitand õhu ning liikus kiiresti Euroopa poole.

Euroopa rahvad olid meeleehtel. Telegraaf teatas hiigla manifestatsioonist, mis suurlinnas korraldati taudi vastu võitlemise kasuks. Võeti vastu karmid resolutsioonid valitsuste vastu, kel polnud võimalust hädaõhtu likvideerida. Kuid mida suutsid valitsused? Kiiresti organiseeriti sõjaväe korpused raudriietes ning gaasmaskes, kes pidid veelgi südimalt piire kaitsema. Asutati iseäralikud salgad, kes võtsid raudteed oma alla. Otsustati

Venemaa ühisriikidesse saadetud abikorpused nende saatuse hooleks jätta ning neid ei milgi tingimisel tagasi lasta. Koolid, teatrid, lõbukohad suleti. Vabrikuid ja tehaseid töötasid ainult hädalisemad. Rahva kogumised keelati surmanuhtluse ähvardusel. Tänavail võis liikuda üksnes hädalisil juhuseil.

Telegrammid kirjeldasid suurlinnu, mis olla kui suured havvad, õhtu tülles pimedad, tühjad ning õudsed. Suleti isegi töökojad, kaevandused ja kauplused. Rahva toitmise võttis riik oma kätte, mis otstarbeks konfiskeeriti kõik kapitalid ja toiduained. Samuti ei lastud sadamasse enam ühtki laeva, — need mis olid merel, pidid sinna jääma.

Mõni päev hiljem lendasid telegrammid juba Moskvast, Peeterburist ning Kiievist, et uus tõbi ka neis linnus olla avalikuks tulnud. Ainsama päeva jooksul jääda kümned tuhanded tõppe. Surm järgneda poole ehk tunni järele. Ning jälle lühike ja kategooriline lisandus: naistest on ainult üksikud haigeiks jäänd, ükski mees pole veel terveks saand.

Balti föderatsioon, Poolamaa ning Balkani ühisriigid asutasid uvve kaitsejoone. Ööd ning päevad töötati kümnekordiste kaitsekraavide kaevamise ning okastratide seadmise man. Isegi suurtükid asetati vallidele ning kuulipildujate ahel pidi olema läbimurdmatu. Kardeti Venemaa rahvaste analoogilisi põgenemisi ning purpuse tõve sissetoomist. Kuigi Uraali kaitsejoon oli näidand, et ta on täiesti mõttetu ning tõve laialivalgumiselle piiri ei suuda panna, ometi polnud teisi võitluse abinõusid. Inglismaa, Itaalia, Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa ning teised Euroopa riigid, kes olid omad abikorpused Venemaa ühisriikidesse jätnud, saatsid uusi sõjavägesid Balti ühisriikidesse. Sõjavägede laviin voolas Venemaa vastu. Ning ajalehed karjusid veelgi hüsteerilisemalt: Kaitske Euroopat! Kaitske hunnide miljonite eest, kes

tulevad hävitama meid! Päästke inimsugu hävinemise eest!

Suur Venemaa lainetas. Hunhuusid, tataarid, venelased, hiinlased ning teised rahvad olid lõpuks üle Uraalide tungind, — sest selle kaitsemine oli ju nüüd otstarbetuks saand, — ja voolasid kui ookean üle Venemaa lagedikkude ning steppide. Keegi ei takistand enam nende laviinilist voolu, sest tõbi möllas juba sisemaal samuti kui Hiinas või Siberis. Tulid teated Moskvast, Peterburist, Odessast ning teistest kultuuri keskkohetest, kus kirjeldati tõve laialivalgumist kõige kohutavamate värvidega. Polnud mingisugust pääsu, kuigi inimesed põgenesid mägedesse ja metsadesse, saartele ja kaevandustesse, kuigi peitsid nad end sügavaisse koopaisse ning matsid end maa alla. Igale poole tungis tõbi järele. Nähtavasti oli õigus neil õpetlasil, kes tõendasid, et mingisugused kaitsejooned ega karantiinid ei või tõvele piiri panna, sest batsillid on õhu ära mürgitand. Sest mille muuga võis selektada tõve tungimist sarnasesse üksikusse ning isoleeritud kohta, nagu on mõni klooster kuski mägestikus või üksiklase koobas kuski stepis. Samuti olid Venemaa ühisriikide piirid suletud, põgenejate asiaatide tormijooksud tagasi löödud, ometi ilmus tõbi kaugel seljataga. Kuigi Euroopa riigid neid arvamisi osalt õigeks pidasid, oli siiski kaitsejoone loomine ning piiride sulgumine ainukeseks lootuseks, sest tõve vastu olid arstid täiesti võimetud. Kuigi kirjutati batsilli leiust, ometi ei õnnestand nende tapmise katsed. Tarvitati katseks kõiki senni tuntud taudide arstimise viise, kuid nad ei annud soovitavaid tagajärgi. Kuulutati konkursid, lubati miljonilised summad arstile, kes taudi vastumürgi leiaks. Kuid kõik õpetlased, kes taudi isiklikult sõitsid uurima, surid mõne päeva jooksul. Seda oli võimalik teha üksnes naisarstel, kuid nende uurimised ei annud vähemaidki tagajärgi.

Viimased telegrammid, mis Venemaa ühisriikest tulid,

olid tumedad ning katkelised. Võis oletada määratumat kaost ning paanikat, missugust on inimsugu näind võib olla üksnes analoogiliste katastroofide ajal väga kauges minevikus. Teatati, et kõik linnade tänavad, pargid, majad olla täis lehkavaid surnukehi, keda olla võimata matta. Küll olla katsutud organiseerida matjate ning põletajate lendsalku, kuid salga liikmed olla ise kohe haigeks jäänd või laiali jooksnud.

Paaniline, kirjeldamata hirm olla valland kõiki. Inimesed põgenesid metsadesse, steppidesse, nad voolasid kui jõed põhja poole, et igavese lume ning jää keskel pääseda tõvest. Ning Venemaa sõjaväed, kellega ühinesid saatuse hooleks jäetud Euroopa abikorpused, valgusid Balti ühisriikide kaitsejoonele. Ning seekord juba sõjariistus, kuigi määratumas kaoses polnud võimalik luvva korda ning distsipliini.

Purpurne tõbi oli mölland Venemaa ühisriikes kõigest paar nädalat, kui juba katkes telegraafi ühendus Venemaa suuremate tsentrumitega. Mis sääl sündis, sellest polnud vähematki ettekujutust. Ainult Moskva saatis veel raadiod laiali, kuigi loiult ning katkeliselt.

Ning teatati neis, et terve maa on muutund kaoseks. Surma ahastuses põletada inimesed linnad ja külad, lõhkuda viinaladud, riisuda kauplused. Olla algand massilised naiste tapmised — kättemaksuks, et taud ei sureta neid. Linnad olla röövlite ning vaimuhaigete võimuses, kelle haiglased instinktid leida toorimat ning metsikumat avaldust. Naised käia poolalasti ringi, sest olla kadund igasugune häbitunne.

Ning Euroopa telegraaf tegi närvilisi lisandusi: Asiaadid on näidand oma õige ilme — hoidkem asiaatide eest! Nad põletavad väärtuslikumad kunstteosed, nad vägistavad kaitseta naisi, nad tapavad lapsi, — hoidkem asiaatide eest! Nad mõnitavad jumalat, nad põletavad kloostreid, nad tõmbavad võlla omad kuulsamad kirja-

nikud, kunstnikud, õpetlased ja riigimehed, — hoidkem asiaatide eest!

Kuid äkki vaikis ka Moskva raadio.

Venemaa ühisriikest ei tulnud enam ühtki teadet. Aja-
kirjanikud, kes lennukitega uurimisreisule sõitsid, ei jõud-
nud enam tagasi.

Nähtavasti oli ka Moskva surnud. Ainult Balti föde-
ratsioon ning Poolamaa teatasid, et nende kaitsejoonele
olla kogund vaenlaste määratumad sõjaväe ning eraini-
meste hulgad, kelle kuulipritsid töötada ööd ning päevad
vaikimata. Nad jätta omad koolnud matmata, mille tõttu
olla kaitsejoonele tekkinud määratumad korjaste mäed.
Olla katseid tehtud korjusi süütepommega põletada, kuid
katsed ei olla soovitavaid tagajärgi annud.

Euroopa värises õudusest. Ometi lootsid optimistid,
et Euroopa kõrge kultuur suudab taudile piiri panna. Oli
võimatu uskuda oma jõvvetusse ning hävineda võitluseta.
Tundus absurdumina, et see kultuur, mis on aastatuhan-
dete jooksul arenend, on täiesti võimetu taudi vastu. Mil-
leks olid siis pingutused, suured leiud, masinad, medika-
mendid, kunstteosed, genialiteedi ülistused? Nii võisid
hävineda putukad, loomade tõud, puude ning taimede lii-
gid. Nii võis hukkuda barbaar, jõvvetu omas rumaluses.
Seepärast usuti ikka veel ning kultuur oli suureks lohu-
tuseks.

Kuid äkki, ootamatult teatas *Deta* Berliinist:

Täna kell 10.15 registreeriti kolmkümmendüks ini-
mest, kes purpursesse tõppe on haigeks jäänd. Tõbised on
kohe isoleeritud ning ära põletatud. Kõik kaitseabinõud
on tarvitusele võetud. Üle terve Saksamaa valitseb
piiramis seisukord.

Ning mõni tund hiljem teine telegramm Londonist:

Meie laevastikus, mis Venemaa vesi blokeeris, mäs-
sab uus tõbi. Valitsus otsustas laevastikku mitte enam
tagasi sadamasse lasta. Kindluspatareidele on antud vali

käsk tuli avada, kui laevastik peaks mannermaale ligine-
miskatseid tegema.

Nii oli tõbi jälle kaugelle üle kaitsejoone tungind.

Telegrammid tõvest ei tulnud Tallinnast, Riistast või
Varssavist, kust neid ootas värisedes iga silmapilk Eu-
roopa, vaid kultuuri suuremaid keskkohist.

Vaevalt olid esimesed telegrammid Berliinist ja Londonist tänavate tulpelle kleebitud, kui Varrias kirjeldamata paanika algas.

Senni olid varrialased sündmuste käiku rahulikult päält vaadand, ilma et nad taudi kiire laialivalgumise pääle silmapilkugi oleksid mõelnud. India, Hiina, Siberi ning isegi Venemaa sündmused mõjusid liig nõrgalt, sest asusid ju need maakohad liig kaugel, et isiklikuks hädaohuks kartust tunda. Tõve esialgne laialivalgumine ei mõjund põrmugi rohkem kui iga sensatsioon, mis on määratud närvide rahustuseks samuti kui annus broomi. Ta huvitas rohkem oma kõmu kui hädaohu poolest.

Kordus samasugune nähtus kui Venemaa endisil suuril näljaaastail, mil Euroopa lõbutses ning mõnules, kui ta külje all surid sajad tuhanded ning kui see ei äratand mingisugust kaastundmust ega abi laialist korraldamist. Linnade rōsked kivide hunnikud, masinate välgatused ning bensiini lämmastav ving on sünnitand õhetavalle asfaldile hingeta goolemi, aga sel on ainult täitmata kõht ning isiklikud kired. Aga inimarmastus ja Lunastaja sümbol on goolemitel ainult näokatteks, mille taha varjatakse roojane ning ahne nägu. See on tõvest söödud tänava tüdrukulle puuder ning karmiin, et värvida, värvida ning minna siis naeratavana ballile. Aga keegi ei tea ning ei aima, et ta jumalikult võõbatud ihu on kleebitud kokku mürgiste batsilluste miljardist. Ainult kord vaadata goolemi maski alla, ning sa tarretad omast abitusest ning

üksinduse tunde, otsekui oleksid heidetud kiskjate elajate puuri. Ehk kas pole ka goolemite kunsti ning kirjan-duse kõrgemad saavutused otsekui laulud olematulle Dulcineale? Laulud hingest ja lillist, goolemi pühapäeva illusioonest, bürgeri õhtupoolikuist unistusist, mis reaalsu-sest kaugemal kui inime oma Loojast.

Nii on kaasinimese kannatus meile ainult väikseks miniatuur-теаatriks, aga isiklik vähemgi häda paneb meid karjuma kui elaja. Nii on kaasinimese surm meile ainult enese surma mõlgutuseks ning kui meie kuivand klaasi-seist silmist pigistubki palgelle mõni säratu pisar, siis nu-tame küll pigemini enese kaduvuse ja haletsemise pärast. Ning seepärast heidetigi otsekui tulitungal varriaste keskelle, kui tõi ilmus äkki ka Berliini ja Londoni, sest hukkumine tundus juba liig reaalsena ning paratamatuna, et võimaldada veel optimismi ning illusioone. Ka meie pidime hukkuma ühes teiste riikide ning rahvastega! Pol-nud mingisugust pääsmist, kuigi meie saar asus kaugel põhjas, lõigatud mannermaast ulgumerega. Hukkumine tundus liig paratamatuna, sest katsed olid näidand, et min-gisugused kaitsejoone loomised vähemaidki tagajärgi ei annud. Berliinist, Pariisist, Madriidist, Londonist ning teistest linnadest tulid juba telegrammid, massilisist hai-geksjäamisist, kuna Balti föderatsiooni, Poolamaa ning Balkani liidu kaitseliin oli läbimurdmatu. Nii oli tõi laialivalgudes jällegi jätnud suure maariba vahele, sest kõik telegrammid Helsingist, Tallinnast, Varssavist ning Belgradist rääkisid, et ühtki tõe juhtumist pole senni registreeritud. Alles hiljemalt, kui juba terve Euroopa oli tõe kohutavas võinuses, ilmus ta ka neis riikes.

Esimesel hulgalisel rahvakoosolekul Varrias mõeldi nagu mujalgi suurtükkide ning kuulipritside pääle. Siingi otsustati Varria isoleerida mannermaast, mispärast asu-tati kiirelt rahvavägi ning sanitaarsalgad. Kuigi need abinõud olid tõe vastu võitlemiseks liig nõrgad, nagu olid

seda näidand katsed mujal riikes, ometi ei tunnud inimese mõistus teisi abinõusid. Töötati ööd ning päevad, et mere kallastelle asetada suurtükid ning pommipildujad. Samuti lasti mere põhja kõik laevad ja vened, — kartuses, et mõni võiks salaja mannermaaga pidada ühendust. Ühtlasi teatas Varria raadio tervele ilmale, et tõi ongi juba saarele ilmunud, et hirmutada inimesi, kes ehk mõtleksid siia varju põgeneda. Teised abinõud olid analoogilised Euroopale: suleti koolid, vabrikud, kauplused, lõbukohad. Keelati ära öine liikumine tänavail, koosolekud, rahva kogumised, isegi külaskäigud ning vastuvõtmised. Isegi päeval võis ilmuda tänavalle, ainult sellekohaste lubadega.

Terve saar oli otsekui palavikus.

Mäletan neid päevi kui sonimist.

Terved päevad küürutasin kodus, midagi tegemata. Ingriin jooksis mööda tube kammimata, puuderdamata, juuksed kollaseil põsil. Ta oli kärsitu ning närviline, iga vähem kui hääl või müra pani ta võpatama. Ta silmist kadus õrnus kui udu päikese tõustes, nad olid külmad ning neis peegeldus hirm. Tihti jooksis ta minutiks või kaheks tänavalle, kuid tagasi tultes hakkas uvvesti ringlema mööda tube. Katsusin rahustada teda, võtsin ta sülle ning ütlesin, et, Inga, surm pole kohutav meile, kuid naine rabeles end lahti ning oli tige. Ta valged käsivarred muutusid imekülmadeks ning higisteks ning sõrmed värisesid tal. Kartis surma.

Ning õhtu ämaral hakkas leegitsema taevas: sadamas põletati laevu. Leegid tõusid kui purpursed pilved ja sinine taevas võõbati veriseks. Laev laeva järele vajus põhja kui tapetud linnud kiviga kaelas. Ning siin, seina taga, hulused kui loomad vana Nikodemus- ja Klaara. Terved päevad ja ööd kostis nende nutt ning hoigamine vahetpidamata kui lagunend orel. Nad rippusid üksteise kaelas, mõlemad vanad, poolkurdid, hallid, mõlemad

mulla järele lehkavad, aga surma kartus oli litsund korraga omad terasest küüned nende hingeldavasse kõrri. Ehk võtsid lauluraamatu ning laulsid Issandalle keskõist vaikust kriiskava häälega, — nii värises terve maja nende imelikust hõikamisest. Oh Jessuke ja pühad! — hüüdis Klaara, — mis peab küll saama, kui litsud omad silmad igaveseks uneks! Aga mees, Nikodemus, nuuksus kui koer ning terve ta kogu lõdises hirmust.

Katsusin rahustada neid, tõrelesin, et tõbi on alles kaugel ning seepärast pole ahastuseks vähematki põhjust. Aga nad ei kuuland mind, otsekui näeks oma ees ilma hukkumist. Nad hoidsid kõvasti üksteisest kinni ning jätkasid hulumist.

Varria diktaatoriks valiti kapten Roode, kelle käsu vastu eksinised nuhelti surmaga. Ta oli asutand mustkaardi, kes kandis pikki musti ülikuubi ja gaasimaski ning oli õigustud surmama iga eksija ning kahtlustatava ning oli õigustud surmama igat eksijat ning kahtustatavat. Mustkaart tungis iga silmapilk majadesse, revideeris ning tappis armuta, kui leidis ees lõbutsejaid ja joomareid.

Inimesed, kes olid nädalate ning kuude jooksul kõrtses, koopais, naiste buduaares ning lõbukohtes lärmitse-des elu maitsend, ilmusid äkki tänavalle kahvatand nägudega, otsekui oleks taevas nende pää kohal kärisend tükkeks või päike kaotand valguse. Hirmund, klaasiste pohmeluses silmiga, sasis juustega olid kui valgusse visatud morfinistid, naiste higi lehk riietel. Samuti kui enne olid haaratud lõbutsemishasardist, nii võlus neid praegu hirm, valdav ning külgehakkav, samuti kui purpurne tõbi. Nad peksid kaks inimest Joonas Jorgeni bulvaril surnuks ainult seepärast, et need olid kaevand oma päävalu ja palaviku üle. Nii seisid tapetud mitu päeva trotuaaril-koristamata — hirmutuseks teistele. Mass lainetas, mass hingeldas, kuigi ei julgend veel ilmuda tänavaile. Kuid ka kodus viibimine muutus väljakannatamatuks, seepärast

kasvas vahvavägi ikka suuremaks. Isegi raugad ja lapsed kandsid sõjariistu, liikudes tõsiste ning hirmund nägudega.

Isiklikult ei kartnud ma tõbe ega surma. Olin muutunud apaatseks ning ükskõikseks, sest hukkumine tundus liig paratamatuna. On ju surm kohutav üksnes siis, kui on vähemgi lootus elusse. Täielikus pääsmatuses on ta aga oodatav kui armuke, kelle joobnustavad kaisutused lepivad kõigega. Ning mida rutemini tuleb ta, seda õnnelikumana tunned enese, sest kavvane ootamine võib sünnitada üksnes unistusi ning illusioone, seega kartust ning ahastust. Nii tundsin kurba pettumust igal hommiikul, kui teatati, et kõik on vaikne ning hädaohuta. Nii mõtelsin tihti: mu jumal, kui kavva kestab see ootus?

Kuid ajal, mil meeste hukkumine igapähele oli nii mõistetav, mil iga sõlmapilk oodeti tõve ilmumist, oli naine õrnuse, armastuse ja kire jumalik kehastus. Naine tundis, et on viimne aeg kallistusile, sest tõve ilmudes jäävad nad tarbetuks kui tühjaks joodud pudelid. Seepärast olidki nad armastuses suurimad kunstnikud, mida ealgi näind maailm, ühekõrgused Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Raffaeli ja uvvemast ajast Naatan Grosmanhofi, Vevelin Dorge ning teiste nendesarnaste suurvaimega.

Isegi Ingriini kärsitus kadus, ta muutus jälle õrnaks, laulvaks, hasartseks, suurimaks artistiks armastuses, milles ta kordagi ei kordund, eneses ikka uusi ja uusi võlvusi leides. Kui palju peitis see keha eneses mitmekülgeid avaldusi, otse ootamatuid, enne nägematuid! Ta aimas igat mu mõtet, igat kapriisi, igat väiksemat kui nüanssi mu tujudes, ta oskas äratada ning lõkkelle süüdata minus ikka uusi ja uusi tahtmisi. See polnud enam armastus, nagu tundsin seda enne enese ning kirjan-duse järele. Naine kui inimene kaotas igasuguse ilme, olles üksnes kütkestavaim armuke, seejuures geniaalne artist ning psükoloog. Neid tundmusi, mida elasin läbi siis, võiks võrrelda üksnes unenägudega, mil kaob maine

ning lihalik ning mil võlub meid kire ning igatsuste ekstrakt, eeterliselt kerge ning läbipaistev. Sarnaseist naisist unistame meie säälpool elu ja surma, kes kannavad meie laudadelle viina ning vilja vaagnaid. Sarnased peaksid olema armukesed vaimude ning õndsate riigis, puhtad vulgäärsusest, tüütusest ning mateeriast.

See oli uus naine ja uus armastus, nii sügav, joobustav ja mitmekülgne omas avalduses. Nii õitsevad lilled ja nii sahisevad puud, ujuvad pilved ja jooksevad veed, aga sina seisad ja vaatad ning tunned õitsemist, tunned vete kohisemist omas veres. Kuid siingi oli oma pahe, mis takistas täit ning puhast maitsmist. See oli surma kartus, mis tungis mürgina isegi naisesse ja armastusse. Milleks suudlused, kui varsti tarretavad huuled, milleks kaisutused, kui jumalik ihu muutub varsti mullaks? Milleks õrnemad armuavaldused, kui see suu tõmbub varsti viltu ning hakkab lehkama kui roojane haud? Nii tunduski juba, nagu lehkaksid suudlused korjuste järele, nagu oleks naiste kallistussisse peidetud purpurne tõve surmavaid batsille, nagu oleksid naise kui kunstniku kopsud läbisöödud tuberkuloosist. Huuled ja nunesid ning avanes suu, aga kopsud ei püüdnud enam õhku: nad olid kui katkine lõõts, mis ei pea õhku. Siis ja jälle siis nägid armatsemise kõrgemas ekstaasis, et naise põlevais silmis hirvitab surm sulle vastu. Armastus oli kui geniaalse kunstniku vana maal, millesse aeg söönd praod. Ning need praod laienesid iga päevaga, et naine hakkas vankuma omas osas, otsekui palavikus artist. Kõige intiimimal silmapilgul hüppas ta äkki püsti, ta suu laienes, otsaesisel tekkisid kortsud, silmad täitusid verega, ning ta karjus. Ta karjus ning ta hääles kõlises otsekui teras. See oli ehk koguni kummane, et seda just naine tegi, mitte mees. Ei kunagi näind ma meeste juures sarnast õuduse tunnet ning kabuhirmu, kuigi purpurne tõbi ähvardas üksnes mehi. Kuid meeste surres

pidi lõppema ka naine kui emane ja sigitaja, missuguste omaduste surm ehk veelgi meeltheitvam on. Võib olla ka seepärast oli naine neil ajal palju energilisem ja aktiivim kui mees. Isegi kapten Roode mustkaart seisis suuremalt jaolt naisist koos, kes olid iseäranis valjud käsu täitmises. Meeste süda võis helluda andekspaluja ees, kuid naine ei hellund sarnaseil juhtumusil ealgi. Külmemema rahuga hukkas ta süüdlase.

Meeste hukkumise lähedus ühendas naisi.

Isegi Ingriin astus mustkaarti, loobudes pidustusist, ehetest. Märkasin koguni, et tal aega minule ikka vähem jäi, et ta oli ametis päästmisideega ning et ta õrnuse asemelle tuli karmus ning külmus. Ta muutus mehelikumaks, isegi tooremaks, ta kandis vööl sõjariistu ning jalgaldel kannuseid. Ning see oli kummane ja harjumatu. Ta andis mulle koguni valju käsu: ei milgi ettekäändel lahkuda kodust. Võtsin käsu naljaks, kuid pidin varsti tunnistama, et ta oli hakand peremeheks, minult oma korralduste täitmist valjult nõudes. Vahel, kui pooluinakul vaibal pikutasin ning Ingriini mehelikku sammumist kuulsin, langesin kui tagasi endisesse aega, mil elas veel isa ning Joonas Jorgen. Ja, ja, kas polnud need isa ärritud sammud ning kas ei nõudnud Judith Askala siiatoomist? Ning kas Joonas Jorgen ei küürutand kirjutuslaua ees, väga jonnikas ning iseteadlik omis arvamisis? Illusioon oli nii täielik, et imestasin silmad avades, et tuba mööda kõnnib Ingriin, mitte mu isa.

Esialgu ärritas mind naise uus osa.

Minule ei meeldind ta upsakad käsud ning minu eest hoolitsemine. Ma ei eksisteerind naise silmis enam kui mees, ma olin varandus, mida on tarvis hoida ja peita kaugemasse nurka; olin kui laps, keda kaitseb ema kõige oma osavuse ja meeletehetege. Ta kattis mind õhtul magama heites ning äratas hommikul suudlusega. Tal pol-

nud enam naise, vaid ema õrnus, mis oli mulle nii harjumatu ning vastik.

Nii läksid päevad ning ma harjusin ka sellega.

Hilja ööseti tuli Ingriin väsinuna koju, viskas sõjariistad nurka ning ulatas mulle uuvemad telegrammid. Üks ning teine kord nägin Ingriini kätel värsket verd.

„Inga, Su kätel on veri, millest see?“ küsisin.

Aga naine kortsutas huuli ning vastas põiklevalt:

„Ah, see on sarnane lollus, — loe parem uuvemaid telegramme!“

Kapten Roode käsul oli nende publitseerimine ning lugemine keeldud. Varria ajalehed pidid koguni avaldama vastupidiseid telegramme, et rahva meeli ärevusest hoida. Nii kirjutasid Varria lehed, et purpurne tõi olla Berliinis likvideeritud, kuna ka Inglismaal olla kõik rahulik. Isegi Venemaa ühisriikes olla tõi viimaste teadete järele raugemas. Valju korra ning kodanikkude ühismeele man olla loota tõevele varsti piiri panna.

Ning sõnakuulelikud reporterid laulsid Euroopale kiidulaule, ülistasid ta kõrget kultuuri, mis olla ometi suutnud tõevele piiri panna. Kui vähe vastasid need teated tõe! Mingisugused abinõud ei suutnud tõevele piiri panna, kuigi riigid ja rahvad võitlesid meelegeitlikult, julgemaid ning karmimaid abinõusid tarvitades. Hukkumine laienes, surm möllas kui tuulispask ning inime oli jõvvetu omas abituses.

Ning Euroopa kultuur! Oli tarvis üldist hädaohtu, kui tuhandeaastane kultuur ning inimsoo traditsioonid pudenesid kui halb krohv seinalt, avaldades inimese toorimaid instinkte ja elalalikumaid kalduvusi. Ülistud ning kiidetud Euroopa kultuur oli lihtne pitsidest näokate, mille taga peitus igasuguse kultuurita toores Goolem, hingeta elajas, valmis kiskumiseks, tapmiseks, hukkamiseks.

et aga päästa end, et aga elada silmapilkki kavvem teisest. Kas polnud siis kõik need rikkalikud muuseumid lihtne praht, mis polnud eurooplase hinge põrmugi harind, kas ei võind kõik need sajad tuhanded loomingu ekstaasi saavutused heita merre, midagi kaotamata? Kas polnud siis kirjandus vaimutu veste, mida võis põletada, ilma et inimsugu kaotaks pennigi väärt omast varandusest?

Ma naersin.

Veei mõned päevad ning üle Euroopa jäävad seisma kõik masinad otsekui külmad luukered ning suitsevad korstnad langevad kokku kui tuhk. Ning kõige hukkumine ja üldne surm on tarvilik juba sel lihtsal põhjusel, et Euroopa kultuur on meid välja viind hingeta monstrumini värvitud manekeenini, mis tantsib ja hõiskab ühiskonna tujude ning masinate kaasvõistluse taktis, aga igavene lõõtspilli väntaja kõht on saand jumalaks. Nii on hävinend ennegi sajad rahvad ning meie kaevame maad ning uurime mere põhja ning lõõme imestuses käed kokku, et sajad tuhanded aastad enne meid on valitsend kõrge kultuur. Kõik kordub äärmise täpikäelsusega.

Saksamaa põletas kõik tõbised elusalt tuleriidal, et nad hukkuksid ühes batsillega. Linnad ning alevid olid kvartaalidesse jaotud, igas majas dejouris alaliselt üks naine päästearmeest, kes tõbise silmapilk automobiilile aetas ning tule roaks saatis. Mustad automobiilide roodud kihutasid vahetpidamata linnas ringi, vedades põletamisele karjuvaid tõbiseid. Linn värises nende ahastavast karjumisest. Platsel ning parkes sündis tõbiste põletamine. Hiigla suitsupilved tõusid taeva poole, mürgitades õhku vastiku lehkamisega. See oli põrgu, mille abil loodeti päästa elusaid ning terveid.

Linnad ning alevid olid piiratud okastraadiga, et keegi ei pääsnud linnast põgenema. Tänavaille ilmumine oli keeldud erandita: naised päästearmeest lasksid iga-

ühe maha, kes julges ilmuda tänavalle. Dejourandid sõitsid üle terve maa ringi ning leides linna, kus meesugu tervelt haigeks oli jäänd, piirati ta sisse ning süüdati põlema. Nii said tule roaks Dresden, Köln, Hamburg ning palju teisi linnu.

Kuid isegi sarnased karmid abinõud ning päästearmee korraik organisatsioon olid täiesti asjatud. Nad ei suutnud tõve laialivalgumist põrmugi takistada.

Tõbi möllas Saksamaal samasuguse ägedusega, kui Itaalias, Inglismaal või Hispaanias. Ometi tarvitasid inimesed viimseid abinõusid, mis oli nende mõistuses. Kuid nad väsisid varsti omas töös, sest tõbiseid tuli iga päevaga ikka rohkem juure, — neid oli täis kõik majad, hoovid, tänavad. Neid oli sajad tuhanded, et ükski armee, ükski inimkogu ei jõudnud enam kokku korjata ning põletada. Ahastus pääsmatuse ees oli nii suur, et isegi terved enam tubades ei kärsind istuda. Nad võtsid sõjariistad, ilmuksid suuris salkes tänavale ning algasid lahingut päästearmeeaga. Surma võluvas ringis ei hoolind nad enam millestki, ei kartnud enam ühtki päästearmeed, sest surm tuli ikkagi. Nii murdsid nad läbi okastraadi tõkkes, valgusid üle terve maa laiali, röõvisid, põletasid, tapsid. Ning nende keskel olid kuulsamad kirjanikud, kunstnikud, professorid, riigi juhte.

Nii tuli ka Saksamaal esialgse eeskujuliku organisatsiooni pääle vaatamata suur kaos, kirjeldamata tuulispask, mille kogupilti ei suuda kujutella mingisugune inimese mõistus.

Päästearmee kuulatas, taganes ning asus siis uvvesti tööle. Ta ei põletand enam tõbiseid, ei takistand enam põgenemist ega keeland inimesile talitada oma meele järele. Ta korjas surnud kokku, vedas nad linna ääre ning süütas põlema. Keegi ei uskund enam pääsmisesse ega taudi vastu võitlemisse. Naised olid sunnitud leppima tekkind olukorraga, muretsedes üksnes enese elu eest.

Mitte vähem kohutav polnud olukord Inglismaal.

Selle pääle vaatamata, et terve saar oli mere poolt mineeritud ning ükski inime ei pääsnud maale, ilmub tõbi Londoni paar tundi hiljem kui Berliini. Muidu nii praktilised ning kohusetruud, ei hoolind inglased praegu tõve vastu võitlemisest. Puudusid koguni seks otstarbeks asutud organisatsioonid ning päästearmeed, nagu mujal riikes. Nähtavasti olid inglased liig kained, minnes surma ilma hädaldamiseta ja võitluseta, väga hästi teades, et igasugune võitlus on asjata illusioon. Tõbi möllas juba Inglismaal, aga lehed kirjutasid Londonist veel spordivõitlusist, nagu poleks midagi juhtund. Nähtavasti peeti edasi futblli-võistlusi, nähtavasti mängiti edasi murutennist, nähtavasti maitstes hommikune ratsasõit sama hästi kui enne. Isegi nende telegraaf töötas endises vaimus, täpikäälse korreksusega teatades tervele ilmale ühes purpursed tõve statistikaga ka futblli-võistluste tagajärgest. See oli, võib olla, naiivsus sarnasel kohutaval ajal, sest keda võis küll praegusel ajal huvitada futblli mängud, kuid ses näilikus naiivsuses oli siiski nii palju meheliikkust, kindlust ja uhkust, et minagi, mäletan, lugesin neid telegramme spordist kui mõnd ilmutust. Nad rõõmustasid mind rohkem kui ükski kunstteos, mõjudes nii rahustavalt otsekui teade, et on leitud rohi purpursed tõve vastu.

Samuti lihtsalt ning hüsteeriata teatati suurte lehtede seisumajäämisest ning vabrikute sulgumisest. Öeldi näiteks, et *Times* on ajutiselt paberi puudusel seisma jäänd, et see ja see vabrik on ajutiselt tooresaine puudusel töö lõpetand, et ajutiseks on uus valitsus riigivõimu enese kätte võtnud.

Ei karjutud hüsteeriliselt, et *Times*'i redaktorid, vabrikute töölised ning ministrid on purpursedesse tõppe surnud, et terve Inglismaa on muutund suureks havvaks.

Kõik sündis säääl ajutiseks, nagu hakkaks *Times* jälle varsti ilmuma, vabrikud suitsema, nagu asuksid vanad ministrid jälle varsti valitsema. Teatati ainult külmi arvusid: täna surid Londonis 9.572 inimest purpursesse tõppe, seega endistega kokku 738.543 inimest, — otseku oleks tõbigi ajutine ning möödaminev nähtus.

Otseku hakkaksid uvvesti õitsema lilled, mis on võetud külmast!

11.

Kuigi telegrammide publitseerimine oli keelatud ning Varria lehed kirjutasid tõve raugemisest Euroopas, ometi aimasid varrialased tõsiolusid ning valmistasid end surmale. Terved päevad ning ööd palvetasid inimesed lõideses kirikuis, karjusid ning laulsid hüsteeriliselt, vandusid Issandalle truudust ning suudlesid põrandat altari ees. Usu viimses fanatismis toodi kiriku omad väärtasjad ning kallid mälestused, naised lõikasid juuksed ning alatasid rindu. Ning samuti terved päevad ja ööd pidasid joomarid salaurgastes viimseid prassinguid, et aga unustada, et aga unustada surma lähedust ning mitte jäglida tõve liikumist, mis tõusis kui tsikloon ning lähenes kiirelt Varriale. Roode mustkaart oli võimetu nagu palevtajate, nii ka joomarite vastu, sest rahvas kogus ikkagi keelust hoolimata kokku.

Ja inime, kes oli end senni häbelikult peitnud inimesuse ning vagaduse katte alla, roomas välja maski alt, peitmata, häbemata. Ja inime näitas end sarnasena, nagu oli ta kõiges omas reaalsuses, kultuuri ning inimarmastuse poogita.

Isegi vana Nikodemus arvas paraja aja tulnud olevat, sest ühel päeval, rännakuist väsinud koju tulles, leidsin ta omast kabinetist. Ta oli siia ülekolind; tassind omad nartsud ja voodid, luvvad ja pürstid ning asetand mu asjade keskelle kui tõsine peremees. Ta lamas diivanil valgel jääkaru nahal, suitsetas haisevat piipu ning sülitas paremalle ja vasakulle. Ning ta irvitas

mulle vastu ja väiksed silmad olid täis rõõmu ning rahuldust. Klaara kükitas ta kõrval, muheles ning kodus rahulikult sukka, aga ta prongsist sõrmed käisid väledalt ning rõõmsalt.

Nikodemus rääkis kui artist õpitud sõnu:

„Küllalt alandust nnig küürus käimist! Mul on igavaks läind mängida kurti ning pimedat! Mina ja kurt? mina ja pime? Oho, Nikodemus kuuleb sääse lendu ning näeb seda, mis on peidetud kõigi teiste eest. Mul pole ainult tahtmist olnud teid kuulata, sest teie sõnad on olnud mulle jälgid ja vastikud!”

Ning otsekui palavikus hüppas ta püsti, väiksed pilusilmad kiirgasid, ta oli ärritud. Hüppas paari sammuga mu juure ning karjus:

„Meie sureme kõik, Teie ja mina ja kõik, kes me ümber! Miski ei aita, ei vigurdamised, ei palvetamised, sest jumal õn kurt ning irvitab me hädade üle. Mis-pärast siis valetada ning varjata end! Olen kõiki teid petnud, ja vana Jorgenit ja Teid, olen varastand ja müüinud Teie varandust, aga raha panin ilusasti paigale. Aga Teie arvasite, et Nikodemus on kurt, et ta on pime ja jõvvetu? Hohoho!”

Ning ta naerab käriseva häälega, vehkleb kätega ning raputab otsekui häbistades pääd. Kavalad silmad tõmbuvad üsna kokku, ta tõsineb, häälm muutub sosinaks.

„Kas Teie ei müüks mulle ehk omad vabrikud, härra Moor?“ küsib ta üleolevalt. „Kuigi nendega enam midagi teha pole, kuid osta võiks. Niisama, nalja ja lõbu pärast. Et võiksid teisedki naerda, et vaata paganat, seda vana Nikodemust!”

Ning uvvesti satub palavikku, tiirleb mööda tuba ja vehkleb. Ta komistab üle toolide, kuid tõuseb ruttu ning hädaldamata. Ning siis tõmbab ta kaukast värisevate kondiste kätega raha puntra ning pillub seda joobnuna laudelle ja puistab põrandalle. Isegi Klaara

jätab suka kudumise: ta punane soonine kael sirgub ning ahned silmad vaatavad veerevaid kuld- ning hõbe- rõngaid.

„Vana Nikodemus oleks võind tõllas sõita, teener ees ja teener taga, kuid oli siis seda tarvis? Võisin ka vagu- salt elada ning naerda nende üle, kes pillavad raha ega tunne ta kütkestavat nõidust. Küürutasin nartsude keskel ning raha soendas mu südant kui noor naine!“

„Aga nüüd“ — ja äkki katkeb ta hää, pää langeb jõvvetult õlale, — „aga nüüd tuleb surm ja on kõik otsas!“

Nikodemus langeb toolile. Ta põlved värisuvad.

„Surm! Surm!“ nuuksub ta.

Ja ei lausund talle sõnagi. Aga veidi hiljemalt, kui tagasi tulin, oli vana Nikodemus koristand omad nartsud ja luvvad ning kolinud tagasi oma tuppa. Ning ma kuulsin, kuis laulsid nad kahekesi Issandalle kiitust, et terve maja värises nende karjatusist. Ainuke lootus oli veel Issand, ning nad pöörasid ta juure kui nälgind hundid, ikka valjemini, ikka lõhestavamalt huludes. Nad ei hoolind enam ei minust, ega tervest ilmast, ei hoolind isegi rahast mitte, sest vana Nikodemus oli jätnud koristamata pillatud hõbeda ja kulla. Ning kui kutsusin ta oma raha järele, korjas vanamees seda pikki sõrmiga loiult ja tahtmata, otsekui tarbetuid mänguasju, mis ei paku enam mingisugust rõõmu.

Üksinda sammudes mööda tuba lugesin uuvemaid telegramme.

Tõve möllamistest teatati Balti föderatsioonist, Vahemere saartelt, Väiksest Aasiast, Egüptusest ning mujalt mailt ja riikest. Polnud enam kohta, kust ei lendand telegrammid kui kohutavad tulisiud, külvates maakera ahastuse ning õudusega. Tõbi oli tungind ka Ameerika Ühisriikesse. Säälsed trustide kuningad istusid laevelle, et Austraaliasse põgeneda, kuid nad ei saand

veel sadamast välja, kui ka Austraaliast tõve üle teated tulid. Polnud kuhugi põgeneda.

Olid kätte tulnud ka Varria viimsed päevad. Ka siia võis tõi iga silmapilk ilmuda ning alata oma hiigla laastamistööd. Kuid päeva järele kulus päev — juba vaikisid raadiod Saksamaalt ning Inglismaalt — kuid Varrias polnud veel ühtki tõve juhtumust. Ootamine muutus ahastuseks ning kannatamatuks piinaks. Surm juba hiilis, surm juba irvitas, juba tundsid ta lehkavat hingamist ning külmade käte pigistust, kuid ta ei murdnud veel, otsekui lõbutsedes su kannatusist. Polnud miadgi õudsemat kui need pikad ootamise päevad ja ööd, mis olid täis karjatusi, ohkeid ja ringlevaid käsivarsi. Surma ootus paraliseeris igasuguse tegevuse tahtmise. Kui hüpnotiseeritud istusid terved päevad liikumatult, valged silmad kui kaanid lae man kinni, huuled puretud verre, keha vabisedes ühtsoodu. Ehk hüppasid äkki kui elektriseeritud püsti, külm higi otsaesisel, sõrmed kramplikult rusikais. Ei kartnud surma, kuid kartsid ootamist, pikka, mõttetut ootamist, mis sõi närvid kui koi riide. Ma ei teadnud koguni, mis sündis noil päevil Varrias, nägin üksi, kuidas Roode mustkaart vahete vahel mu majast mööda ratsutas. Ning Ingriin, kui tuli ta minutiks koju, oli väsinud ja apaatne, otsekui poleks tal vähematki pääsmise lootust.

Rääkis ilmetult ja katkuliselt, et tööliste kvartaalis olnud mäss, joobnud inimesed olla riisund kauplusi ja erakortereid, et mässajad olla mõned vabrikud maha põletand, mitukümmend naist nugaodega surnuks lõigand, kuid praegu olla jälle kõik vaikne ja rahulik. Aga tõbe pole veel! — lõpetas ta väsinult, otsekui kahetsedes.

Kui mehelik oli ta! Kui toores. Ei ealgi unusta neid pruune veritäppe, mis märkasid ta riietel. Mul oli koguni hirm läheneda talle. Ning naine vaikis ja oli külm.

Ainult kord, mäletan, tuli ta varemalt koju ning viskas omad tolmund käsivarred mulle kaela. Ja katsus olla endiselt õrn ning lapselikult naiiv, kuid hääli oli kalk ning murdunud.

„Joonas,” ütles ta, „põgeneme siit. Ma tean mõned peidetud paadid. Sõidame kaugemale põhja, sest tõbi võib ilmuda kui mitte täna, siis homme.”

Ta hirmund silmad olid valged. Huulte nurkes oli tolm.

„Tõbi tapab ka põhjas,” laususin nukralt.

Ning otsekui nõelatud hüppas naine püsti.

„Jumal, mis saab, mis saab?” hoigas ta.

Litsus pää käte vahele, ning kollasille põskile ilmusid pisarad. Rauge nägu oli hall. Sõrmed värisesid. Nii küürutas ta kavva, kokku langend kui vettind aun.

„Surm polegi kohutav,” rääkisin. „Surma paratamatus lepib kõigega ning sa jääd rahulikuks isegi suurima kannatuse vastu.”

„Ei!” karjatas Ingriin. Ta hüppas toolilt ning jäi mulle vihaselt otsa vaatama. „Sa oled arg, Sa kardad midagi ette võtta. Sa küürutad terved päevad kodus ning ootad surma kui pooleldi rabatud. Sa pole ealgi mõelnud, mis saab minust, mis hakkab tegema mina?”

„Ja mida võiksin ma teha?” küsisin talt.

Naine vastas närvilikult:

„Kust mina seda tean! Ometi ei või ma vaadata rahulikuna su alluvust, vagadust, rahu. Oled kui tall, keda viiakse kapla pidi. Noh, ringle, karju, nuta, jookse tänavalle ja tapa inimesi, aga ära ole rahulik!”

„Ka tapmiseks on tarvis oskust ning iseloomu!” vastasin vihaselt.

Naine haaras vihaselt mütsi ning jooksis minema. Nii ei näinudki teda enam paar päeva. Ja siis kui nägin, vedas väsinult jalgu ning langes kui rabatud diivanille. Nahast kuvvele olid ilmunud värsked veritäpid.

Mis oli sündind? Ehk rahustas end tapmises, kui verijanaline loom hüpates ohvri kallale. Need olid kummalised päevad. Liikusin kui unes, ega teadnud, kus algab unenägu ning lõpeb reaalsus. Ehk oli see Ingriin?

Ja siis, ühel ilusal hommikul ärgates, kuulsin inimeste karjumist tänaval. Mingipärast tundsin end korruga kui tiivustud ning jooksin välja.

Lumperlandi põiktänavana nurgal lamas kaks meest, keda piiras karjuv rahvahulk. Röögiti, jooksti, vannuti. Naised nutsid ning tormasid mööda tänavaid kui ehmund linnud. Lamajaile meestele lähemale rühkides ning nende veripunaseid käsi ja päid silmates, selgus rahva kabuhirm. Purpurne tõi oli viimaks ka Varriasse ilmud.

See oli kui signaal.

Ja need, kes olid nädalate jooksul lõdisedes kodus istund; ja need, kes olid pidand salaugastes joominguid; ja need, kes ootasid kärsitusega paanikat et röövida, lõhkuda ning määrtseda; ja need, kes olid silmavees palund Issandat, et siis abituses aina mõnitada, — kõik nad voolasid tänavaille kui jõgi, kui piiskest kogund vool.

Langesid klirinal esimesed vitriinid. Kuski hakkas põlema maja, — leegid võõpasid vastuseisvaid aknaid kui sooja verega. Varsti hakkas leegitsema ka Varria ühispank. Tahmaste nägudega, valgete läikivate silmadega, katkisis riideis jooksid inimesed mööda tänavaid ning peksid aknaid ja riisusid kauplusi. Keegi jooksis õmblusmasin seljas, keegi tassis ähkides korvitäit vorste, keegi lohistas mööda maad jahukotti. Ning siis otsekui toibudes, otsekui korruga tundes oma töö mõttetust surma läheduse ees, viskas inime õmblusmasina vastu asfalti puruks, teine külvas punaseid, alles auravaid vorstirõngaid naerdes ning kisades rahva sekka, ning jahu omanik avas koti suu ja külvas leiva tolmu joobudes jooksjate näkku. Ning kõik see sündis ainsama silma-

pilgu jooksul, sest juba järgmisel silmapilgul olid teised pildid.

Mingipärast tapeti inime; ta nägu oli verine, ta korises alles, aga teised, tapjad, kiskusid ta tänavalle, peksid, sõimasid ning siis, otsekui ehmudes, jooksid laiali. Ning surija jäi hoigama kõrvetava päikese all, veriloigu sees kui raibe.

Siimen Veide oli röövind trummi. Kui poisike tagus ta mõlema rusikaga armsat mänguriista, õnnelik oma varanduse üle. Kuid juba järgmisel silmapilgul lamas lõhkiilöödud trumm trotuaaril, aga Siimen Veide jooksis kisades mööda röövitavaid kauplusi.

Äkki nägin Joorik Vendelini pikka kogu. Ta oli litsund mustadelle juukstalle pritsimehe läikiva kiivri. Käes hoidis ta revolvrit ning paugutas mõnuledes õhku.

„Seiske!“ karjus ta kärisevalt. „Kuulake mind!“ kordas ta.

Ja rahvahulk tihenes ta ümber.

„Las' missionäär räägib!“ kostsid hääled ta ümber.

„Mis pagana missionäär!“ karjus Vendelin irvitades.

„Olen samasugune raibe kui kõik teie mu ümber, keda murrab tõbi kui mitte täna, siis homme. Pole mingisugust pääsemist, — läheme kõik hukatusele vastu. Kapten Roode on põletand me laevad ja paadid, — nii pole meil võimalust isegi põgeneda. Kapten Roode ja naised on viinud meid hukatusele, — surm neile!“

Ning arglikult, otsekui häbenedes, kajastasid hääled Vendelini hüüdu:

„Surm neile!“

Siis juba julgemalt, kirglikumalt, otsekui süttides:

„Surm neile! Surm neile!“

Ning Joorik Vendelin jätkas:

„Surm mustkaardile, kes on meid viind surmale!“ karjus ta. „Maha Varria diktaator Roode, kes on sulgund kauplused ja lõbukohad, ise ööd-päevad lõbutsedes ühes

meie naistega. Võtke kätte kirved, mõõgad, vembrad ja tapke kõik, kes aga juhtuvad teie teel. Pole enam alastust ning rumalat kaastundmust! Tungige rahameeste korteritesse, hukake naised ja lapsi, pistke põlema majad, riisuge viinakauplused, sest teie viimsed päevad peavad olema lõbusad. Pole enam keeldu ega käsku, pole enam pattu ega häätegu, sest surm irvitab meie keskel ning varsti, varsti oleme lehkavad korjused, kelle silmavees pilgud ei tõuse enam Issanda poole. Ehk olete vähe palunud? Ehk olete vähe nutnud? Ehk püsivad teie lõualuud lõdisemisest paigal? Miski ei aita, miski ei aita! — see teadmine peab olema igal. Ei lootust ega unistust! Seepärast hukkugu ka naised ühes meiega, põlegu linnad ühes meiega, kärvaku loomad ühes meiega, et surres jääks järele üksnes tuhk ning ahervartes linn. Ehk peavad naised jääma ellu, et hirvitada meie haudel ning tänada Issandat, et ta olnud nõnda lahke nende vastu. Kas mitte naised ei põletand laevad ning ei võtnud meilt seega võimaluse põgeneda. Surm neile! Edasi!”

„Edasi! Edasi!“ karjus tuhatpäine lohe kui hüpnotiseeritud. Rahvas ei suutnud enam taltsutada oma kirge, lainetades kui tormi tülles meri. Siit ning säält kostsid karjatused ning appihüüded, raksusid purustud ukсед, klirisesid langevad aknad, viinavaate veeretati tänavalle. Juba mõne silmapilgu järele lamasiid tapetud vahakollaste nägudega, alasti rinnad täis jälke noahaavu. Naised põgenesid kabuhirmus, jättes lapsed märatseva rahvahulga sõtkuda.

„Edasi! Edasi!“ karjus rahvas.

Äkki kuuldusid valjud komando hüüded. Kostsid kogupaugud, otsekui oleks elajas röögatand mitu korda järgimööda. Rahvahulk võpatas, peatas. Mitmed langesid, värvides tänava halle kive purpursed verega, kui punast linikut laotades omale alla. Roode mustkaart oli rahva sisse piirand ning avas tule. Püssid ragisesid,

kuulipritsid haukusid kui koerad. Õhus tundus vere mürgist lehka. Ning rahvas karjus, kiskles, jooksis, iga inimese valgeis silmis hirm valdavam suremast, hirm kui elajas, taltsutamata, kõike mahutav. Ning rahvas viskles, hüppas, kargles kui vihm veepinnal, hoides päid, kiskudes, tallates kaaslast.

Ratsa hobusel, mõõkega lõigates, murdis mustkaart kui tuulispask rahva keskele, paisates inimesi laiali kui granaat lõhkedes kilde. Ning rahvas tormas, põgenes kui tormist kantud lume helbed. Need polnud inimesed, vaid haavatud elajas, kes viskles puuris mõirates.

Nägin hobusel ka Ingridi. Ta lahtised juuksed rippusid õlgel, kui must rätik lehvides tuules. Nägu oli pritsitud verega. Oli kui kotkas lennand kaitseta karja keskele, vajutades terasest küüned vastase ihhu. Ning ma kartsin teda sel silmapilgul rohkem kui surma. Ta oli metsik, tige ning jälk.

Ma ei mõistnud, mis sündis mu ümber. Kui tuulest kantud tormasin ühes teistega Sadama tänava konarlistel kividel. Meie jooksimine kaugemale Roode mustkaardist, surmast ning hukatusest, ainuke mõte, ainuke lootus: kaugemale, kaugemale! Kui lambakari, vastuhakkamise ihata, kaitseta, vallatud hirmust. See oli veripulm, kui sajad langesid tallatuina kividelle. Olin üleni verine, kuigi mul ühtki haava polnud. Meie taga kostis kuulipildujate ühetasane haukumine ning põgenejate hirmund kisa. Jalgade alla jäid naised ja lapsed, silmapilkselt muutudes veriseks lihaks. Ning meie komistasime ja libisesime üle nende kui savisel pinnal pärast vihma.

Mu kõrval jooksis Margo Vendelin. Ta riided olid lõhki ning ta rinnal oli haav, millest imbus verd kui punast purpuri. Kiskusin ta enesega kaasa. Kuid sadama sillal seisis mustkaart ning niitis iga ligineja. Vitriinide vastu hoides ning uste avaustes end hoides, hiilisime lõpuks Joonas Jorgeni prospektile. Siingi tormas põgenejate

laviin, katsudes üle Põhja kanaali pääseda. Kuid ka sellel sillal seisis kapten Roode mustkaartlased. Olime sissepiiratud.

Rahvas hakkas äkki tagasi voolama. Sündis uus segadus ning metsik kisa, sest tagant jooksjate surumisel ei pääsnud inimesed kanaali silla tule piirkonnast. Sattusime kui umbsesse kotti. Igalt poolt kostsid püsside raginad, inimeste ahastavad hüüded ning tallatavate naiste ja laste kisa. Põgenedes rahva voolust, hüppasime ühte hoovi, enese taga väravat sulgudes. Sidusin Margo haava ning panin tütarlapse kividelle lamama. Ta hoigas ning värises. Valgeis hirmund silmis paistis meeleeheit. Sasis juuksed olid verrega.

Jõudis õhtu. Hallist taevast langes niiskust. Pimeduse tuules vaikisid kuulipildujad, kui koerad väsides haukumisest. Kuid üksikud püssi paugutused kostsid terve öö. Mustkaardi salgad ratsutasid tänavail ning koristasid vandudes surnuid. Nad tassisid korjused Põhja kanaali manu ning viskasid nad vette. Ning rõõmus vool viis nad merre, kui kallimat jahedas süles kaisutades. Mustkaart oli võitnud lahingu, linna uvvesti kõige valju-sega enese käes hoides.

Istusin hoovi kividelle. Olin väsind ning higine. Margo Vendelin hoigas mu kõrval. Tõusev kuu pritsis ta näole kollast kahvatust. Hingas raskelt ning sügavalt.

Äkki silmasin hoovi nurgas Joorik Vendelini musta kogu. Ta seisis küürus, riided lõhki, mustad juuksed korratult silmil. Ta nägu oli kahvatu ning porine, huuled verre näritud, pää vajund õlale. Ta värises. Ning nuttis. Ning äkki, kui võlutud surma paratamatusest, hüppas püsti, ta silmad kiirgasid ning pikk kogu sirgus.

„Sina, Vendelin?“ küsisin talle lähemalle astudes.

Kuid ta ei pöörand pilku mu poole. Oli abitu kui laps.

„Mis sa oled teind?“ küsis Margo, isa silmates. „Sinu süü läbi on mitmed sajad langend ning jalgade alla tallatud!“

Vendelin naeratas.

„On sul siis inimesist kahju?“ küsis ta tütre otsa vaadates.

„Ka mina pean surema!“ rääkis ta palavikuliselt. „Jääd Sina ja jäävad miljonid teised, aga minul pole pääsemist. Pean hukkuma ühes teistega, — ning mul on hirm, mul on hirm! Nad võtavad minu ning heidavad Põhja kanaali, nagu teevad seda praegu nendega, kelle mõne tunni eest tapsid. Parem siis juba hukkugu kõik korraga, et ei jääks järele koeragi, kes huluks su havval. Põlegu, hävinegu, milleks jääb linn veel, milleks jäävad need tänavad ja prospektid, kui olen mina surnud? Ma ei või jääda rahulikuks päältvaatajaks, kui tõi murrab iga päevaga ikka rohkem ja rohkem. Ma pean surmaga kaasa märatsema, et mitte tunda ta koledust. Võin rahuneda üksnes siis, kui külvan ise surma, hoigamisi, ahastusi. Võin joobuda vaatlusest, kuidas langevad inimesed mu ümber, aga mina püsin veel, mina elan veel, ma hingan veel, nagu eilegi, nagu üleilegi. Mu jumal, saad Sa sellest aru!“

Ning Joorik Vendelini kahvatu nägu tõmbus kortsu, ta hääл paisus, otsekui räägiks rahvahulgale, ta jooksis mööda hoovi ning gestikuleeris. Ning siis jooksis ta Margo juure, suudles tüdart otsaesisele ning hüppas prospektile.

„Ära unusta mind, ära unusta mind!“ karjus ta üle öla.

Varsti kostis ta karjumine Joonas Jorgeni prospektil. Ta ümber kogus uvvesti rahvahulk. Ja need, kes olid peidus, ja need, kes olid näind mustkaartlaste äraminekut, ja need, keda kiskus tänavalle ahastus — kogusid Vendelini ümber. Kuulsime, kuidas Asmati laskeriistade

kaupluse vitriinid puruks löödi ning kauplus mõne silmapilgu jooksul tühjaks riisuti. Joorik Vendelin jagas sõjariistu. Varsti kostsid uvved paugutused, otsekui oleks surnud linn ärgand raskest uinakust. Sõjariistus salgalt tungisid korteritesse, riisusid ning tapsid, jättes järele veriseid jälgi ning puruks paisatud asju. Mitmel kohal tekkisid uvvesti tulekahjud, kui tulisivvud vingerdades öise taeva poole. Ning siit ja säält kostis Vendelini hääl:

„Surm äraandjaile!“

Rahvahulk kajastas hüüde kui tühjas võlvialuses:

„Surm äraandjaile!“

Aknaist loobiti mööbel barrikaadideks.

Olin üdini märg ning värisesin.

Koju jõudes leidsin Ingridi, kapten Roode ning paar-kümmend kaardiväelast ees, kes olid mu maja muutnud kindluseks. Nad olid kaotand lahingu, sest suurem osa oli kabuhirmus laiali jooksnud, või ühines märtsejatega, et ühes nendega riisuda ja põletada. Naised olid võimetud võidelda toorenend massiga. Linn oli täielikult märtsejate võimuses. Tänavail voolas tuhatpäine lohe, aga linn kõmises nende jalgade müdinast.

Tulid päevad, mil pole nimetust.

Hulkusin tänavail, jooksin ühes märtsejatega, jõin ühes nendega. Olime kõik ühesarnased loomad, võlutud surma lähedusest. Polnud enam haritlasi ega töölisi, kapitaliste ega vaeseid, polnud enam rõhutuid ega rõhujaid, kõik olime üheväärsed korjused, kes veel liikusid, veel hingeldasid, veel märtsejate, et siis surra ja kaduda Põhja kanaali vetes. Mis tähendasid enam varandused, kui seda kellelegi tarvis polnud, kui kallimaid väärtasju pilluti naerdes tänavalle või annetati mõnele kokotile armsa sõna või kaastundliku pilgu eest. Ning ma nägin ses kirjus hukkujate esseloonis professoreid ja näitlejaid, kirjanikke ja inseneere, maalijaid ja filosoofe, arhitekte ja õpetajaid, kelle nimedega uhkustas terve kultuuriline maailm, kuid kes praegu olid üheväärsed loomaga. Nad tapsid ning riisusid ühes teistega, nagu olekski see olnud nende armsam ajaviide, nagu oleksid teind seda maast madalast. Ehk milleks olidki enam geniaalsed ideed,

valdavad laulud, monumentaalsed ehitused, kui kõik see pidi hävinema ühes sureva inimsooga. Ehk kas polnud praegu vagatseja idioot üheväärne geniaalsema kirjani-kuga, sest olid ju mõlemad veel ainult seks, et surra, surra.

Massi märatsemine rauges varsti, sest tõi valgus ikka laiemalle ning tappis ikka rohkem inimesi. Märatsemises avaldus esialgne kärsitus ja hirm, kuid ta ei suutnud kavvemaks unustada surma. Tänavad ja hoovid olid juba täis tõiiseid, kes karjusid ja vehklesid, kuid surid kellegi avitamata. Tõbiste eest põgeneti, neid loobiti kividega, kisti pootshaakidega veel karjuvaid, veel appihüüdvaid, veel hingeldavaid kanaali ääre ning lükati vette.

Airult üksikud salgad liikusid linnas ringi, suurem osa inimesi jooksis aga tõve eest peitu, pagedes küll keldresse, küll katusekambreisse, küll ka koopaisse, lukustades enese taga ukсед. Katsuti valguda ka laiali üle saare, kuid maalt tulid tõve üle veelgi kohutavamad teated.

Tänavil liikusid idioodid, kerjused ning missionäärid, kelle ümber kogunes vaikselt mass ning kuulas vagselt ning hirmunult viimseid ennustusi. Surm sõidab lõunast, rääkisid laulva häälega missionäärid, surm tuleb lõunast ning valgub üle maa kui torm. Ent pole ühtki, kes pääseks ta mürgisest suudlusest, sest seda tahab jumal, aga tema süda on kivinend ning ta ei kuule häaldava inimese väetit häält. Surm sõidab lõunast: ja väriseb maa ta kapjade löökest, ja kustub päike ta külmast vaatest, ja kuivavad jõed ning mered ta hingamisest. Ning loom: hüüab looma, ja lind hüüab lindu, aga metsad ja põllud on tühjad inimese pojast, sest surm sõidab lõunast, päikese ja kõrbete mailt.

Nende kõned olid segased, aga rahvas kuulas neid põlvili ning suudles nende katkiseid nartse, otsekui sei-

saks Issand ise nende keskel. Ning ma nägin isegi Joorik Vendelini, kes oli need päevad tapnud ja riisund, nüüd aga põlvitas ennustajate ees, nuttis ning palvetas alandliku kristlasena. Ta nägu oli habetand, riided lõhki, jalad paljad. Ning kui pidalitõbine Naatan Lorge prohvetite üle hirvitas, manitses Joorik Vendelin tõbist ning rääkis viimsest kohtupäevast, mis olla ligidal. Ta võttis Lorge käelt, viis ta kõrvale ning lausus leplikult:

„Ära eksita palvetajaid, sest nad on leidnud oma Issanda.“

Ja ta läks tagasi endisse kohta, langes põlvili ning ta vere kuivand lappega käed sirutusid paluvalt Issanda poole.

Nähtavasti mõtles ta palvetamise hoos unustada surma kartust, et vaigistada ahastust, mida ei suutnud teha röövimisega. Ta heitles surmaga, kaldudes äärmusest äärmusse, paludes Issandat ning tappes naisi, jutlustades kirikuis ja heites lapsi tulle, palvetades vagaselt ennustajate ees ning siis jälle kõige üle irvitades ning jumalat mõnitades. Ta surma kartus oli nii suur, et ei püsinud silmapilkugi tegevusetu. Nii kuulsin mõni tund hiljem, kuidas ta Vabaduse samba man suure häälega karjus, et olla tõprus paluda Issandat, tulla kirikud roojastada, pühapildid põletada ning saatanalle ehitada altarid, — võib olla raugeda tõbi siis. Kuid rahvas ei kuuland teda, otsekui kartes viimsed tunnid patutseda looja ees. Ainult pidalitõbine Naatan Lorge kuulas teda vaimustusega ning plaksutas käsa kui vallatu laps.

Ning veel mõni tund hiljem, kui öö tulles liikusin mõtetetult ringi, nägin Joorik Vendelini pikka kogu rippuvat Lumperlandi põiktänava laterna tulbal. Nii oli ta põgenend surmast, võttes oma elu, et ometi kuidagi kiiremalt pääseda surma võluvast ringist. Ta habetand nägu oli rahulik ning mõtteis, huulte nurkes oli tardund hääsoovlik muhelus, otsekui oleks ta viimsel silmapilgul jõudnud

otsuselle, et surru on siiski õnnistuseks rahutulle, visklevalle hingele. Ning pikad varbad olid tal laiali kui kaarnal, otsekui tahaks lennata ning litsuda teravad küüned värskesse mulda. Kollakas laterna tuli kiirgas ta näol, nagu oleks laterna külge riputud plekist kard.

Ja Naatan Lorge kükitas Joorik Vendelini kõlkuva korjuse all, laulis jumalavallatuid värse ning kerjas raha. Möödaminejad viskasid hirmunult ta mütsi hõbedat, aga tõbine irvitas ning ta hääl oli kriiskav kui ravva kõlin.

Hulkusin sel ööl tänavast tänavasse, bulvaarist bulvaarile, peatusin lõhutud vitriinide ees ning vaatlesin põlevaid maju. Olin üksik ning kuhugi polnud mul minna. Pimeduses kostsid hoigamised, otsekui hundaks maa ning hoigaksid majad mu ümber. Siit, säält kuuldus joobnute irvitamine, naiste lõhestav nutt ning laste karjumine.

Taevas oli must ning raagus pilved tibastasid udu-seid piisku. Üksikud püssi paugud kostusid sumbunult.

Olin üksik, kuhu pidin minema? Oli külm ning lõdisesin. Tuul kandis tänavail paberi lehti, otsekui oleks tõusnud valged tuid.

Uvvesti Lumperlandi põiktänavalle jõudes, nägin ikka veel Naatan Lorget küürutavat Vendelini korjuse all. Temale oli seltsind Siimen Veide. Ning Lorge laulis ja Veide puhkus flööti ning mõlemad tegid seda sarnase tõsidusega, otsekui toimetaksid pühamat rituaali. Milleks? Neil polnud tarvis neid annetusi, mida viskasid nende mütsesse möödaminejad põlgusega, sest rahal polnud enam väärtust ning seda võis saada igalt hää sõna eest. Ehk polnud neil, samuti kui mul, kuhugi minna ning nad viitsid öiseid tunde ainsama põleva laterna all ning laulsid, mängisid lihtsaks ajaviiteks. Kui kulli kraaksumine kostis Lorge laul ning Veide flööt naeris ja ähkis. Ning Joorik Vendelin kõlkus nende pää kohal kui kõie ots. Ma põgenesin, mul oli hirm. Ma lõdisesin.

Ning siis peatati mind.

„Ehee, kuhu tormad, härra Moor?“ küsis irvitav hää! ning pani käe mu õlale. See oli Jurgis Jarulaitis, leedulane, nagu ikka lõbus ning ülemeelik. Ta tassis rasket jahukotti ning kõik ta taskud olid täis igasuguseid röövitud asju. Pühkis higi otsaesiselt ning naeris.

„Noh on aga tulnud päevakesed, pole midagi kaevata,“ rääkis ta laia suuga. „Inimesed surevad kui kärbsed, oh sa taevane Jumal! Kõik hoovid ja majad lehkavad korjustest, aga keegi ei mõtlegi nende koristamise pääle. Pärís kole, eks ole nii? Homme ei ole ehk ka Teid enam ning mina võin surra iga silmapilk. Roniks küll parema meelega voodi ning ootaks vaikselt surma, aga vaata, tarvis veel enne hoolitseda naiste eest. Kui mehed surevad, kust saavad nad süüa? Tagavarad lõpevad ruttu, ning siis tuleb nälgi!“

„Sunnivad nad siis Sind röövima?“ küsisin.

„Ei, mispärast? imestas Jarulaitis, silmapilguks tõsinedes. „On siis nendest enam mõnd käskijat? Mu eit, mu kuvvekümne aastane jõle vanamoor, kelle kortsu sügavust võib juba mõõta tollipuuga, vannub nüüd mulle vahetpidamata kõige sügavamat armastust. Paneb käed ümber mu kaela ning nutab ärdalt, et üksi mind, üksi mind olla armastand. Kogu elu aeg, ikka vahetpidamata. Ning kõik teised armastused — aga neid olla olnud tõepoolest palju — olnud väiksed üle aisa hüpped, et minus äratada kadedust. Ruta naerab ja nutab, tihti sõimabki mu eite, aga vanamoor räägib, et tütar olla vallatu ning ei saada midagi aru. Nii sunnivad mul praegu kodus väiksed näitemängud, et võin olla pärís õnnelik ja rõõmus. Miks mitte, sest olen kord ometi saand pere-meheks, keda piirab austus ning lugupidamine. Ning kui surm ei võta ei Teid ega mind lähemal päevil, siis võiksite tõesti meid vahel vaatama tulla. Eriti rõõmus oleks Ruta. Temal, vaesekesel, pole midagi teha, pärís kahju

ilusast tütarlapsest. Milleks nüüd enam ehted ning uhked seelikud, säravad kivid ja tantsuhoos jalad, kui on kõik mehed põgenend või surnud tōppe. Tōepoolest, Teie võiksite meid vaatama tulla, — minulgi oleks hää meel!“

Ning leedulase paksud merivaigused huuled tõmbusid lõbusalle naerule. Hirvitas ta, vihkas ta, põlgas ta või oli tal tõesti kahju omist mahajäetud naisist? Ehk oli ta lihtsalt härg, nagu miljon teisi, kes täitis lihtsalt omi kohustusi viimse silmapilguni, kuigi vihkas omi piinajaid?

Nähtavasti aimas leedulane mu mõtteid, sest ta tõmbas ähkides jahukoti selga ning soovis mulle hääd ööd. Nii ütleski tema, et hääd ööd, härra Moor, vaevalt küll enam näeme ühtteist. Ning kui ta oli läind tükk maad eemalle, kuulsin kuis irvitas tasaselt oma ette, otsekui oleks tal elu lõbusam anekdoot, mille humoori ei takista surmgi mitte.

Oli üle kesköö, kui koju jõudsin.

Ingriin magas lahtiste silmiga, aeg ajalt unes karjatades. Ta nägu oli kollane ning rahutud käed visklesid padjul.

Kapteni Roode istus mu kabinetis ja jõi. Ta ees seisis tühjendud pudelid pikas reas. Tõstmata silmi, liikumata, kui mehanism, kallas ta värisevate sõrmiga vedelikku ning jõi pikalt ja ahnelt. Ta ei lausund sõnagi kui teretasin seisates. Hallid silmad olid külmad ning elutud. Hõredas habemes läikisid veinipiisad. Seisin, vaatlesin.

„Joo!“ ütles ta kalgilt ning käskiva.

„Ehk mängid minuga partii biljardit?“ küsisin.

Kapten tõstis hirmund silmad, ta habetund lõug väris, ta lausus ehmunult:

„Hull! Sa oled hull!“

„Mispärast?“ küsisin. „Ehk on mängimine mõtetum, kui joomine? Ehk on ahastus õndsam, kui ükskõiksus? Surm tuleb ikkagi, ükskõik kuidas ei viidaks aega.“

Kapten hüppas püsti. Ta kollasesse näkku valgus veri.

„Ära räägi surmast!“ karjatas ta. Ning siis leplikumalt, koguni paluvalt:

„Jäta mind üksi, jäta mind jumala pärast üksi!“

Langes jõuetult toolile ning haaras viina järele.

Teisel hommikul leiti ta surnuna. Oli surnud rabadusse.

Siis tulid päevad, kus Ingridi ning Margo Vendelini juhatusel asutati naiskorpus, kelle ülesandeks oli linna korjustest puhastada. Naiste salgad luusisid autodega ringi, tõstsid koolnuid, ning viisid neid Põhja kanaali. Päevad ning ööd olid nad ametis. Omaksed karjusid ning nutsid koolnute rinnal, kui hullund, hoides käsi ümber korjuste kaela. Ning neilt kisti nende korjused toorelt, vandudes, heideti kui toored puud koormalle ning viidi minema.

Tänava tulpele ilmusid Ingridi kirjutud päevakäsud, et keegi ei tohi varjata koolnuid, et iga naine peab selle eest hoolitsema, et koolnud toodaks trotuaarile, kust neid võiks leida dejoureerivad naiskorpuslased.

Kuid seegi tegevus oli ajutine ning mööduv, sest naine ei suutnud veel harjuda mõttega, et mehe hukkudes peab ta loobuma kõigist mõnudest ning härjana rakeduma elu raskuste ette. Ta ei osand veel kujutella, et elu alalhoid nõuab rasket füüsilist tööd. Vabrikud ning töökojad seisis, kauplused olid tühjaks riisunud, tarbained suurel määral hävitatud, — oli tarvis hiigla energiat ning oskust, et luvva vähegi soodsaid tingimusi. Tõbi ei tapnud naisi, seepärast pidid nad hoolitsema enese eest. Kuid olid veel jäänud mõned mehed, veel polnud viimne heitnud hinge, seepärast tormas naine kõige oma temperamendiga ta manu, — muidugi mitte seks, et omada ta kogemused ning oskused. Mitte seks, et kergemini luvva uusi seltskondlisi ning ühiskondlisi tingimusi, vaid

et võtta oma naiselikule kirele veel seda raasukest, veel seda piiska, mida surm oli ajutiseks jättnud. Meessoos üldine hukkumine oli paratamatu, kuid naine ei hoolind ei tulevikust ega uvve elu korraldamisest, otsekui tuleks temagi surm meeste hukkudes. Võib olla peitus selles puht elualalhoiu instinkt, et viimselgi tunnil võtta mehelt idu ning seega kindlustada inimsoo tulevikku. Võib olla oli see elualalhoiu instinkt, kuid ta tundus surma ees liig toorena, brutaalsena, otsekui kihutaks surejat hobust vedama viimist vagu, kuhu võiks külvata uut vilja.

Üksnes väljakannatamata seisukord sundis Ingridi naiscorpust asutama ning surnukehi koristama. Linna veidigi lehkavaist korjusist koristades, pöördus nende tähelpanu uuesti lõbutsemiselle ning jälgimalle flirdile. See oli otsekui naiste võidujooks auhindade pääle, sest sajatuhande naise vastu oli kõigest mõnisada meest. Ning needki, võlutud surma ahastusest, olid end peitnud naiste himurate pilkude eest.

Oli juhtumisi, kus naised ilmusid bulvaarele jutlusega, et lõpp tuleb ikkagi, seepärast olla meeletus surma eest põgeneda ning end varjata. Nad ei kartnud enam meeste viha, teades nende jõvvetust, seepärast mõnitasid ning irvitasid nende üle, kes pagesid üksikusse kohta, kaugemalle ahneist pilkest ning armatsemise jõledusist. Naised hooplesid, et olla närusus ja väiklus meestel põgeneda, jätta naised saatuse hooleks, sest üksi lõbutsemine suuta kroonida elu mõttetust ning tühjust. Oli juhtumusi, kus korraldati lõbutsemise auks manifestatsioone. Pekseti ideote ning vagatsejaid ennustajaid, kes julgesid kõneleda Issanda nuhtlusest ja ta peatsest ilmunisest. Bulvaarid ja tänavad külvati lilliga ning mehe ilmudes kuuldus vaimustav hüüd, otsekui oleks geniaalim kunstnik ilmud näitelavale.

Oli juhtumusi, kus naised kire hoos mõne peitupugend vanamehe või poisikese tabasid, ta hõisates tänavalle kis-

kusid ning siis ta alastusest joobusid, rohkem kui viinast ja oopiumist. Oli ka juhtumusi, kui naised omi kaasvõistlejaid tapsid, et meest üksi omandada. Kuid tõi tappis iga päevaga ikka rohkem mehi, — nad hakkasid põgenema, mitte üksi surmast, vaid ka naiste kallistustist, et viimsedki tunnid olla enesega. Ning samuti kui enne olid käind mehed riisudes ning tappes majast majja, nii käisid nüüd naised mehi otsides, et nende ees veel ja veel demonstreeri oma ilu ja võluvust. Kuid surma valdavas ringis viibides, iga tund, iga minut surma oodates, juba tõve batsilles hallutsinatsioonierides, ahastades ning karjudes, muutus naine mehele mõrudaks mürgiks, sest ta ei hoolind ei surmast ega kannatusist, vaid üksi enesest ja oma silmapilklistest lõbudest. Nii jagatakse piitsa hoope surija härja turjale, nii pigistakse sitron tühjaks. Mida meeltheitvamaks muutus seisukord, mida vähem jäi mehi, seda pääletükkivamaks muutus naine. See oli kui näljaste kärbeste ning parmude parv, kes piiras surevat hobuse kronu, et veel imeda, veel tunda värske vere joobnustavat aroomi.

Tänavail ja bulvaarel sündisid kõige ropemad stseenid, sest oli kadund häbitunne ja moraal. Nii nägin neid hüplevat Bakhuse kuju ümber ning mõnitavat, et ta on kõigest pronks, külm ja elutu pronks, kes ei suuda tulla postamendilt. Mehed on egoistid, rääkisid nad, mehed on kartlikud, nad lõdisevad surma kartuses ning jooksevad pakku, tule siis sina, elutu kuju, ja ole meiega. Oli see totrus, oli see haigus? Võib olla, sest surses kannatas naine veelgi rohkem, ta oli kui haljendav oks kuivand tüve küljes. Ta leidis korraga oma elu mõttetuse, tühjuse, — ent seepärast viskleski kui siug, kelle selgroog on murtud. Seepärast oligi ta elu kui palavikus hallutsinatsioonierimine, mõttetu, jälk, kummaline.

Mees oli saand Issandaks, kelle poole ringutati käsa, kelle ees palvetati, kelle kapriise ning tujusid täideti kui

valjemaid seadusi. Teda hoiti ja kallistati, teda külvati lilliga ning temalt nõuti ainult kuninglikku valjust, surma põlgust ning naiste ülistust ja kumardust.

Kuid mehi jäi iga päevaga ikka vähemaks.

Purpurne tõbi murdis tuhandeid ainsama päeva jooksul.

Naani Kenki, Marin Vello ning Ruta Jarulaitise lõbukohad, kuhu mehi igasuguse kavalusega meelitati, jäid ikka tühjemaks. Mehe ilmudes bulvaarile, kogusid naiste hulgad ta ümber ning vaatlesid joobumusega kui ilmutust üliras ekstaasis. Oli juhtumusi, kus teda silmapilk sisse piirati, teda kisti ja veeti, kunni ta meelemärkuseta bulvaarile langes ning hiljem kuski naise voodis ärkas, üleni haavades ja muhkudes.

Muidugi, oli ka naisi, kes loobusid maisist lõbudest, kes kõitsid mustad rätid pähe ning palusid kirikuis jumalat, et ta võtaks kiiremini nende elu. Nende näod olid hallid, silmad punased ning kollasil põskil kiirgasid pisarad. Nad olid kui kloostri niiskete müüride vahel kivinend elutud nunnad, kelle ainukeseks ülesandeks veel palvetada, veel nutta, veel kahetseda oma patust elu. Naised olid külmad ning ükskõiksed ümbritsevate sündmuste vastu, sest elamisel polnud enam mõtet, sest nende päevad olid tühjad kui kuivand anumad.

Muidugi, oli ka naisi, kes istusid terved päevad Põhja kanaali ääres, nutsid ning leinasid omakseid, keda oli viind vool merre. Kui mahajäetud koerad hulused nad omaste haudel, ikka tulles uvvesti tagasi, ikka jälle vahtides vee kiiret keemist ja voolu. Nad olid lohutamatud omas kurbuses, sest isegi Issand oli ununenud kustumata valu. Nad nuuksusid pisardeta ning gestideta, vaikselt, vargsi, otsekui kardaks kaaslasile avaldada oma hinge sügavat valu. Üksteise kõrval, pikas reas küürutasid kanaali ääres kui mustad kaarnad.

Märkasin nende hulgas ka Maara Jarulaitist.

Ta oli küürus, kokkuvajund kui vettind viljakuhi, ta jalus olid mehe pikad saapad, õlgel vana rätik. Ta nuuksus, tõstmata silmi, pühkis pisaraid ning hall pää oli vajund põlvile. Istusin ta kõrvale, pärsin kurbuse põhjust.

Kuid ta ei kuulnudki mind.

Need olid päevad, täis ahastust ning surma bakha-naali. Olid julmid ajad, kui kapten Roode mustkaart raius kaitseta rahvast; olid koledad päevad, kui Joorik Vendelin käis toorenend massiga tappes ja riisudes majast majja; oli õudne, kui tuhanded tõbised täitsid karjumisega bulvaare ja hoove, — kuid need päevad olid siiski väljakannatavad võrreldes nüüdistega.

Algas jaht mehe järele, viimne mäng, viimne akkord komöödiast.

Ma nean neid päevi, mõrudamaid omas elus!

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis litsu oma peo ta suu pääle ning ütle, et hää küll, räägime sellest mõni teine kord. Ei ole hää lobiseda jumalast ja armastusest ning kaubelda nendega turul kui kartulitega, müües soovijalle toobi, naela ning vaka viisi. Seepärast õpetavadki targad, et jumalat tuleb paluda pimeduses ning armastust hoida omas südames kui suurimat saladust.

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis võta teivas ning kihuta minema ta omast kojast, suitseta kadaka oksa, et kaoks ta lehk sinu majast ning raputa lupja põrandalle, et kustuksid ta roojased jäljed. See, kes igatseb, ei räägi omast igatsusest, see, kes unistab, ei jutlusta omi unistusi, ning see, kes armastab, ei lähe ealgi sulle sellest täiel suul kõnelema.

Kelle hing on tühi, üksi see avaldab omi unistusi, kel'e süda on roojane, üksi see pajatab omi igatsusi, ning kes leiab armastuses üksi kire rahuldust, see tuleb su juure, viskab omad valged käed sulle kaela ning lausub, et armastab sind.

Ning vaata, sa oled juba vana, su hall pää langeb põlvile, su pronksist sõrmed värisevad, su klaasised silmad vaatavad tardunult lakke, — ning su naine saja aastaga turjal küürutab su man ning vaatleb sind kaastundmusega, ning siis mõtled sa pikkamisi — on jõudnud õhtu ning linnud keerlevad vastu mustendavaid pilvi, — siis mõtled sa pikkamisi, et armastas ta mind? Vist, vist

(põletav juga käib läbi su tarretand vere!) — vist, vist, sest ei ealgi pole ta sõnakestki rääkind sellest. Ning teie naerate mõlemad, surm seisab teie ees, aga olete rahulikud ning õnnelikud, sest teie tundmused vahutavad kui õlu üle kruusi ääre.

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis tea, et loodus on annud talle sarnase kummalise õiguse naerda ning naerdes nõuda, sa aga täida ta nõudmisi, sest sarnane on sinu elukutse siin ilmas. Naine on loodud seks, aga mees ainult vastavaks otstarbeks, ning seda pead sa teadma, kui vaatled pilvi või künnad põllul, kui mõteskled igavesest elust või ehitad sildu üle järvede ja jõgede. Mees on kõigest lihtne mustatööline või viimse kategooria ametnik, kes teiste jaoks askeldades jookseb ringi, tühjad peod täis ville.

Elu ning looduse keskkohal seisab naine, see igaveselt toitev ning haljendav nurm, kelle jaoks paistab päike ning puhub tuul, tibab vihma ning kiirgab taevas, — ja sina oled ta kõrval väga väikeste ülesannetega härra. Sa tuled omas mehelikus hoos ja optimismis, külvad täis selle nurme, ehitad aia ta ümber ning kui vili on valminud, ehitad ka aidad ja hooned, kuivised ja koopad, et vili võiks hoiduda ning et tal hää oleks olla. Nii oled kõigest hooldaja, kes võib minna, kui on teind oma töö. Ehk kui sallitaksegi sind, siis armu, mitte teenete pärast. Seepärast kihutaksegi hallid ning haiged mehed nurmele sigu karjastama, kuna vana naine istub suures lugupidamises kodu ahju serval ning kujub oma lõbu pärast sukka. Ning väike jõnglane keerleb ta jalgade vahel ning hüüab rõõmsalt, et armas tädike, ära kuju enam, sa rikud päriselt omad vanad silmad!

Kes küll tuleks vaatama sind, kuis oled hädas oma sigade karjastamisega, kes räägiks küll sulle mõne kaas-tundliku sõna! Sa oled elus ning looduses kõigest

mustatööline, keda tarvitakse vaid senniks, kunni jatkub sul jõudu. Seepärast on ka ema kõige püham ja kallim siin ilmas, kelle arm on otsata ja piirita, ikka ja jälle sind kallistades kui eluandev päike, — isa aga võib meis äratada kas väga südamlisest kaastundmust või väikest tänutundmust. Noor idu ei vaata kunagi oma külva, vaid kasvataja põllu pääle, millega tal on seotud kõik nooruse romantilised unistused ning mälestused. Tea seda, kui naine lausub sulle, et armastab sind.

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis oled küllaltki idiot selleks, et uskuda ning teha igasuguseid järeldusi. Sa võid tüsata juuti ning jumalat, aga need sõnad teevad su korruga lolliks, kui poisikese ning sa oled nõus korruga likvideerima kõik omad asjad ja asjakesed ning sõitma naisega mere ääre armastuse seonngiks. Kas oled ka mõelnud selle pääle, et sind kaubeldi lihtsaks moonakaks nurmele, kündjaks härjaks. Võib olla oled koguni sarnane härra, et tahad olla elukutseliseks põllumehiks, sest kõik su ärid ning ärikesed säääl, linnas on läind tüütuseni igavaks?

Kuid häda ka põllule, kui ta omas lopsakuses üksi umbrohtu ning lilli kasvatama hakkab. Siis on ta kui läbikulund telg, mille ümber end keegi pöörama ei hakka, võib olla ainult suurim idiot oma lõbu pärast. Kuid mul pole mingisugust põhjust oletada, et loodus end idioodi seisukohale asetaks, kuigi seda sooviks ja paluks naine ise. Nainegi on asetud teatavasse piiresse, millest ülestumine pole võimalik mingisugusel näol või ettekäändel. Kultuur, see briljantmask tooruselle, see ihumõnude kultiveerimise saavutus, pole sallitav, sest ta on umbrohi ning lilled viljakandval põllul. Seepärast peavadki arenend rahvad hävinema, et põllud jääks ajutiseks sööti, kunni tuleb uus külva, kes teeb sõõrus esimese vilja, mis on jälle vaba igasugusest umbrohust.

Ent ihu pole vahast ingel, kellele võid anda tujude järele ka väikese pärdiku kuju ning mängida oma meelevalda järele kui sünnipäevaks kingitud pupega. Ta on raasuke üldisest kosmosest, seepärast allub ka väga korrapärastelle seadustele, mida mitte sina pole palutud muutma või ümber looma. Mitte midagi pole sinu oma, pääle su rumala kultuuri, millega katad omad karvased kintsud ning veelgi karvasemad roppused. Ehk võid keelata pilvede jooksu ning käskida metshanesid jääda talveks su juure?

Ning Ingriin? — kuhu olid jäänd ta romantilised unenäod, ta kerge tantsisklev hoog, ta käte pehme paitus? Kas seegi polnud kultuur, sarnane roosa-roosiline eesriie, mida oli tõmmand oma komöödia ette? Kui tahad naist tunda, siis ära vaata ta mängimist ealgi looshist, vaid ole nii familjäär ja roni kulisside taha, siis näed kindlasti üht ning teist, millest sul aimugi polnud. Ning ära võta piitsa ealgi kaasa, sest naise juure läheb piitsaga üksnes idioot või armukadedusest ussitand vanamees, — sina aga kalla meelitusi ta suhu kui vahuveini. Sellest joobub ta rohkem kui viinast ja armastusest ning avab sulle oma rõve, rõveda hinge kaunis ruttu.

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis võid ka vahel teha näo, nagu usuksid teda, sest milleks küll elu, kui ta on läbipaistev kui sõel? Hästi elada tähendab hästi end petta, ning mida osavamalt oskate petta end, seda rohkem suudab elu teile pakkuda. Seepärast on naised ning lollakad ikka kõige õnnelikumad ning isegi Issand on nendega.

Ning Ingriin? — ta on jäanud mulle võõraks ning ma tundsin, et midagi pole talle enam öelda, ei midagi pärida, kuigi katsus vahel olla nii õrn ja naiselik. Ta on jätnud naiscorpuse ning tõbiste koristamise, sest nüüd oli uus hüüdsõna: hoida ellujäänd mehed.

Meeste kallale ei tormatud enam endise hasardiga, neid koguti kokku ning võeti hoole alla, otsekui võiksid naised päästa viimseid surma eest.

Ingriini majja oli kogutud kaheksa meest:

Pidalitõbine Naatan Lorge, kes enam millekski kõlbulik polnud, sest ta mädanevad lihased ripendasid ihul kui rebitud nartsud. Kuid selle pääle vaatamata oli ta väga lõbus, naeris ühtsoodu, kiitis naisi, kes olid võimaldand talle sarnase härra elu, mõnitas jumalat, mis sünnitas talle kirjeldamata lõbu, kuigi ise eht kristlasena iga õhtu palvetas. Tihti sattus ta mingisugusse ekstaasi, siis tantsis ja hüples ta tundide viisi ning ümises kummalisi viise. Ehk jutustas avantüristlisi lugusid omast elust, kui ta polnud veel tõbine, kui ta nimi oli alles kuulus igas kõrtsis ning öömajas. Ta oli kõigiga sõber ning püüdis igat aidata, tüütuseni segades end iga asja vahele.

Praost Magnus Kurt, kes oli olnud suurim kristlane, kuid tõve ilmudes loobund usust ja kirikust, sest jumal, keda oli palund silmavees terve elu, oli jätnud ta nüüd surema ühes teiste patustega. Ta oli üle seitsmekümne aasta, väga küürus, pika valge ning õreda habemega, konksus ninaga, siniste fanaatiliste silmega. Ta pää oli paljas ning läikis kui biljardi muna. Naiste vastu oli ta alandlik, tihti langes nende ette põlvili ning palus ärdalt, et nad vabastaksid ta. Kuid naisil polnud halastust praosti vastu: nad sundisid teda nagu teisigi iga päev mitu tundi sporditsema, raskusi tõstma, saales ümber jooksuma, trapeedsil turnima ning ihu hõõruma külma veega. Needki abinõud aitasid vähe, sest praosti nägu muutus iga päevaga ikka kollasemaks ning sirge kogu vajus ikka rohkem küüru. Nii piinles ja vaevles ta ning needis oma loojat.

Ajakirjanik Fabian Alge, väga elav, lõbus ning sõnakuulelik härra, kes katsus täita naiste käskusid äärmise

täpsusega. Ikka naeratas ta, rääkis nendele ilusaid komplimente ja sporditses rohkemgi ettekirjutud ajast. Kõigi sündmuste üle pidas ta täpset päevaraamatut, unistades, missugust sensatsiooni sünnitab ta oma kirjutusiga, kui ajalehed hakkavad jälle kord ilmuma. Ta lootis koguni, et naised ta varsti vabastavad, siis sõidab ta läbi Euroopa, Ameerika ja Aafrika, et uurida purpuse tõve tagajärgi. Ta oli romantik, kes uskus, et tõbi on mööduv nähtus, et siin ja sääl on siiski mõned mehed ellu jäänd, kes siis ka terve ilma valitsemise ja juhtimise enese kätte võtavad, venduse riikide föderatsiooni loovad ning täieliku vabaduse ning inimarmastuse maksuma panevad. Fabian Alge töötas koguni uute seaduste ning uute riikide põhiseaduse kallal. Ta elu oli olnud väga kirju ja keeruline, oli läbikoland terve ilma ning pidand sada ametit, mispärast lootis ka uute vendusriikide tekides tõusta mõne osariigi presidendiks. Ta jagas juba praegu meile ameteid, isegi pidalitõbiselle Naatan Lorgele kohta pakkudes. Kuigi Lorgegi ajakirjaniku unistus ei uskund, ometi armastas temagi vahete vahel mängida mõnd kuberneeri rolli ning jagada meile käskusid ehtsa valitsejana.

Tööline Benjamin Orlo, kes oli oma keha konstruktiooni poolest väga ahvi sarnane. Tal oli madal otsasine, laiad lõvvad, väikesed piiluvad silmad, pikad, tugevad käed. Ta keha oli kaetud pikkade, mustade karvuga, nagu täiesti habetund, et isegi silmad vilkusid karvade seest. Suu oli tal lai ning punane, paksude, hilmukate huultega. Naised armastasid Orlot, tihti talle lilli ning maiustusi saates. Ning tööline mõnules ning kiitles, otsekui maksaksime tema kõrval väga vähe. Kuid oma idiotlikkuse man oli ta siiski väga religioös, ühtsoodu palvetades ning lauldes käriseva häälega värsse lauluraamatust. Samuti armastas ta väga Naatan Lorge kõrvale istuda ning pidalitõbisega usust ja jumalast filo-

sofeerida. Lorge aga pidas oma kaaslast liig rumalaks ning heitis ta üle nalja, millest Orlo arugi ei saand.

Näitleja Felix Arman, see suurim Hamleti kujutaja, kes oli pidand sajad armukesed, pildudes oma noorust ja jõudu kui rakette. Ta oli olnud suurim Don-Juan, kelle juure kleepusid naised kui kärbsed liimipaberille. Kuid praegu elas ta mingisuguses tarretuses, ignoreerides naisi ning meid. Teda sunniti sporditsema, hõõruma keha külma veega, ilmuma naiste buduaaresse, kuid teda võidi peksta ning piinata inkvisitsiooni abinõudega, aga Felix Asman jäi tarretusse, täitmata ühtki käsku. Ta ihu oli täis piitsa jälgi ning naiste küünistusi, kuid mingisugused piinamised ei võind näitlejat elustada. Ta oli kehakas ning väga ilus, kuid see ärritas naisi veel rohkem, kes tema tarretuses lihtsat jonnimist ning kangekaelsust nägid. Ta ei rääkind ühtki sõna, ei karjund, kui teda piinati, ta ei tänand isegi meid, kui sidusime ta haavad. Tihti luges ta mõnd raamatut või kirjutas märkusi teatrist. Nähtavasti oli teda valland viha terve inimsoo vastu. Ainult ajakirjanikuga vahetas ta mõne sõna.

Lihunik Jaak Kallus, väga tüse ning punetav härra, kes oli oma praeguse eluga täiesti rahul. Ta uhkustas koguni oma jõu ja jõhkrusega, ühtsoodu kiideldes, et mamslid teda meist kõige rohkem armastada ning jumaldada. Ses oli tal täielik õigus, sest ta sõrmed olid täis kallimaid briljante ja taskud punnis kullaga, mida naised talle igapäev annetasid. Ta kiitles, et tervel omal elul pole maitsnud sarnaste suurtsuguste mamslite armastust. Ning seeman vaatas ta ikka muheldes mu otsa, otsekui tahaks rõhutada, et tema, lihunik Jaak Kallus, on võitnud ka minu naise, Ingridi. Ta oli kahtlemata narr, kes arvas veel olevat kullal väärtust, naisel armastust ning minul armukadedust. Ta oli kahtlemata narr, kes selle üle koguni uhkustas, et oli saand naiste pailapseks. Talle õpetati koguni tantsimist, mis lihunikule väga suurt lõbu

pakkus. Nii käis ta meie keskel kui kroonitud kuningas, kuigi temalgi vahel silmapilgud tulid, mil sirgus vajus kokku ning uhkus kadus. Ta kartis surma, tihti kabu-hirmus pööritades silmi, meie otsa abipaluvalt vaadates ning troosti otsides. Sarnaseil silmapilkel jooksis ta kui loom mööda tube ning nuuksus kui laps.

„Jumal, jumal, mis peab küll saama!“ hoigas ta.

Naatan Lorge hirvitas talle vastu laulva häälega:

„Sured, armas Jaak, kindlasti sured. Kõik võib juhtuda sel kurval maakeral, kuid et tõi Sind ellu jätaks, seda küll ei juhtu. Vaata, Su nägu õhetabki juba, küllap purpurne tõi ongi mürgitand Su vere!“

Isegi Benjamin Orlo toetas:

„Tõepoolest, tõepoolest, nägu on päris punane!“

Naatan Lorge hirvitas. Mingipärast ei armastand temagi Jaak Kallust, kuigi oli vaimustud ta tervisest ning vaatles joobumusega lihuniku sitket keha.

Siimen Veide, sama Siimen Veide, kes mängis „Pappagoi armastuses“ ja muis lokaales oma flööti. Siiaagi oli võtnud mänguriista kaasa ning puhkus haledaid viise, ise mõnuledes ja joobudes oma mängust. Tihti aitas Naatan Lorge tal laulda ning siis olid nad kahekesi toa nurgas kükitades kui kaks teeäärast santi. Ei aidand keelud ega palved: Siimen Veide ei lahkund omast pillist. Tihti ärkas ta öösi, võttis päitsilt oma flöödi ning puhkus tasa, tasa, ning ta hale lugu kostis öises vaikuses kui nutt, kui vaikne lein ning kurbus.

Meid, kaheksa meest, võis võrrelda sigadega, kes on pandud nuuma pääle ning kel selle man pole vähematki kaasarääkimist. Valitses naine, käsutas naine, kelle sõna pidime kuulma ning täitma. Meile korraldati balle, mängusid, meie eest hoolitsesid naisarstid ning, mine tea, kui sarnane olukord oleks kestnud pikemat aega, võib olla oleksime muutund vagatsejaiks tõprais, kes hakkavad omas elus koguni mõtet ja ilu otsima.

Meid hoiti lukustud uste taga kui vangisid. Nähtavasti arvati, et tõi on juba teind oma töö ning et meie, teata-
vaid sanitaärnõudeid täites, võime jääda ellu. Seepärast
hoolitseti meie eest jumaliku õrnusega ning ehitati meie
najale hiilgavaid tuleviku plaane.

Kuid nähtavasti oli veel üksikuid mehi ka pääle meie.

Kord akna man seistes nägin kolme meest, keda talu-
tas hõiskav naiste kari. Kuhu viidi neid? Hiljemalt
kuulsin, et nad olla leitud Raiba soost, kuhu olid jooksnud
tõve eest pakku.

Veel kord nägin meest, kes jooksis mööda prospekti
ning hõiskavad naised püüdsid teda naerdes, kilgates ta
järele tormates. Kuhu viidi teda?

Ingriin ei rääkind mulle enam midagi. Nähtavasti
oli temagi võimetu mu saatust otsustama, sest meie kõigi
üle valitses naiste kollektiiv, kes oli vali ning halastamatu
ka üksikute naiste tegude üle.

Meie vangistuse neljandal päeval jäi ajakirjanik Fa-
bian Alge tõi. Tõi tabas teda lõbusas jutuajamises
ja fantaseerimises, kui ajakirjanik vendusriike põhiseadust
harutas ning ellujäänd meeste ülesannet uvves ühiskonnas
selgitas. Meie kuulasime teda huvitusega, sest Fabian
Alge arvamise järele võis arstliselt läbivaadatud ning
sünnitamiskõlbulik naine uvves ühiskonnas kõigest üks
kord aastas meest tarvitada, kuna kõik hetäärid, kokotid
ning lõbutsejad, kui riigile ja ühiskonnale kasutu element,
tuleks ära hävitada. Sünnitamine muutuks inimsoo kõr-
gemaks ning pühamaks ülesandeks. Isegi näitleja Felix
Asman kuulas huvitusega. Naatan Lorge plaksutas käsa
ning avaldas kahetsust, et tema kui pidalitõbine kahjuks
uvves ühiskonnas tähtsamat osa ei suuda etendada.

Ning siis hakkas äkki Fabian Alge nägu punetama,
silmad täitusid verrega, ta kõne muutus segaseks soni-
miseks. Terve keha kattus purpurse punaga. Ta langes
kui rabatud põrandalle, püüdes kätega õhku ning kisen-

dades. Nähtavasti piinasid teda viirastused, sest ta hulumeeused silmad venisid suureks, näos peegeldus ahastus ning huuled tursusid paksuks ja himuraks. Ta sonimisel põlnud mingisugust loogilist sidet, kuigi oli aru saada, et ta naiste üle jampsis, meile tuttavaid ning tundmatuid nimesid hõigates. Varsti viskles ta krampes.

„Jumal, jumal!“ hoigas lihunik Jaak Kallus. Ta nägu oli lubjakahvatu, ta vabises kui palavikus.

„Soo,“ lausus Naatan Lorge pikkamisi, „ei tea kelle käes nüüd kord on surra?“

Mingipärast vaatasid kõik korruga Jaak Kalluse otsa. Lihunik seisis tarretuna näitleja ees ning vaatas pärani silmil ta kõdunemist. Lumivalges näos peegeldus kirjeldamata hirm.

„Küllap vist sinu käes, armas Jaak?“ irvitas pidalitõbine, lihniku hirmust mõnuledes.

Ning otsekui ärgates tarretusest ning vabanedes luumainajast, jooksis Jaak Kallus saali kaugemasse nurka ning karjus säält kükakil kui loom:

„Välja, välja! Viige tõbine välja! Ta mürgitab õhu ning suretab meid kõiki!“

Ta vehkles, karjus ning palus, kuid keegi ei täitnud ta soovi. Vist seisime kõik sel silmapilgul nii lähedal surmal, et otse ihkasime ta kiiremat ilmumist. Üksi Naatan Lorge lõbutses, sest sürm ei kohutand teda. Ta oli liig palju kannatand, ta oli surmaga harjund ning leppind, nii et ta võis tulla talle üksnes kui sõber ja vabastaja. Seepärast irvitaski tema, külmavereliseit filosofoerides:

„Mis Sa karjud? Ehk on Su elul veel mingisugune mõte? Ehk on Sind kellelegi tarvis! Terve ilm on surnud ning oleks ülekohus ja vallatus nõuda Issandalt, et ta jätaks ellu lihunik Jaak Kalluse! Lase näitleja rahus surra ning valmistu ka ise surma vastu!“

Ning ta istus näitleja kõrval, luges palveid ja pani ta käed risti rinnale.

„Ehk palvetad Sinagi?“ küsis ta praosti otsa vaadates? „Oled nagu seisnud veidi lähemal Issandalle ning Su palveil on ehk suurem mõju?“

Magnus Kurt pööris pilgu kõrvale ega vastand sõnagi.

Ja Siimen Veide, kes oli terve oma elu mängind kärarikkais lokaales lustilisi viise, võttis pilli, istus tõbise kõrvale ning puhkus pikkamisi ja kaeblikult kiriku koraali, ise tõsine ja kurb, otseku oleks ta ainuke matja ning surija lohutaja.

Naatan Lorge filosofeeris:

„Kaunis suur rumalus on siiski surra!“ rääkis ta otse kui eneselle. „Nüüd on naistel veel vähem mehi, ning mis hakkavad nad nüüd pääle? Ongi kõik ainult raiped järele jäänd. Sureb ka veel lihunik, väga võimalik, et võetakse ka Benjamin Orlo, mis teeme meie siis? Ei, vist küll jäävad asutamata vendluse riigid. Ei saand Sina, armas Fabian, presidendiks ning ei saa mina ka kuberneeriks. Kõik suureme ja jäävad ainult naised. On nende asi, kas luvva vendlusriigid, või asutada monarhhiad. Ning surevad nemadki, sest kui kavvaks ikka jätkub inimese elust, kui uut põlve ei tule pääle?“

Lihuniku karjumise pääle tulid naised ning viisid ajakirjaniku minema. Ta oligi juba surnud, sest ta lehkas juba ning põrandalle olid jäänd vere loigud.

Naised olid hirmund. Nad ei oodand tõbe. Nad olid end lohutand arvamiseega, et tõbi on juba raugend ning et meie oleme kaitstud surmast.

Põrandalle visati lupja. Toad ning riided desinfiitseeriti kõige hoolikamalt.

Kuid polnud pooltki tundi mööda läind, kui ka näitleja Felix Asman ning Siimen Veide haigeks jäi. Näitleja oli äkki kui vabanend tarretusest, käies veripunaste

silmiga mööda saali ning deklameeris vaimustusega monoloogide armastusest. Kuid seegi kestis ainult mõni silmapilk, sest varsti langes ta põrandalle ning viskles krampes.

Siimen Veide soonine kuivand nägu lõi õhetama, otsekui hakkaks ta uvves nooruses õitsma. Ning ta hoidis pilli ja mängis, ta mängis ka siis veel, kui oli juba krampide hoos. Ta viisid läksid segi, kord röömsad, kord kurblikud, otsekui kajastudes surija vaheldusrikast elu. Ning kui pill langes ta sõrmilt, puhkus ta ikka veel tursund huuliga ning kondised sõrmed liikusid ja hall pää kumardus mängitava viisi taktis.

„Surm! surm!“ karjus lihunik.

Magnus Kurt nuttis.

Meid jäi järele viis meest.

Lihunik Jaak Kallus kükitas nurgas ning hoigas. Ta oli vaiba üle pää tõmmand, kui kaitstes end purpuse tõve eest. Kuid tõbi ei tulnud ei sel ega ka järgmisel päeval. Naatan Lorge muutus jälle lihuniku vastu sõbralikumaks ning katsus teda igatmoodi rahustada, rääkides et juhtumine Alge, Veide ning Asmaniga olnud väike vahejuhtumine, mille pääle erilist tähelnpanu ei maksta pöörata. Nüüd polla enam tõesti midagi karta, sest tõbi olla lõpuks ikkagi raugend.

„Ehk kas Sa, rumal, arvad, et Issand kõik suretab?“ tõendas Lorge. „Külap vist ikka asjad on sarnased, et mõnd meest ikka tarvis läheb. Mõni jääb ikka kui lutikas prao vahele, ning mine katsu teda säält kinni püüda! Nõnda, armas sõber, ära kurvasta midagi, — meie elame veel mitutuhat hääd päeva, Sina ja mina!“

Ning lihunik rahunes.

Jälle käis ta tihti kui kroonitud kuningas meie keskel ning uhkustas oma jõu ja jõhkruise. Jälle kiitles ta, et naised olla temast otse hullund, kiskuda teda tükkeks, et aga vähekesegi viita tema seltsis aega. Ning Jaak Kallus näitas meile uusi briljante, mis naised olla talle annetand. Ta suu venis meelehääst laiaks ning silmad kiirgasid õnnest ja uhkusest.

„Ja, ja.“ rääkis ta mõnuledes, „mõnel mehel veab naiste man, pole midagi parata. Mõnest mehest on naised kui hullund, otsekuu hullund, isegi omi seaduslikke

mehi kolikambrisse heites. Kas pole nii, armas Benjamin Orlo?“

Ning lihunik vaatas mulle jultunult otsa ja naeris laia suuga. Tõepoolest, ta oli suurem idioot, kes millestki aru ei saand. Isegi Benjamin Orlo ei vastand talle, pööras pilgu kõrvale ning ohkas.

Ehk mida oli kiidelda Ingriiniga, kui temagi oli väike lüli ses hullunute karjas. See polnud enam endine väike Inga mere äärest, melankoolne ning lüüriline unistaja, vaid emane ja lõbutseja. Ta litsus omad kiimalised küüned nagu minu, nii ka lihuniku ja Benjamin Orlo ihu ning imes neid metsikus joobumuses kui ämblik. Isegi ta nägu oli muutund: läind punaseks ja lihaseks, välja-venides otsekui hapnev leib. Ta silmad olid kitsaks tõmbunud, vesiseks ja kiirgavaiks muutund, juuksed olid ikka sasis ja rasvased, käed külmad ja niisked. See suurim iludus oli nüüd loomastund ning kaotand omad vormid, otsekui savist kuju vihmas ehk niiskuses.

Vahel katsus läheneda mulle.

„Joonä,“ lausus ta, „mäletad ööd „Judith Askalal“?“

Ning ta hüppas mu kaela, kirest põledes.

„Pögeneme siit, pögeneme siit!“ sosistas ta palavikuliselt. „Sa pead olema üksi minu, üksi minu. Ma armastan Sind!“

Kui naine lausub sulle, et armastab sind, siis on ta seda öelnud ka kümneile teisile. Miks mitte, sest kas see polnud veel täna, kui lihunik rääkis uhkusega, et Ingriin olla teda imeelitand pögenemiselle? Ei, ei, see polnud enam Inga, see oli naine, janunev muld, nagu defineeris seda vana Roode.

Kuid mida kavvem elasin, seda rohkem hakkasin harjuma naiste tujude ning oma olukorraga. Mida kavvem elasin, seda tugevamini hakkasin kartma surma, lõdisedes ainsamast mõttest, et purpurne tõi võiks uvvesti ilmuda. Mingipärast tahtsin elada, igal tingimu-

sel, igal juhtumusel, kuigi ma muutuksin naiste sõnakuulelikuks orjaks, kuigi peaksin täitma nende kummalisi kapriise. Mingipärast kasvis mu elamistung suureks ja valdavaks, et lõdisesin surma kartuses samuti kui lihunik Jaak Kallus.

Ma kiitsin hääks, ma koguni rõõmustasin, kui naised tarvitasid meie man kõige kummalisemaid tõve eest hoidmise katseid. Meie keha masseeriti petrooleumiga, juuksed pesti bensiiniga, meid hakati toitma üksnes puuviljaga. Ning juba järgmisel päeval loobuti sarnasest arstimisviisist. Petrooleumi asemel tarvitati tõrva ja bensiini asemel lõhnaõli. Jälle toideti meid liha ja piimaga, et lihuniku ja Benjamin Orlo näod läikisid rasvas. Kõik sündis tujude ning kapriiside järele, aga selle pääle vaatamata olin neile koguni tänulik.

Ma tuletasin meele kõik suremise stseenid ning agooniad, mida olin purpursed tõve ilmudes näind, ning mu veri tarretas hirmust. Mu silmade ette tõusid kümned, sajad, tuhanded korjuste hunnikud, koerest puretud üksikud liikmed, agoonilised grimassid, käte jõvvetud ringutused, hirmund verised silmad. Ma sonisin nendest vahetpidamata, otsekui elades vahetpidamata palavikus ning hallutsinatsioonierides lahtiste silmiga. Mu hirm oli nii suur, et tihti nägema hakkasin omi käsa ja jalgu punetavat. Ainult elada, ainult elada, kuigi elu oleks põrgu, kuigi temas poleks vähematki mõtet. Ma tundsin kirjeldamata rõõmu omast hingamisest, liigete liikumisest, omast häälest, kõigest, mis oli seotud minuga. Ning otsekui kartes olukorra muutust, muutusin eneselle tähelepanemata naiste vastu lahkeks ja sõnakuulelikuks. Samuti kui ajakirjanik Fabian Alge naeratin nendele lahkesti vastu ja rääkisin lugematuid meelitusi.

Teadsin, et kuhugi pole võimalik põgeneda tõvest ning naisist, seepärast hakkasin eneses kandma tänutundmust nende vastu, kes hoidsid mind siin, kes toitsid ning hoo-

litsesid mu tervise eest. Ma ärdusin kui laps, kui mõni naine ulatas mulle puuvilja või veiniklaasi. Ma hakkasin värisema mõttest, et mind võidakse siit minema kihutada ning selle sajatuhande naise meelevalla alla anda, kes elasid väljaspool seda kindlustust.

Jumal teab, millega see kõik oleks lõppend, kui mitte arvved sündmused poleks esile kerkind.

Kuulujutud Ingridi ning teiste väljavalitute elamisest liikusid linnas igasuguseis variatsioonides. Loss oli saand töötud maaks, paradiisiks, mille poole pöördusid kõigi naiste silmad. Kümned tuhanded kadedad vaatlesid neid halle müüre ning unistasid kordki siia pääseda. Räägiti jumalikumaist bakhantide öist, mida Ingridi siin korraldavat. Räägiti põlevail silmil arvuta meeste rohkusest, kes ses lossis vangistatuna viibida, nende määratumast jõust ja lihaste sitkusest. Räägiti, kuidas väljavalitud naised vahetpidamata armatsemises elada, meeste käte ning paituste vahel magada, kuidas nad oma kirge kõige rafineeritumate abinõudega rahuldada, kuidas mehed ihkavat pääseda nende küüsis, aga naised olla lukustand ukсед ning hoida mehi suures valjuses.

Rahutus naiste keskel hakkas kasvama.

Nad ei võind leppida olukorraga, et mõned naisist end privilegeerisid, ellujäänd mehed omandasid ning enestelle lõbukoha asutasid, mille kohta ühiskonnal midagi ütlemist polnud. Kõik ihkasid mehi, kõik janunesid nende järele, kuid Ingridi oli nad röövind ning kasutas enese ning kaaslase rõõmuks. Sarnane olukord oli nende arvates suurim ülekohus, mida inimsoo ajalugu ealgi näind. Kadedus ning kirk kihutas nad tänavalle.

Korraldati demonstratsioon ning peeti sütitavaid kõnesid, purustati protestitähiks aknad ning saadeti deputatsioon deputatsiooni järele Ingridi juure. Kuid Ingridi oli kurt. Omis päevakäskes ähvardas ta kõiki surmanuhtlusega, kes „sel kurval ning traagilisel ajal

oma kodaniku kohust unustavad, seltskondlise korra vastu mässu õhutavad ning oma järelmõtlemata teoga naissugu hukatusele viivad.“

Olid ähvardused, manitsused, meelitused, olid suured ning tuttavad lööksõnad, kuid nad ei avaldand massi pääle tarvilist mõju. Ka surmanuhtluse ähvardusel polnud suuremat mõju, sest naiskorpuslased olid mässajate poolt.

Järgmises päevakäsus teatas Ingriin, et lossis üks haiged mehed viibida. Uskumatuid paluti valida deputatsioon, kes oma silmaga võiks näha tõendud asjaolusid.

Meid pandi voodi, mähiti pääd ja liikmed bintidega kinni, raputati jodoforni vaipelle ning lasti siis deputatsioon meie juure. See vaatles meid, kobas kätega meie liikmeid, päris meie haigust ning läks rahuldatuna minema. Kuid deputaatide seletusi kuulates hakkas mass märatsema.

„Mis, kõigest viis meest ning needki haiged? Mis pagana vale see on!“ kisasid hääled naiste hulgast.

Ning teised hõikasid vastu:

„Deputatsioon on ära ostetud! Ingriin on deputatsiooni ära ostnud! Maha äraandjad!“

Tänavad kajastasid hüüet:

„Maha äraandjad!“

Ning naerdes, karjudes, itsitades, vilistades pekseti ja rebiti deputaate. Segamini, üksteist küünistades üksteist kiskudes ja purre, heledalt vingudes, segamini hüüdes ja naerdes, tormasid naised kui laviin lossi poole.

Keegi hüüdis valjult ja kriiskavalt, otsekui heleda vilega suus:

„Naised, lossi pääle! Maha Ingriin!“

Hüüe visati kui leekides tõrvik õlli.

„Maha Ingriin! Mehed kätte!“

„Mehed kätte, mehed kätte, mehed kätte!“ kostus üldne hõiskav hüüd.

Meie seisime akende man ning vaatlesime lossi pääle tormavat naiste laviini. Kirjud ja värvilised rätid lehvisid õhus kui lahtirebenend lipud, kui purjede hulk, paisund tuules. Kõigees jooksis Naani Kenk ning hoidis mingipärast käes punast lippu, otsekui revolutsionäär tormates kuningriiklaste barrikaadile. Ta kõrval jooksis limbates ning komistades keegi vanapoolne eit, hallid juuksed õhus kui hullund hobuse lakk. Ning nende taga lookles naiste hulk kisades ja vehkides, veidi metsik, veidi koomiline. Nende hulgas oli rohkesti naiskorpuslasi, punaste sidemetega ümber varuka. Nende kätes olid mõõgad ning revolvyrid, kuid lossi lähedalle jõudes, ei osand nad sõjariistega midagi teha.

„Mehed kätte, mehed kätte, mehed kätte!“ kostis lossi ümber metsik vingumine. Ning selle keskele õel, pilkav, jultund naer: hehehehe! hahahaha! otsekui oleks käristud parkimata nahka või vihisend purjus viiulid. Otsekui langeks rahe plekile ning kiunuks tuul avatud majas.

„Issand jumal, mis nüüd saab!“ nuuksus Jaak Kallus.

Naatan Lorge vastas lõbusalt naerdes:

„Puruks käristavad meid, raasukesteks kisuvad meid! Nad on ju näljased kui noored hundid. Nii väikesiks tükikesiks rebivad meid, et igaüks saab raasukese meie lihast, et vähemalt haista, et vähemalt haista. Ei, nüüd küll pole enam nalja!“

„Issand jumal, Issand jumal!“ hoigas lihunik ühtsoodu. Külma higi ilmus ta otsaesisele.

Kuid äkki kuuldusid kõrvaltubadest paugutused.

Ingriiini juhatusel avasid umbes paarkümmend naist määratsevate naiste pääle tule. Ning see põgenes korruga kabuhirmus laiali, lennates kui konfetiid tuules. Kõik tänavad ja prospektid olid täis põgenejaid ja hirmunud naisi. Kostasid sajatused, karjatused, pilked.

Naatan Lorge sirutas pää läbi akna välja ning hüüdis imestades:

„Tohoh, pagan!“ naeris ta laia suuga. „Tohoh, pagan!“ kordas ta, „küll jooksevad.“

Isegi lihniku nägu tõmbus muheldusse ning Magnus Kurti näolt kadus kahvatus.

Kuid meie hõiskasime enneaegu.

Varsti kogunesid naised uvvesti. Nad ei lähenend enam lossile, vaid avasid kõrvalolevaist majust ning katustelt tule. Neid oli täis kõik majad, katused, hoovid. Ikka uusi ja uusi tuli juure, hoides lossi vahetpidamata tules. Jälle kostsid hüüded segamini.

Heledate, piuksuvate hääliga noored tütarlapsed, kui läbi hammaste vilistades:

„Mehed kätte!“

Võidurõõmsalt, himuralt, milles peitusid magamata ööde kired ning igatsused, elujõulised noorikud:

„Mehed kätte!“

Kriiskavalt, toorelt, otsekui neelates mörudat suutäit, vanad eided:

„Mehed kätte!“

Kõiki ühendas see hüüdsõna, kui tuli põledes nende veres.

Tuul pureles nende laius undrukuis ning jakkes, või tõstis kiirelt mõne räti õhku, et siis lennata sellega minema kui jultund varas ning siis, otsekui pettudes ta väärtusse, paiskas jälle porri.

See oli kilkamise, naeru, vilistamise suurim orkester, mis paisus ja suurenes, ilma dirisööriga, nootideta, otsekui oleksid orkestrandid joobund. Trotuaarel lõhuti asfalti ning kangutati tänava kive, et neid loopida mõtetult vastu lossi halli seina. Kisti balkonite raudseid võresid, et siis, rauatükk käes, edasi-tagasi joosta ning ähvardavalt vehkida. Ei hoolitud põrmugi, kui Ingriin kogupaukest mõni kuul juhuslikult mõne naise surmas,

ta jäi tänavalle lamema verd nõrguvalt, aga tuhanded teised tallasid ta jalgu alla, veel vihasemad, veel tigemad.

„Mehed kätte!“

Hüüe põletas neid kui bengali, et tuhanded käed sirutusid ahnelt lossi poole, kui paludes, kui kisendades meeste kallistusi. Võlutud ekstaasist, olid valmis surema, kuid mitte sammugi taganema neist kuningriigi vära-vaist.

Lihunik Jaak Kalluse nägu kahvatas uvvesti. Ta värises ning vaatas hirmunult vahete vahel aknast välja, et naiste mässavat merd silmata. Kuid piiravad naised märkasid nähtavasti teda alt, sest säält kostsid hüüded:

„Sää!l, sää!l, vaadake, nad on sää!l!“

Lihunik jooksis hirmunult aknast eemalle.

„Issand ja jumal!“ lõdises ta, „puruks rebivad meid!“

„Seda nüüd küll,“ vastas Lorge rahulikult. „Ehk milleks muuks me kõlbamegi? Kõigile ei jätku isegi Sinust mitte, aga üksikulle juba ei jäeta!“

Tõepoolest, meil polnud pääsu. Isegi Benjamin Orlo ahvi sarnases näos peegeldus ahastus. Tuhanded naised tormasid pääle kui huntide parved. Nende lah-tised juuksed lailasid õhus kui paisund purjed, silmad täitusid verega ning näod olid ärritusest kahvatud. Fanaatilise joobumusega piirasid rõngana lossi ning karjusid hõisates segamini:

„Mehed kätte!“

Nähtavasti hindas ka Ingriin seisukorra tõsidust, sest tuleandmine lossist vaikus. Nad otsustasid ohverdada meid, et ise pääseda eluga. Oli võimata võidelda sajatuhandelise massiga, kes ei hoolind omas vihas ei surmast, ega hukatusest. Ta oli kui vallatud mõttest meid igal tingimusel omada ja kaisutada.

Ingriin ühes teiste mõtteosalisiga lukustusid ühte tupa ning jäid ootama sündmuste kujunemist. Meie

olime jäetud saatuse hoole, visatud ahne ning januneva lohe kõrri. Nähtavasti märkasidki nemad vastupaneku murdumist, sest nad tormasid karjudes lukustud uste juure. Hõisates, kisades, naerdes lõhkusid naised uksi, et sisse pääseda.

„Issand ja jumal, Issand ja jumal!“ karjatas lõdisey lihunik.

„Keldrisse!“ hüüdsin hirmunult. „Jookseme keldrisse!“

„Keldrisse, keldrisse!“ karjusid ka praost ning Orlo.

Ma teadsin, et isa ja Joonas Jorgeni võlvialustes võiksime hädaohuta olla, sest noid rauduksi ja tsemendist seinu ei murraks ükski jõud, liiategi naised. Kuid meie ei saand veel astuda sammugi, kui naised olid ukсед sisselöönd ning hõisates ja rüseledes treppi mööda üles jooksid.

„Otsas, kõik otsas!“ ahastas lihunik.

„Siia, siia, tulge õmeti siia!“ karjusid naiste hääled koridoores.

Ka meie uks taoti sisse ning naised voolasid tuppa kui tõkked murdnud vool.

„Ha, ha, või siin, või siin!“ hõiskasid ülimas ekstaasis.

Ning teised:

„Kas piinati teid, kas pekseti teid?“

Ning hõiskav, võitev hääle üle kõige:

„Kätte saime, kätte saime!“

Aga need, kes ei mahtund meie juure, karjusid rahutult tänavail:

„Noh, mis säääl on? Kas leidsite? Miks ei tooda mehed välja?“

Ning veelgi rahutumalt ja kärsitumalt:

„Mehed välja, mehed välja, kurat võtaks!“

Omas meeste joobumuses unustati Ingriin ja teised. Ahned ning himukad, kõik korruga kisades ja hõisates,

kõik korruga rüseledes ja sajatades, käed lõhkumiseks valmis, tormasid me kallale. Otsekui soovides rahuldada oma kirge käe puutumise, kiskumise, küünistamisega, otsekui kartes meid uuesti kaotada, sirutusid sajad käed korruga me järele. Ning need, kes ei mahtunud tuppa, murdsid väljast ja koridorist päale, ikka rahunumalt hõigates. Meie olime nende kümne ehk sajatuhandete ahnelt avatud suude, kiirgavate silmade, väljasirutud käte omandus. Meid kisti, meid lükati, tõsteti, tallati toast välja, kanti trepist alla, kisti märatsevate naiste keskele.

„Käes, käes!“ kisendati me ümber võidurõõmsalt. Igaüks püüdis meid, igaüks soovis meid katsuda, igaüks igatses meid omandada. Ning nad hakkasid omavahel rüselema. Tekkisid silmapilkselt üksikud grupid, kes meie pärast võistlesid. Iga mehe ümber võistlesid naiste karjad, mehi kistes, küünistades ning tõmmates neid päast, kätest, jalust. Ja ühed karjusid:

„Praosti härra meile! Praosti härra meile!“

Teised sajasid vastuseks:

„Libud eemalle! Mis teete teie praostiga?“

„Praosti härra meile! Ise olete libud!“

Ning teises grupis:

„Joonas Moor siia! Kiskuge Joonas Moor nende käest!“

„Ei anna, mitte ei anna!“ vihises naiste kari vastuseks.

Olid toored ning jälgid omas himus. Küünistati, saluti põski. Uuesti murti trotuaari asfalti ning tänava kive, et vastaseid loopida. See oli hiigla rüselemine, kaklemine ja kisa, otsekui oleksime sattunud loomade küüsi. Kivid ning asfaldi tükid lendasid õhus.

„Praosti härra meile!“ kostis metsik vingumine.

„Ehee, ei anna, mitte ei anna! Ise tahame teda!“

„Kiskuge ära varaste küüsis! Kiskuge ära libude käest!“

„Katsuge ainult, katsuge ainult!“

„Maidad! Tõprad!“

Meie lendasime naiste päade kohal kui korgid mäsavas voolus.

Ainult pidalitõbine Naatan Lorge seisis trotuaaril alasti ning vaatles rahulikult taplust. Naised olid tõbise riided lõhki kiskund ning ta mädanend ihu ja kollaseid luid silmates, ta rahule jätnud.

Ikka uvved naiste salgad voolasid juure. Ning silmates rüselemist, löid värsket jõuga sekka, et mehi kiskuda hullunute küüsis.

„Ehee, Joonas Moor meile!“ karjusid naised mu ümber.

Ning teised, kõrvalt, kes tungisid pääle ning pildusid kivi ja asfaldi tükke, hõikasid vastuseks:

„Meie, meie on Joonas Moor! Üksi meie!“

Ma käisin käest kätte kui pall. Mind kisti, rebiti, pilluti, mu riided olid viimse hilbuni seljast kistud, ihu veristud, käeluu murtud. Mu ümber seisis hullunute kari, ikka ja ikka mind püüdes ja kistes. Veel nägin, kuis lihunik Jaak Kallusest oli järele jäänd üksikud keha-liikmed ja rebitud soolika tükid. Kuid naised, sattund hullusesse, püüdsid ka neid, kiskusid ka veriseid tükke. Veel märkasin, kuidas ring mu ümber ikka tihenes, kuidas hüüe muutus ikka lämbuvamaks:

„Joonas Moor siia! Joonas Moor siia!“

Siis hakkas mu silmade ees kõik hüplema ning ma otsekuu ujusin mäsavas voolus hukatusele vastu.

Kaotasin mõistuse.

Ärkasin valu hoogudes.

Olin käind kui läbi ratta kodarate. Polnud ühtki tervet liiget ega kohta. Sülitasin vahetpidamata lääget verd, mis imbus suhu. Terve mu keha oli närtsesse köidetud verine tomp, aga see elas, ah jumal, see elas ikka veel!

Ümber vaadates märkasin, et viibin avaras ning sügavas koopas, mille suu küljes paistis savipruun kuu kui hoovi väravalle ripitud latern. Kahvatu valgus kilgendas kui rooste rahutul veel. Lamasin koopa suu ees õlgel, kuna sügavus mu taga oli pime ning õudne. Läheduses laksusid lained vastu kalju seinu, otsekui oleks mäletsend lehmad.

Tundsin seda koobast.

See oli aastate vältusel veest ja jääst liivasesse kaljusse näritud, kuhu armastasid linnud ehitada pesi ning pageda tormist. Siin keerlesid nad sajalistes karjades, täites kisa ning tiibade kohinaga tervet ümbrust. See pärast nimetasidki kalurid seda kohta Lindude koopaks ning, merele sõites, kuulasid tähelepanelikult koopa hääli, et otsustada tormi lähedust. Praegugi kuulsin sügavusest linde rahutut karjumist ning tiibade peksmist, otsekui oleks kohisend tuul.

Mu kõrval küürutas pidalitõbine Naatan Lorge. Ta seljas oli naise pluus roosidest mustriga ning lai kollane undruk, mille alla oli tõmmand kui türklane kõverad jalad. Pähe oli köitnud musta rätiku, mille pikad

narmad rippusid üle õlgade. Temas oli raske tunda meest, pigemini oli see kõssivajunud eit, kerjus, lai külm seljas. Õreda undruku alt paistsid pikad merimehe saapad, mille ümber kleepus undruk kui liimpaber. Nähtavasti oli end maskeerind, et mitte ärritada naiste himuraid pilke ning sünnitada asjatuid, tüütavaid sekeldusi. Sarnasena võis ta hõlpsamini ning hädaohutumat ümber luusida.

Nähtavasti mõtles Lorge siia pikemaks elama jääda, sest ta oli jõudnud kokku koguda hulk nahku, vaipu, puid, kööginõusid. Siin võiski elada hädaohuta, sest koobas oli linnast mitmeverstasel kaugusel, kuhu viisid keerulised ning tundmatud teekesed.

„Oled ometi kord ärgänd,“ lausus Naatan Lorge sosinal, otsekui kartes, et teda võidakse kuulda. Ta tõusis koguni üles, komberdas mulle lähemale, vaatles mu seotud liikmeid ning muheles. Tõbise suu venis laiaks, kui oleks kaaren avand kollase noka. „Ei uskund, et üldse avad veel silmad,“ lausus ta lõbusalt. „Arvasin, et sured kindlasti ärkamata, sest kõigest Su olevusest pole enam tõesti suuremat asja, päris häbi ja piinlik Sind vaadata! Pesin küll kõik Su haavad puhtaks ning kõitsin kinni, kuid tegin seda samuti, rohkem ajaviite ning nalja pärast, sest kes küll võis uskuda, et Sinust veel asja saab. Lamasid viis päeva kui koolnu, ainult vahete vahel sonides ja karjatades. Kõik Su keha on täis haavu, otsekui oleksid äkli alt läbi käind, ning ma ei teadnud tõesti mitte, kuhu panna plaastreid ning kuhu jätta neid panemata!“

Ning pidalitõbine naeratas koguni kaastundlikult, nagu oleks enesel atleedi keha. Omas uvves ülikonnas paistis veel koomilisem ning armetum, sest ta roosidest mustriga pluusi alt paistsid mädanevad käed ja rind. Ta oli harjumatu omas laias undrukus, komberdades ja eksides ta pikas shlepis. Kuid ta tuju näis olevat häa,

ta võis koguni tantsida rõõmu pärast ja vallatult imiteerida vanu naisi. Ta võis silmapilkselt harjuda iga olukorraga, igas seisukorras leida mõtet, kuigi ta elu oli kannatus ning kuigi ta vihkas seda mitte vähem enesest. Iga päevaga langes liha ta kontelt ikka rohkem ning polnud enam kaugel päev, kus võisid ka sõrmed jatkest kukkuda kui ussitand õunad puust.

„Koristasin Su tänavalt,“ rääkis ta minu manaskeldades, „sest märkasin, et hingad veel, ning mul oleks igav siin koopas üksinda küürutada. Siiski veidi lõbusam, kui kuuled inimest oma kõrval hingavat, kuigi tast põrmugi rohkem asja pole, kui mõnest surijast koerast või tiibadeta linnust. Kuid nüüd jääd vist ikka elama, — on visa Su hing. Väga võimalik, et tõbigi ei tapa enam, sest see, kes on käind läbi sarnase põrgu, jõvvab ka tõvele vastu panna. Päris hää mõte, et tõin Su siia. Oled ka ainuke me lõbusast seltskonnast, kes elama jäi. Praosti härra, Benjamin Orlo ja Jaak Kallus lõhuti tükkeks, väikseiks raasukesiks, et polnud mul enam midagi koristada ega päästa. Olid väga ahned nende järele. Ei jätnud enne möllu, kui enam midagi kiskuda polnud, kui sõrmede vahele jäi tükike verist liha või narts riietest. Ning siis, otsekui ehmudes, jooksid nad kiiresti laiali, sõnagi rääkimata, pilkugi heitmata kaaslaselle, nagu oleks kett rebenend lülideks, nagu oleks vesi lennand piiskeks!“

„Saatanad!“ kägisesin läbi hammaste.

„Ei, ei, mispärast? Mispärast nõnda räägid?“ imestas Naatan Lorge suurima rahuga. „Ehk milles on naised süüdlased, kui terve ilm on keerund kui pada kummuli ning kõik me lämbume harjumata olukorrast? Ehk mis need naised ikka pidid tegema, kui üks püüdis ja teine püüdis, ja neid oli miljon, aga meid kõigest viis? Inimene jääb ikkagi väikseks sigatsejaks loomaks, mingi või miljon aastaid, ning oleks mõttetud talt nõuda midagi

rohkem. Inimarmastus ja suurimad ühendavad ideed ning ideaalid on täissöönd kodanlase vaheaja unistused. Egas Sa praegugi ei hakka siga jõuluküünlatega söötma, varest adra taha rakendama, varblasega kohut käima ning naise käest nõudma, et ta oleks püha kui jumala ema. Isegi jumala emal, nagu räägitakse, olnud väike kalduvus maiste lõbude järele, sest egas ta muidu poleks emaks saand, päälegi jumala emaks. Ning samuti räägitakse, et kõik ta patud olla aupaklikult andeks antud, et ta elada inglite keskel väga suures lugupidamises, ning meiegi oleme väga rõõmsad, kui leiame mahti kirikus ta pühakuju ette langeda ning ta andeksandvate silmade ette süüdata mõne küünla.“

Naatan Lorge peseb mu haavad ja jätkab:

„Inime ei muuda end ealgi, viska ta köie otsa võlla, või võta eneselle kühm selga ning palu ta omale kunin-gaks. Jääb samaks tõpraks, kes sõidab pühapäeva hom-mikul vagatseva näoga kiriku, äestab põldu esmapäeval, tapab sõbra teisipäeval, vägistab karjasest tütarlapse kesknädalal, — ning jääb veelgi mitu päeva järele iga-sugusiks tõprusiks. Ja see on inime. Ning naine on see, kes seisab su kõrval kui viljakandev puu: Sa pead niisutama ta juuri, lõikama ta oksid, koristama ta valmind vilja, ehk kui sa ei jõvva seda enam, siis kuivab ja kõ-duneb temagi ning langeb sulle eneselle kaela ja murrab su sääre- ja muud luud. Siis on ta vigastud ning hoigab, nagu Sina praegu mu ees, ja oleks lollus hädaldada või otsida õigust valla või haagi kohtus. Õigus on meie lihastes ja meie kavaluses, aga seadused on lood seks, et löök langeks õigele kulmule. Seadused on seks, et nor-meerida ja juhtida su rusika osavust ning tugevust jõvvetumate elementide pihta. Seepärast ütlevadki targad, et neile, kel on, saab veelgi antud ja neilt kel pole, saab veelgi võetud. Seltskonnas on kardetav see, kes jõvvetu ning oskamatu kuriteos, seepärast karistab teda seadus.

Osavalle meistrille antakse aga tampimise eest auraha ning ajaloo kirjutajad, need röövlite ja mõrtsukate suurimad orjad ning austajad, säevad ta nime ajaloo terasesse. Ehk kas pole ajalugu suurimate kuritegude register? Ehk kas pole ajaloolised geeniused, ükskõik kas sõja, kunstide, tehnika religiooni alal, suurimad kuritegijad? Üks tapab sind terasega, teine külvab idanema su hinge ilu austust ja maise elu askelduste vihkamist, seega ühtlasi surmates sinus võitlustungi, kolmas pühitseb sind Issandalle ning õpetab vaikselt kannatama. Kõik nad tapavad sinus inimese. Ning seadus on seks, et kaitsta tapmise õigust privilegeritud seisuselle, kes seda oskab ja ihkab. Aga meie, ajaloo tolm, mitte ta kangelased, oleme kui ürgmetsast toodud lõvi pojad, kelle man on teind kunstide ning kultuuri professorid küünte opereerimist, meie võime kõike seda muheledes päält vaadata ning karjuda bravo igale suuremalle kuriteole, sest seaduse paragraafid on tatueeritud just meie turjale. Meil pole enam küüni lõhkumiseks ning hambaid salvamiseks, seepärast oleme ühiskonnas jõvvetud elemendid, geeniusröövlite orjad, kelle selga mööda veerevad ajaloo rattad.“

Naatan Lorge jatkas naeratades:

„Vaata, praegu Sa karjud valus ning arvad, et oled langend suurima ülekohtu ohvriks. Sa nead naisi, sest Sul puudusid küüned ja jõud, seepärast kujutellid neid ideaaliseks. Sa ei teadnudki, et naine on samasugune loom, nagu Sina, nagu mina, nagu see lind, kes lendas praegu karjudes koopast välja, et laskuda veele ning püüda õhtuseks toiduks kalu. Ja kas on ometi ühtki naistest, kellele pole lauldud joobnustavamaid ülistusi, kellega pole unistud võluvamaid kujutlusi, keda pole hoitud oma südame man kui sügavamat õndsust? Kas on ühtki neist, kes pole olnud me õnn, terve me elu sisu, rahutute ööde painajalikud sonimised ning päiksepäevade

kergus ning eeterlikkus? Me oleme neid armastand, kallistand, loond neist ideaale. Mispärast on nad muutund siis äkki loomeks, kes kiskusid isegi vana praosti tükkeks. Vaata, armas Moor, meie, loomad, armastasime ja ihkasime loomi, aga kõik meie unistused olid lihtsad atribuudid nende geeniuuste raamatuist, kes on tapnud meis looma ehk inimese, nimeta seda, nagu ise tahad. Ehk ütles nii, et inime pole jumal, kuid pole ka loom, sest ta on ajaloolistest operaatoritest jäetud rippuma kui kõieots õhku. Mis ime siis, kui pettume iga päev, iga tund, kui ideaalid varisevad kokku ning unistused kaovad kui udupilved. Ka puud võib küll pookida, kuid juured jäävad endisteks. Kuid inimese juured on kistud maast, seepärast ei sirgugi ta oksad enam taeva poole.“

„Ja mis teha?“ küsisin ma.

Pidalitõbine võpatas kui ehmatades.

„Kust mina seda tean!“ vastas ta pahaselt. „Ehk kuigi teaksin, siis oleks see hilja. Liig kavva oleme seisnud juurtega vastu päikest, seepärast hävinebki inimsugu. Nähtavasti oleme Sinuga Varrial ainukesed mehed — ning kavvaks jätkub meiegi päevi. Kuulsin linnas, et Ingriini käsul olla mitmed korrad kõik majad, hoovid, keldrid, vabrikud, kirikud läbi otsitud, kuid kuski polla leitud ühtki meest. Ainult korjused vedelend siin ning sääl. Kuid nad ei usu veel, liig kohutav on üksinduse tunne, nad ei usu veel, seepärast jätkavad otsimist, kui pimedad penipojad luusides ringi.“

„Aga kui nad leiavad meid?“ küsisin kartlikult.

Naatan Lorge naeris, mingipärast sattus korraga tujju.

„Siis oleme kindlasti otsas,“ vastas ta lõbusalt, „kindlasti, kuigi meist mõlemaist mingisugust asja pole. Siis voolavad nad jälle hulgana siia ning algab endine lahing. Hoiaks Issand ise meid selle eest! Peame väga vaikselt ning ettevaatlikult elama. Sinagi pead oma naise riided

selga panema ja terveks saades üksi hädasunnil linna minema.“

Ning Naatan Lorge elutab optimistlisi plaane meie tulevases elamisest. Ta on jälle rõõmus ning lõbus ja nukrad kortsud kaovad ta tõbisest näost kui vihma pilved. Ta kavatseb siia koopa koguni ahju ja vaheseina ehitada ning koopa sügavusest linnud välja kihutada. Ta teab veel linnas kauplusi, mis tühjaks riisumata ning laudega kinnilöödud: säält võiksime varastada toiduaineid. Ta on isegi informeeritud majust, mis inimesist jäetud; säält võiksime tuvva mõned toolid ja voodid. Ta unistab koguni paarist püssist, mis kaitseks meid iga-sugusist ootamatusist ning aitaks võidelda lindega.

Ja jälle särab tõbise nägu.

„Ei, ei, asjad polegi nii hullud!“ lausub ta optimistlikult. „Lähevad mööda veel mõned nädalad ning meie võime julgesti linna tagasi kolida. Naised hakkavad harjuma oma seisukorraga ning meie võime linna valitsemise oma kätte võtta. Kujuta ainult ette seda lugupidamist ning austust, mille osaks me langeme siis, — ainukesed kuningad Varrias!“

Kuid päeva järele läheb päev, saabub nädal nädala järele, ikka laman õlgel ega jõvva tõusta maast. Hommikuti läheb Naatan Lorge linna, aga mina laman koopa suu ees ning kuulan terved päevad lainte tasast vahutamist ning lindude kisa. Nad lendavad pimeduses kui nahkhiired, aga valged suled langevad mu pääle kui lumi. Nad on tigidad, nad karjuvad, otsekui pahandades, et olen tulnd siia ja rikkund nende rahu. Tihti märkan punaseid silmi, mis keerlevad mu pääl kohal kui lendlevad sädemed. Ning siis ootan ma kärsitusega Lorget, ma karjatan rõõmust, kui näen ta kogu ilmuvat koopa suu ees. Kuid tema tulles, ei tea ma isegi, miks olen oodand teda, sest midagi uut ei oska ta mulle jutustada. Kõik

on hästi, kõik on väga hästi, lausub ta kategooriliselt, ilma et teaksin, mis on hästi ning mis on väga hästi.

Nähtavasti ei tahtnud mind väsitada oma jutuga, sest ta aina naeratab ja muheleb ning suu avaneb kui kaarna koliaane nokk. Ning ta hoolitseb minu eest emaliku õrnusega, seob mu haavad, toidab mind varastud maius- tega. Ikka on ta seeliku all kotis midagi peidetud minu jaoks, otsekui tuleks tagasi ema oma luusimisist. Tihti kujutlengi teda ainult naisena, sest ta on juba harjund omas seelikus ning rätt läheb nii kenasti ta tõbiselle näole.

Nii lähevad päevad ning nädalad, kui lõpuks tõusta võin. Naatan Lorge on ka mulle muretsend seeliku, — nähtavasti on see leina ülikond: ta on must ning ta on ilustud mustade siidist pitsega. Naatan Lorge hüpleb ja rõõmustab kui laps, kui panen naise ülikonna selga ning seon rätiku ümber pää.

„Jumalik, jumalik!“ rõõmustab ta käsi plaksutades. „Ma ei aimandki, et naise seelik Sulle nii hästi passib. Oled kui pastori provva, ainult puna puudub palgeis.“

Komberdades lähen linna.

See seisab kui luukere, hambad igale poole irevil. Siin ei valitse enam mingisugune kord ega torma askeldades inimeste meri. Harva taarub mõni küürus eit, rätt üle silmade. Tänavaike on langend puude kollased lehed ning ma kõnnin pehmet teed mööda kui vanas mahajäetud pargis. Vahel tõstab tuul kollaseid lehti, keerutab kui linde õhus ning paiskab jälle poristelle kividelle kui tarbetud asjad. Majul on aknad lõhutud, ukсед purustud, korstnadki vajund katusile. Naised on kogund linna tsentrumi ning elavad siin terveks jäänd majus kui hiired varemete keskel.

Neil pole enam põhjust ehtimiseks ning edvistamiseks, nad on jäänd tarbetuiks kui sügise tülles adrad, mis vaagusse toodud hakkavad varsti roostetama. Isegi ilusamad

naised ei ehi enam end, ei kammi kuldseiks lokkeks omi juuseid kahvatulle otsaesisele, ei ehi omi liikmeid siidiste kangastega. Milleks? Milleks, kui pole ühtki, kes vaatleks ning imetleks nende ilu ning tunneks vaimustust ehitud liigete soojusest. Nii käivad mustes ja poristes riietes, lohakalt ja kurvalt taarudes bulvaarel, tõstmata sara-vaid silmi kui puhast hinge valgelt peol.

Surm ning hävitus on igal pool, igal pool valitseb tarretus ning külmus. Ja puhub tuul, otsekui liigutades luukere kollaseid luid. Elu on segi paisatud, elu polegi enam, see on kõdunemine, surm. Meeste surres on kustund korruga ka nutt ja naer. On vaikus, on hääletuid pisaraid, on lohutamata kurbus, ja ükskõiksus, ükskõiksus üle kõige.

Küll katsus Ingriin igatmoodi pehmendada kontraste ning luvva uvved lõbud ja huvid. Kuulutati välja hiilgav maskeraad, kuid naised tulid maskeraadile nukrad ning rāpased, pesemata, kammimata, ülikondi vahetamata. Nad vaatasid, vaatasid, kuulasid silmapilgu klaveri närvilist klimperdamist ning läksid siis minema veelgi kurvemad. Ingriin korraldas baleti-õhtu, kuid ka siia ilmusid vähesed. Milleks tantsida, laulda, rõõmustada? Ah, milleks ehtida ning hüpata ehteis, kui pole mehi, kui pole mehi! Milleks need maskeraadid ja baletid, kui see ometi kedagi ei suutnud huvitada, kui see oli tükike endise elu illusioonist, mis tundus praegu elavate mõnitamisena!

Ingriin korraldas kõneõhtu aktuaalse ainega, kuid kõnele ilmusid ainult paarkümmend naist, paarkümmend hüsteerilist naist, kes midagi kuulata ei tahtnud.

„Kes tappis mehed?“ karjus keegi publikumi seast.

„Tõbi!“ vastas Ingriin rahulikult.

Küsija tõusis toolilt, ta oli must ning kasimatu, ta sasis juused rippusid silmel, ta tagus tooli ning kordas:

„Kes tappis mehed?“

Ingriin kahvatas, näris huuli ning vastas:

„See on vist kõigile selge, et tõbi.“

„Ei, Sina tapsid!“ karjatas hüsteeriline naine. „Sina tapsid ning mitte keegi muu! Kuhu jäid Joonas Moor, Benjamin Orlo, Magnus Kurt ning teised? Poleks Sina neid hoidnud vangistuses, poleksid ka naised hullund ning neid tükkeks kiskund. Miks fantaseerid praegu, kui enam miski, ei miski me olukorda parandada ei suuda! Kõik rääkimised, kõik filosoferimised on tühised sõnad, mis meid põrmugi ei suuda päästa hukatusest!“

„Miks mitte?“ küsis Ingrid ärritatult.

„Seepärast,“ vastas hüsteeriline naine rõhuga, „et Sina meile meest sünnitada ei saa, Sina juba igatahes mitte! Kuid kõik muu on tühine. Maha fantaseerimised!“

„Maha, maha!“ karjusid ka teised.

Nii ebaõnnestusid kõik Ingridi katsed uut elu kuidagi korraldada, kuigi see oleks endisega võrreldes olnud halletsemisväärne karrikatuur. Naised ei tahtnud millestki kuulda, neile ei jatkund tuju ega energiat millekski. Nad olid kui tarretand, kui kivinend, nad ärkasid uinakust tigidatena, kui keegi tahtis segada nende rasket und.

Linnas hakkasid toidutagavarad lõpule jõudma. Targemad olid aegsasti selle eest hoolitsend, endalle vargsi kogudes mõned tagavarad. Vaesemad, kes süüa tahtsid, pidid tööd tegema, rikkamate juure teenistusse astuma või täitma kogukonna väheseid töid. Osa naisi voolas linnast välja kaugelle maale, kus röövisid talud ja mõisad tühjaks. Polnud võimu ega kohtuid. Võis elada üksnes tugev ja sõjariistus, kes valitses leiva ning kaasinimese elu üle.

Naised olid liig inerdid ning jõvvetud, et luvva naisist miilits või korraldada enesekaitse. Ehk kes küll oleks astund kogukonna teenistusse, kui kogukond ise oli leivata?

Nii jätkus elu, vilets, armetu, mingisuguse sihita. Need olid viimsed korratud hingetõmbed suures kirstus,

viimsed sonimised enne lõpulikku hävinemist. Ei tehtud enam midagi, isegi ei loetud enam, ei imestatud vanu geniaalseid töid, ei käidud muuseumites, ei räägitud kunstist. Kõik, kõik oli kaotand mõtte, kõik, kõik oli surnud ühes mehega. Elu venis veel tasa ning aegamööda kui koitand lõng, mis võis iga silmapilk katkeda ning lõpetada viimsedki hingetõmbed.

Ma kõndisin tänavail, keegi ei pöörand pilku mu poole, ma kõndisin tänavail ja tundsin surma tiibade kohinat üle linna. Paljad puud seisid kui luukered ning sügisene tuul kõditas oksid.

Ainuke, millest suurt huvitust tunti, oli Ingridi ajaleht.

Nähtavasti polnud sääl põrmugi tõtt, nähtavasti teadsid seda ka lugejad, oneti peteti end teadlikult, et veidigi leida mõtet elamiselle. Ingridi käega kirjutud ajalehes teatati omilt korrespondentelt Pariisist, Berliinist, Helsingist, Tallinnast ning teisist linnest, et sääl mitmed mehed olla ellu jäänd. Varsti korraldatavat meeste ekspeditsioon, kes Euroopa linnad läbi sõitvat, et tõve tagajärgest üldist ülevaadet saada. Olla tarvis ümberluvva terve ilm ning arvatavasti minna see ellujäänd meestele korda.

Väga võimalik, et siin ja sääl elasidki mehed, kuid Ingridil ei võind olla nende üle vähemaidki teateid. Meeste olemasolu oli aga viimseks lohutuseks, viimseks mõtteks, millest hoiti kramplikult kinni kui uppujad. Tihti märkasin mere ääres kükitavat musti kogusid: sääl ootasid naised meeste ekspeditsiooni. Mõned hakkasid koguni end ehtima, mereääre minnes: ehk jõvvavad nad lõpuks siiski? Terved päevad küürutasid naised kaldal kui kanad istudes pesadel.

Oli sügis, oli öö.

Oli kuu sügiseses taevas, külm ning kilgendav kui hõbedane puri jäisel merel. Ning otsekui tantsides, vallatades jooksid pilved leerilaste valgeis rüüs tast mööda, koketeerides, vilistades ning riivates ta külma krinoliinist pitsega. Taevas oli tähist kirju kui kollakas hülge selg.

Vilistas tuul punnis põskiga, sõrmed suus ning kavaldad silmad naerul. Ning puud ja orud hundasid talle vastu kui hundipojad emale. Hoigasid kaljud, otsekui lõhkeks nende jaige kivist süda.

Õudne: ma kartsin. Koopas oli külm ja röske. Vä-risesin.

Ning Naatan Lorge rääkis. Ehk ei rääkind tema, ehk magas mu kõrval rahutult sonides ning kätega vehkides, otsekui peletades eemalle raskeid, pääletükkivaid mõtteid, ehk rääkisin ma ise ning rahutud linnud koopa sügavuses kuulasid punaste silmega? Ning Naatan Lorge rääkis:

Ainult vanal, mängitaval viiulil on hing, nii on hing ka ainult sel inimesel, kes tunnud oma elus kõigi kurbuste ja kannatuste koormat. Önn pole neis mööduvais silmapilkklisis lõbudes, mida tunneme kas sõprade seltsis istudes kaetud laude taga, kas sonides armsama kaisutuis ning suudlusis, mitte ka tormamises üle maade ja merede, vaid sügise kurbuses ning pettumuis. Isegi jumal kui halastaja, jumal kui andeksandja, jumal kui sõber ning lohutaja, on ses sügise raskemeelses kurbuses

ning pettumuste ahastuses. Jumal on sügise kollaseis lehis, mida paiskab tuul mängides, — nii paisatakse meid porri ning põrmu. Seepärast tuletamegi jumalat meele oma päevade raskemil silmapilkel, olles aga rõõmsad ning ülemeelikud kardame teda kui karistajat ning valjumat kohtunikku. Oma Issandat ja ta viha kardavad rõõmulikud, pelgavad pidutsejad, kuna kurblikkudelle on tema isaks ning sõbraks. Seepärast usumeги, et rõõm ning naine on saatanast, kurbus ja kannatus aga Issanda taevane and. Naerus irvitab patt ning pisarais puhastub hing. Seepärast vingerdabki ussike meie igapäevases leivas, kuna viin on magus kui veri. Meie veri on saatanast, kuid jumal on raskes töös ja terades, mis ussidest söödud.

Ole rõõmus oma kurbuselle ning ära nurise ning ära kaeba: sest ainult kurbus annab uusi lootusi ning vastset jõudu. Rõõm on kui seisev vesi metsa tiigis, kui üleskeeramata kell unustud majas: ei ole aega, ei ole rühkimist, ei ole keemist, ei ole elavat elu. Seepärast karistabki Issand omi väljavalituid ning pöörab oma pale kõrvale lustilisist ning patuseist. Kas mitte jumala laps liup ei istund ahastades tuhas ja sõnnikus ning kas mitte looja ise ei murdnud oma sõbra Jaagupi sääreluu, sest õnn on kannatusis ja valus. Isegi oma poja saatis ta ristile, et tunneks kannatades kui magus on elu, kui joovastav on lilledel tolmust mürgitud tuul, kui sinine on indigo taevas!

Seepärast lähevad jumala juure kõik nutjad, kõik tõbised, kõik näljased, kõik päevade muredest ussitand ning ööde niiskusest mürgitud, sest nende teekotis on — elu. Seepärast lähevad saatana juure kõik pidutsejad, kõik rõõmudest hellitud, kõik mängijad, sest nende teekotis on — silmapilgud. Rõõm on silmapilgus, aga õnn igavikus, õnn on vaikuses ja pimeduses, rõõm aga tsiviilsatsioonist ehitud kivistes haudades: tööpinkide taga, viinade taga, troonide taga.

Ära karda kaljusid ning armasta metsi — vaikuses kuuled jumala hingamist. Armasta mulda, sest kõrva pannes ta manu, kuuled oma jumala sammumist. Reliigioon jääb püsima üksnes metsa kohinas, vee vahulises voolamises ning orgude vaiksuses sügavuses. Sääl võid sa isegi lõigata oskamata kätega omale puutüvest jumala ning ta kaitseb sind truult igasuguste hädade ning õnnestuste eest kui jõvvetut ussikest koore all. Sa palvetad õnnelikuna oma oskamatu kätetöö ees ning su puutüvest nikerdud jumal on vägev ning karm: ta võimuses on sulle anda igavest elu ning õndsust, kuid ka sind saata igavesele hukatusele, kui vaglakest visates ratta alla. Põliseis metsis ning teedeta orges on iga kivi su jumal, sest su hing on sääl puhas roojusest ning patud ei lasu su õlgel kui tinakoorm.

Linnade tekkides, hiigla ehituste, sildade, masinate sündides kaovad metsade kohinad, vee vahulised voolamised, orgude vaikus. Isegi linnud ja loomad jooksevad sinust minema, võib olla ainult varblane tuleb su hobuselle külla ning su pääkohal tiirleb vares kraaksudes. Aga jumalalle on jäänd üksi kõrge taevast, kuhu ei küüni su hävitavad ning ahned käed. Seepärast ei nikerda sa enam puutüvest omale jumalat (raidkujud kivist, marmorist ja pronksist on külmad!), sa oled suurmeelselt jätnud talle koduks taeva põhjatu laotuse, talle, ta inglitelle, ta poja prohvetitele ning ka eneselle, kui peaksid surema. Sa oled tõrjund jumala välja omast maisest elust ning sepitsed plaane temaga kaubelda pärast surma. Ning ei jätaks sind rahule, et ei tüütaks sind, oled talle loonud hiigla hoovkonna: ja ingleid, ja prohveteid, ja pühamehi, isegi poja oled luuletand talle, — ning kõik ainult selleks, et su jumalal poleks igav ning et ta ei tuleks sind segama ning tülitama sinu sigatsemistel. Sa tahad olla omaette härra ja meister ning sul on piinlik, kui pead elades andma oma tegevusest kellelegi kõrge-

malle aru. Seepärast leitaksegi maa pääl iga päevaga ikka rohkem imetegijaid, õndsaid ning teisi väga suuri pühamehi, et neid tunnustada jumala väljavalituiks ning eksporteerida taeva hoovkonna täienduseks. Papid on väga sellega ametis ega mõtlegi küsida, kas jumal ise ka sarnase valikuga rahul on!

Harva, harva puutud linnas kokku oma Issandaga, sest ta ei armasta tulla linnadesse kus pole inimest, vaid on kari, kus pole hinge, vaid on masinad, kus pole tuult, vaid on bensini lämmastav ving. Jumala jalad on paljad, seepärast võib lõõmaival asfaldil karelda üksnes saatan oma kapjega. Nii jääb su Issand sulle võõraks, sest ta ei armasta astuda ka kirikuisse, kus elektri jõul röögatab orel kui täissöönd elajas. Võid ehk harva küll kohata teda lukustud uste taga, kaetud akende taga, kui tõmbad vaiba üle pää ning jääd pikemaks ajaks enesega üksnida, kuid mitte iga ei oska seda teha väärised hästi. Mõnele õnnestab see kui koketerii ning rumal edvistamine, mis ei või iseenesest kellelegi meelepärane olla. Aga muidu pühapäeval kirikus palvetades või naisiga palvemajus põlvitades, on su palved kui logisev tuuleveski: küll vehib ööd-päevad tiibega, kuid ei tõuse ealgi taeva poole.

Linnad on ehitand saatan: siin taob ta lokaales joobumusega trummi, siin tantsib ta lõbusalt dshimmit, siin mängib ta üsna õnnelikult börsel, ruletil ja võidusõitel, siin korraldab ta kavaleerina hiilgavaid balle ning karnevaale, siin toimetab ta osavalt karjuvaid ajalehti, siin kirjutab ta metsäänina romaane ning luuletuskogusid, siin väitab ta irvitades südantlõhestavaid ja südantkõditavaid filme pimedas kinos. Aga õhtul, pärast väsitavat päevatööd, istub ta kafees, sigar suus, tsilinder pääs, vahutav õllekann ees ning loeb tähelepanelikult ajalehtest börsse ning kuritegude rubriiki. Kui sa saatanat tahad näha, või on sul tema man vähekest asja, mine kihavama

tänava kafeesse õhtupoolikul, kõhata kolm korda ning litsu sõrm paljutähendavalt suu juure, — ta ilmub kohe naeratades ning mütsi kergitades su kõrvale, sest siin spekuleerib ta tütarlaste, dollarite, veinide, pargitud ning parkimata naha, leskede, mandlite, terpentini, seaharjaste, plaatina, kartulite, jahu, juuste, superfosvaadi, linade, orjade ning igasuguse teise kaubaga. Siin müüb ja ostab ta ning otsustab asjalikult riikide ning rahvaste saatust. Siin kuulutab ta sõda ning kirjutab rahulepinguid alla. Siin külvab ta taude ning teeb suurimaid ülesleideid.

See on tema, kes rakendub rongide ette ning jookseb terasest rööpail kui elajas rōhkides, tuld ja tahma sülitades ning pekstes ravvutud kapju vastu müdisevat maad. See on tema, kes puhub vabrikute korstnaist kui punasest lõõrist nõgipilvi sinise taeva poole, musta vere voolates tuhandeis masinAIS rōõmsalt. See on tema, kes diriseerib geniaalselt tuhandeid orkestreid ning kannab naeratavana kelnerina te lavvale viina ning toitu. See on tema, kes toob teile õhetava tütarlapse koju, ise naerdes ta kurgus, ise vahutades ta kirglikus veres, ise visates ta valgeid käsivarsi su kaela. See on tema, kes karjub ja ahastab surma üliras kartuses te hinges, et värisete kui leht sügise külmas ning vingerdate kui ussike tolmalval liival. Minge metsa, minge orgesse, sääl pole surma ning sääl pole kartust, sest jumal liigutab sääl jahedaid tuule tiibu.

„Emake, oled Sa vana ning väsind? Mitu aastat on juba Su õlgel?“ küsite teie.

Ning üsna loogas, üsna kortses, kui tuhande aastane sammaldand puu, pää värisedes kui kella pendel, vastab ta eksivate silmiga:

„Ei tea pojake, ei tea. Ei tunne kirja, ega mäleta aastaid. Ammu, oi kui ammu oli see, kui olin noor ning tundsin inimesi ja omakseid. Mets mühises veel siis ning tähed olid ligidal, ulata kas vōi käega. Praegu on kõik

kaugel ning looritud uduga, ei midagi näe, ei midagi mõista. Ainult surra tahad, ainult mulda tahad minna, oi, kuidas armastad mulda!”

Vaatad, noogutad pääd ning lausud kaastundlikult:

„Küll Issand kutsub Su varsti igaveselle õndsuselle ning igaveselle elule!”

„Elule?” jahmatab eideke. Ning siis hakkab kori-sema ta hääl, otsekui naeraks. „Igaveselle elule? Ei taha ma ei igavat elu, ega õndsust. Puhata tahan, surra tahan, mulda tahan minna, — ei midagi muud. Väsind olen, oi, kuidas olen ma väsind!”

Ning hallis habemes pojapoeg viib eidekese onni, et mis ta hädaldab siin, võib veel külmetada.

Nii elatakse metsades, jumala süles, silm silma vastu oma loojaga.

See on noorus, kes kardab, see on kultuuri saavutus, mis fantaseerib kirglikult igavesest elust säälpool hauda.

Seepärast armastab inime saatanat, seepärast ongi inimese mõistus ning fantaasia arenend üksi negativismis. Teil on täpsemad ning detailsemad kirjeldused põrgust, otsekui oleks sääl tihtipääle käind viimne kui turist ning kirjanik. Teil on väga hästi teada põrgu jõed ning mäed, aiad ning hooned, elanikud ning elajad. Igaüks võib nime-tada sada oma tuttavat, kes on läind pärast surma saatana juure, kuid ükski ei või nimetada eksimata ühtki tutta-vat, kes oleks kindlasti saand taeva. Positivismis pole meil teadmisi ega fantaasiat. Teil on teada kõik põrgu mitmekesised piinad, kõik valurikkad kannatused, kõik kummalised vaevlemised. Ning kui surete kord, lähete kui oma isa tuttavasse koju, sest kõik on teil siin juba vanad sõbrad ning kaastegelased: saatanast jooksu-poisini, oma parunist kubjani, preestrist kellalööjani, arstist talitajani, armukesest naiseni. Isegi maastik on

tuttav ning väävli lõhn ning tõrva suits nii omane ja kodune.

Mis teate aga taevast? Et säääl on jumal, õndsus ning mõnisada end täis inglit? Milles on õndsus ning missugused funktsioonid on inglitel? Teie fantaasia ei ulatu kaugemale väitest, et säääl puhutakse pasunaid ning lauldakse kiitust oma Issandalle. Kuid milles on õndsus, kuid milles on inimese igavese elu õndsus?

Inime on kasvand metsades, tihedad oksad on varjand sinikat taevast, — seepärast ei tunne ta seda, seepärast pole ta fantaasia saand areneda positivismis. Ta on maa küljes kinni ning ta mõtted on kui logisev veski: küll vehib ööd-päevad tiibega, kuid ei tõuse ealgi taeva poole.

Milles on õndsus, milles on õndsus!

Ma karjatasin ning litsusin ahastades käed kuumavalle otsaesisele.

Naatan Lorge tõusis püsti.

„Miks sonid?“ küsis ta pikkamööda. „Vist linnud koopa sügavusest kraaksuvad Sulle öö jooksul rumalusi. Sa värised ju, — ehk oled haige?“

„Mul on hirm,“ laususin.

Pidalitõbine naeratas.

„Ära karda,“ lausus ta, „vaata, hakkab koitma.“

Koopa suu hakkas pikkamööda valgenema. Sündis sügisene päev kui abordiline sünnitus: ei jooksnud punast sooja verd ning polnud kuulda õnnelikku karjumist valus ning ekstaasis. Sügise päeval pole purpurit ning lindude laulu. Kahvatu ja verivaene, raske pohmeluses pääga, uniste ja vesiste silmiga, külmade, siniste huuliga sünnib sügisene päev — kui abordiline sünnitus.

Läksime Naatan Lorgega mere äärt mööda linna. Meri oli hall ning tume ja tuul paiskas ta vahulisi päid kui lindude karja.

Kapten Roode endise onni lähedal seisis Maara Jarulaitis ning jutlustas. Teda kuulasid seitse, kaheksa naist, küürus, külmetades, mässunud rättesse.

„Naised, kuulake mind,“ rääkis Maara Jarulaitis, „kuulake mind, sest jumal ise räägib mu suu läbi. Jumal ise räägib mu suu läbi, et pöörata teid patust ning igavesest hukatusest. Ning igavesest hukatusest, kuhu on meid viind kõlvatu ning roojane elu, sest pole enam kaugel päev, mil avaneb taevast, käreks pooleks. Käreks pooleks, et Issanda poeg võiks astuda meie keskele ning mõista viimast valjut kohut!“

Mõni nuttis, mõni karjatas, mõni vaatas külmalt ning ükskõikselt.

Maara Jarulaitis jatkas jampsides. Kavva kilkas ta hüsteeriliselt Issandast ning viimsest kohtust ja enese patust.

„Jumal, jumal!“ hoigasid naised ta ümber.

Ning vingus tuul ja hallid pilved jooksid kui hüpates, kui tantsides. Mere liiv krabises me jalgade all ning meri hoigas ja hulus.

Tuli Ruta Jarulaitis ning viis soniva ema ära. Ja seitse, kaheksa naist, kes olid kuuland vaimuhaige kiljatusi, jooksid hüpates talle järele, otsekui edevad varblased. Nad ei jäänd sammugi omast prohvetist maha. Ning nende hallid rätid lehvisid õhus, otsekui oleksid tiivustud. Ja Maara jatkas rääkimist, vehkis ning protesteeris, kuid jatkas rääkimist Issandast ning viimsest kohtupäevast.

Missugune rumal unistaja oli siiski Fabian Alge, kes arvas naisist luvva võivat vendlusriike. Naine meheta on kui toores puu, mis ei põle ega lõkenda, vaid suitseb ja susiseb, — on toores ja tarbetu. Ei milleski näind oma elu ülesannet ning mõtet.

Kuid siis juhtus midagi väga meelepärast naisile.

Tuha alt hakkas uvvesti hõõguma tuli.

Ühel hommikul linna tulles, nägin joonistud plakaate aknail ja tänava tulpel.

Suurte, rasvaste tähtega seisis kirjutud:

„Läbisõidul peatab Varrial kuulus Erika tsirkus! Ainuke sellesarnane. Kõigile väga huvitav ning kasulik. Meie aastasaja suurim ime! Esinevad härrad: prints Kokoo, vürst Igorj ning parun Hørschelmann. Suurim vale, nagu oleksid kõik tõppe surnud. Erika tsirkuses võib igaiüks näha, et mehi on veel küllalt olemas. Eten-duse algus täna kell 9 õhtul. Rutake! rutake!! rutake!!! Kõigest üks etendus.“

Mida pidi see tähendama? Oli see Ingridi järjekorraline nali, või olid leitud tõesti kolm idioti, kes olid nõus end tsirkuses näitama?

Naised seisid murrul kummaliste ahiishide ees ning lugesid kümned korrad seda publikatsiooni. Nad olid üllatud, nad ei suutnud uskuda.

„Mis, kurat, mehed! Prints, vürstid ja parunid! Ohoo, ehee, see oli ometi midagi kuulmatut, see oli ometi jälle midagi niisugust, mis võis kui pikne rabada jalust ning kui Issanda karistus teha sind keeletuks! Mehed, tõepoolest ikka mehed? Elavad mehed, mitte rumalad puped, mitte kummist täispuhutud moonutused, manikeenid? Ei, see pidi ometi midagi koledat olema!

Raputati päid, ohati, kaheldi. Joosti õhinaga tsirkuse juure: käivad säääl juba mingisugused eelvalmistused? Tõepoolest, tsirkust puhastati ning tuulutati hoolega. Sülega kanti sinna saepuru, vaipe, küünlaid, puudri ning parukate kaste.

Veel kaheldi. Joosti Ingridi juure, päriti, on see õigus, on see ikka tõesti õigus, et on leidund kolm elus

meest? Ning esinevad täna tsirkuses? Ingriin naeratas, Ingriin noogutas pääd: ja, on õigus.

Sensatsiooniline teade käis kui tuli läbi linna. Silmapilgu jooksul täitusid tänavad hõiskavate naistega. Nad jooksid ning tormasid edasi-tagasi, väga ärritud, õhetavad, elavad. Üle hulga aja kostis jälle kord naer, küll oskamatult, küll alles harjumatult, otsekui hakkaks kirrema noor kukk.

Isegi Ruta Jarulaitis sirutas pika kaela välja ning neelas põlevate silmiga sensatsioonilist afiishi. Naani Kenk seisis ta kõrval, hüpates, tantsides, otsekui jõudmata oodata tänast õhtut.

Selgusid ka detailid.

Keegi auväärt provva, afiishil nimetati teda Erikaks, oli oma tsirkusega Varriale sõitnud ning oli nõus andma siin ühe etenduse. Omalt poolt nõudis auväärt provva varrialasilt paremat laeva, kümneks päevaks talle ja ta kaaslasile toidumoonana ning edasisõiduks igasugust kaasabi. Ta oli suviseks sesongiks Euroopast põhjamaile sõitnud, siin tõve kirjeldamata koledusi läbi eland ning ihkas nüüd tagasi kodumaale, et otsida omakseid ja tuttavaid. Haapsalus oli ta saand viletsa vene ning eksind kavva merihädalisena ringi. Pärast pikka rändamist ning raskeid kannatusi oli ta lõpuks Varriasse jõudnud ning lootis, et varrialased omalt poolt kõik teevad, et ta jälle edasi saaks rännata.

Naised kandsid neid uudiseid suust suhu, iga tänava nurgal neid harutades ning detailiseerides.

Miks mitte, arvasid nad kavalalt naeratades, miks mitte, hädas olijaid tuleb aidata, ehk pole nendel küllalt kaastundmust? Erikalle tuleks kindlasti anda laev, ka toidumoonaga peaks teda varustama ja andma inimesi kaasa, kes aitaksid laeva juhtida soovitavasse sadamasse.

Varrias oli küllalt naisi, kes oskaksid juhtida laeva, mitte halvemini meestest: Naani Kenk, Maara Jarulaitis, Marin Vello ning teised.

Kuid niipea kui kaldus jutt härradelle, vaigiti korraga kui kokku räägitult: ei nende ärasõidust tahtnud keegi teada. Naised olid valmis kõik tegema õnnetulle Erikalle, mitte aga lubama mehi kaasa võtta.

Jälle unistati uvvest elust ning võimalusist.

Tänavail muutus naer iga minutiga ikka elavamaks: nii omandab päike kevade süvenedes ikka rohkem soojust.

Suur tsirkus oli naisi tungil täis.

Üle hulga aja olid jälle kord end ehtind, istudes õhetavate palgeiga, palavikus silmiga, ning trampides kärsitumalt jalgega. Üle hulga aja sahises jälle kord siid ning särasid ehtsad kivid ja suled. Kүүnlate hämaral väriseval valgusel tõmbusid närvilikult naiste puuderdu näod ning karminiis huuled paistsid värsketena ning soojadena.

Looshid olid ehitud vaipega. Neis istusid Vendelini tütreid, Marin Vello, Naani Kenk ning teised privileegeeritud daamid, uhkelt toetudes leentoolidelle. Isegi Ruta Jarulaitis seisis nende keskel. Ta oli endiselt ilus, kuid kollakas näos peegeldus hirm ning suured silmad olid venind laiaks kui malahiidist taldrekud. Vaatlesin ka Naanit: puuder ei suutnud varjata halli kahvatust ning vananend nägu. Silmad olid vajund auku ning otsaesisele olid tekkind sügavad kortsud. Kui vanaks ja inetuks oli ta jäänd! Endise tütarlapse asemel istus leentoolil neljakümne aastane daam, kärsitult lonjeerides naisi oma ümber. Ta lehkas halbadest lõhnaõlidest ning kõhnad käed olid mustad. Ta siristas ning naeris, kuid naer oli kalk kui kivide veeremine.

Mitmed naisist jooksid hüsteeriliselt edasi-tagasi ning tahtsid vägisi tungida tegelaste ruumi. Kuid neid tõrjuti eemalle ning terve amfiteater karjus ja vihastas, noomides nende jultumatust ning kannatamatust. Ainult üksikud korraldajad madamid tohtsid astuda direktriss

Erika buduaari ning rääkida auväärt provvaga mõni sõna.

Ning nende keskei oli Ingriin!

Kui paav tiirles ta teiste keskel, sulgedes, kivides, pitsides, punases atlasis. Ta oli kõik ehted omale kuhjand selga, otsekui kartes, et see on ainus ning viimne võimalus hiilgada. Ta oli katnud oma näo värvega, mille vahelt piilusid palavikus silmad kui hõõguvad söed. Kiljates, askeldades jooksis ta ringi ning pikk shlepp vehkles ta taga kui sivvu paar. Dekoltee alastas halli soonelist rinda ning luseid higiseid õlgu. See oli pigemini tüdruk Joonas Jorgeni bulvaarilt, kui väike Inga mere äärest tantsisklevate jalgega ning kummaliste tujudega. Jälle tuli meele: kui lühike on tee perekonnast tänavalle, pool sammu, pool sammu, mitte enam. Ning naise jalg kiusab astuma seda sammukest, otsekui libisedes iseene- sest. Tänav on naisele Room, kuhu viivad kõik teed, ning Rooma ei jõvva üksnes iseloomuta naised, ehk need, keda takistab laste kilkav kari õlgel. Kõik teised voolavad korratult tänavalle kui revoultiooni palavikus sõdurite esheloovid. Mees jookseb kaevandusse, mees sureb nälga, mees mõnitab viimses hädas oma loojat, kuid naine mõtleb kord, naine mõtleb veidi ka teine kord, ning hakkab spekulerima oma ihuga kui maradöör. Ning endiselt naerab ta, — hing kattub roostega — ja rasvasile sõrmile ilmuvad uvved kullast rõngad. Seepärast otsige ajalugu tänavalt, mitte Roomast, sest õhtu tulles, kui vaikib linn, räägib teile lõõmav asfalt inimsoo arenemisest kummalisemaid lugusid.

Närvilikkus oli kõige suurem.

Tsirkus oli viimse kohani kiilunud, kuid tuhanded seisid veel väljas ning nõudsid südilt sisselaskmist. Ingriin jooksis nende juure ning pidas sütitava kõne, kõigi pühade nimel vaikuselle manitsedes. Ta lubas direktrissi nimel homme programmi korrata, et kõigil oleks võimalik

näha haruldast etendust. Ta tuletas meele, kuidas kor-ratuse ning ahnuste tõttu said hukka Varria viimsed mehed, kas tahaksid naised, et ka võõrad härrad langeks sama saatuse osalisteks? Naised kuulasid, nurisesid, kuid läksid ometi kärata minema.

Kõlas kell. Amfiteater võpatas kui elektriseeritud.

Siis tuli roosakas trikoos direktriss Erika. Ta oli vanapoolne daam pikkade peenikeste käte, kõrge rinna, paksude huulte ning elatand silmiga. Armid ning muhud näol tunnistasid ta hädaohtlikest ning vaevarikkaist päe-vist. Kumardas, katsus naeratada, kuid see oli pigemini nutt, haige, kurnatud inimese pisarateta nutt. Närvilikult kiskuvate huulte alt särasid kullast hambad. Brunetile pa-rukalle oli ohtrasti raputud puudrit: see tolmas vähema kui liikumise man. Ning auväärt provva lonkas.

Kostis vaimustav käteplagin, otsekui oleks pardid laskund veele. Naised karjusid, naersid, pildusid lilli. Ainult Ruta Jarulaitis seisis kui kivinend ning ta mala-hiidist silmad olid külmad ja elatud. Ta kahvatud, alasti õlad värisesid.

Direktriss hüppas hobuselle, kuid see oli sedavõrt nälgind ning pikast rändamisest väsind, et komistas juba esimesel tiirul ning jäi kesk areeni seisma. Auväärt direktriss libises ta seljast. Luist hobust pekseti, veeti, hõigati kõrvusse, kuid ta litsus jonnikalt kabjad mulda ega liikund paigastki.

„Küllalt, küllalt!“ karjusid kannatamatud naised.

Hobune viidi ära. Direktriss pühkis higi otsaesiselt. Ta katsus traadil jooksta, kuid ka see ei tahtnud talle kuidagi õnnestuda. Nähtavasti takistas teda haige jalg, sest ta hüples kui kaaren traadil.

Keegi vilistas. Keegi sõimas.

„Küllalt, küllalt!“ hüüdsid naised ka selle numbri man.

Nende käed olid kriitvalged ning nad ei läbend minutitki rahulikult istuda. Tõepoolest, neil võis põhjust olla ärrituseks: meeste asemel näidatakse neile tsirkuse trikke, mis ainult tuju võis rikkuda! Milleks need rumalad ratsutamised ning kõiel kiikumised, kui see oli ometi igav ning tüütav! Ehk oli kõik ainult kõlbmatu nali? Rumal tüssamine? Ehk polnudki mehi, vaid oli üksnes see lombakas vastik eit, kes isegi hobuse seljas ei osand istuda?

Ning kui kolmandamaks numbriks keegi tütarlaps traapeetsil turnima hakkas, lõppes naiste kannatus täielikult. Isegi Naani Kenk hüppas toolile ning vehkles hüsteriliselt kätega. Ruta Jarulaitis seisis ta kõrval ning muheles, otsekui aimates tüssamist.

„Maha, maha!“ karjusid naised. Lendasid üksikud lornjetid ja radiküülid turnija tütarlapse pihta. Keegi loopis külmand õunu kui kive areenile.

„Meie ei taha tembutamist!“ karjusid naised. „Näidake meile mehi ja meie oleme rahuldud! Ehk polegi neid? Ehk polegi neid?“

Tsirkus oli valmis tuld võtma. Närviline pingutus oli jõudnud kulminatsioonini. Isegi Naatan Lorge mu kõrval kahvatas ning arvas, et meil oleks õigem ära minna. Kuid siis jooksis Erika areenile, naeratas, kumardas ning rääkis, et järgmiseks numbriks ilmuda kolm härrat. Ta manitses naisi vaikuselle, sest muidu võida härrad ehmuda ning ära joosta. Ta palus neid lahkelt vastu võtta, mitte liig valjult käsa plaksutada, mitte karjuda, sest härrad olla pikast teekonnast väsind ning nende närvid olla täiesti otsas.

„Olge inimesed inimeste vastu,“ lõpetas direktress sentimentaalilt. „Neid on kolm: prints Kokoo, vürst Igori ning parun Hirschelmann. Võib olla paistavad nad teile veidi kummalistena, kuid pidage meeles läbielatavat aega, kus mehe surres isegi loom omandand suurema väärtuse.“

Ning siis tulid nad.

Ühepikkused, mustas sabakuvves, tsilindrid pääs, lakid jalas, prillid silmi ees. Nad tulid taarudes ja hüpatas kui koerad tagumisil jalul. Nad võtsid tsilindrid pääst, kumardasid ning istusid toolidelle.

„Ahvid, ahvid!“ lausus Naatan Lorge hirmunult.

Tõepoolest, need olid ahvid, inimtõugu ahvid. Nende näod olid siledaks aetud ja valgeks puuderduid pähe paruk litsutud, suurtesse kättesse aetud kindad. Nende otsaesine oli madal, lõvvaluud laiad, ninad lohku vajund. Lai suu paljastas veripunaseid igemeid ning pikki kihvataolisi hambaid. Väiksed piiluvad silmad olid roosakad ning rahutud.

Esimesel silmapilgul ei märgand keegi falsifikatsiooni. Isegi Ruta Jarulaitise valge kael venis huvitusest pikemaks.

„Bravo, bravo!“ karjusid naised ülimes ekstaasis.

„Elagu prints Kokoo!“

„Elagu vürst Igorj!“

„Elagu parun Hörschermann, me tervitame Sind!“

Naised olid kui meelest ära. Terve tsirkus karjus, naeris, kisendas, vilistas, trampis jalgadega, vehkles kätega. Areenile lendas raha, lilled, apelsinid, suled, radiküülid. Hohoho, hahaha! vabisesid naised. Veri voolas palgeisse kui värskesse haava. Kirg ratsutas alasti rinnades, lõhkudes tormina tõkked ja tammid. Ning otsekui oleks lehkama hakand värsket vabanend muld, tungis iharus verre ning kilgendavaisse silmi.

Isegi direktress Erika ei uskund nähtavasti sarnast hiigla edu, sest ta seisis oma ahvide keskel vere piisata näol, ega teadnud, mis pääle hakata. Ta naeratas, kumardas, laotas käsa — punased karmiinis huuled värisesid. Kuid naised ei hoolind temast. Naised ei näinudki teda. Hohoho, hahaha! vabistasid nad kui harakad.

Ning pildusid areenile omi ehteid, rätikuid, sörmuseid, kõike, mis juhtus parajasti värisevate sõrmede vahele.

„Elagu prints Kokoo!“

„Elagu vürst Igorj!“

„Elagu parun Hörschelmann!“

Kuid need, kes olid vaimustuse avalduses tagasihoidlikumad, kes uurisid ahve esimese silmapilguga naiseliku teravusega, need märkasid kohe, et siin on kõige häbematama falsifikatsiooniga tegemist, et need polegi mehed, vaid rumalad karrikatuurid, loomad, kes on ehitud meeste riidesse ning kellele on õpetud inimese kombeid.

„Ahvid,“ laususid nad pettunult.

Esialgul ei saadud arugi, — ahvid, kus, mispärast? Siit, säält korrati valjemalt:

„Ahvid, ahvid!“

Ning varsti möirgas terve tsirkus:

„Ahvid, ahvid, ahvid!“

Vaimustus muutus pettumuseks, otsekui oleks veejuga tungind põlevasse majja. Ah siis ahvidelle olid nad end ehtind, juuksed lokkind, nagu vistrikuist puhastand, õlgu puuderdand, ihu õlitand! Ah siis ahvidelle olid nad avaldand oma vaimustust! See oli suurim pettus ning toorim irvitamine nende naiselikkuse üle. Nad hakkasid uvvesti lootma, nad hakkasid uvvesti elama, nad uskusid juba uvve elu võimalusse, — kuid kõik see oli lihtne pettus, väike nali, rumal irvitamine. Ning näod tõmbusid vihaselt kortsu, huuled paistetasi, silme tungis veri. Uvvesti lendasid radiküülid ning rätikud areenile, kuid seekord juba vihisedes, otsekui lendu visatud siud. Naised olid valmis iga silmapilk hüppama areenile ning kiskuma tükkideks neid näruseid ning karrikatuurseid loomi ühes selle jultund direktrissiga, ühes Ingridiniga, kes seisis ahvide man kahvatu ja närviline.

„Pettus, pettus!“ karjusid naised jalgadega trampides.

Ahvid, kes karjumist ja kära kuulsid, arvasid nähtavasti, et neile lugupidamist ja kiitust avaldatakse, sest nad tõusid püsti ning kumardasid igale poole, tsilindrid käes, punased huuled naerul. Direktriss seisis nende keskel ega teadnud mida teha.

„Maha, maha!“ paisus naiste viha.

Ingriin tõstis käe, — ta soovis kõnelda.

Amfiteaater vaikis.

„Las Ingriin räägib,“ kostsid hääled. „Võib olla on tal midagi mõistlikku öelda.“

„Muidugi, muidugi, las' räägib!“ karjuti ka rahutult rõdult.

Ning Ingriin rääkis:

Et asjata ärritate end, sellega ei saa teie midagi kätte. Mispärast hüsterika, mispärast pillata vaeseid loomi külmand õuntega ja väravate võtmetega, parandab see ehk asja? Tõepoolest, ma ei saa aru teie närvilikkusest ning teie karjumised tunduvad mulle kummalistenena. Pole olnud vähematki pettust. On õige, ahvid pole mehed, kuid mehi pole üldse enam olemas, nad on viimseni surnud tõppe, ning meie peame tahes ehk tahtmata leppima sellega... Oleks rumalus end rahustada illusiooniga, et kuski ehk siiski elavad veel mehed, et kunagi ometi võivad nad ilmuda Varriale. Meie peaksime kord uuteks inimesteks saama ning kartmatult hindama oma saatust. Võib olla paistab see ehk absurdina, kuid ehk peaksime siiski ahve meeste aseainetena võtma, kui kurb see ka poleks.

Siit, säält kostis irvitamine. Keegi karjatas:

„Elagu mehe ersats!“

„Nad on tõepoolest hullund,“ sosistas Lorge mu kõrval sülitades.

Kuid tsirkus vaikis. Ta mõtles. Ta katsus harjuda uuye mõttega. Oli vaikne kui havvas. On Ingriinil õigus, või peitub siin siiski häbemata tüssamine. Ahv mehena,

ahv kallimana, ahv isana? Kas polnud see hullus, absurd?

Ma värisesin kui palavikus. Ma pühkisin higi, otsekui oleks siin otsustud minu saatus. Isegi Lorge krimputas nägu ning ta luised sõrmed trampisid tooli selga. Ruta Jarulaitis pööras näo kõrvale. Puna ilmus ta palgisse. Ta oli vihane.

Kuid varsti kostsid hääled looshidest.

„Õigus, õigus, Ingriinil on õigus!“

„Elagu uus inimsoo päästja!“

„Elagu ahvid!“

„Ahvid, ahvid, ahvid!“

Ning terve amfiteater sattus ekstaasi:

„Ahvid, ahvid, ahvid!“

Tuju paranes momentaalselt. Vihased näod venisid õndsalle naeratuselle. Silmad, mis alles mõni minut tagasi pildusid sinikaid nõelu, naeratasid kavalalt ning häätahtlikult. Õigus, õigus, Ingriinil on jumalik õigus, mehi pole võtta kustki, — tuleb harjuda mõttega, et ka ahv võib olla gentleman. Hohoho! naersid naised ülevas tujus. Hehehe! siristasid tütarlapsed kui pääsude parv. Pettumus kadus silmapilkselt. Ning need, kes alles mõni minut tagasi vihaselt karjusid ning kättemaksmise himus rusikaid ringutasid, muhelesid õnnelikult ning vaatasid areenile armastusega. Neis ärkas korraga emalik õrnus ning hellus karvaste olevuste vastu, kes seisis kesk areeni ning kumardasid koomiliselt naiste poole, tsilindrid käes, punased huuled naerul.

Ahvide viimne kui liigutus sünnitas naisile ütle mata nalja ning rõõmu. Muidugi, nad olid saamatud, nad olid koomilised, kuid kui palju oli neil siiski sarnadust edeva Don-Juaniga, ja liigutustes, ja rahutus vaates, ja järsus hüppes. Ehk oligi vahe nii suur?

„Armsad, armsakesed!“ ohkasid naised särasilmil.

Ning siis leidsid nad korraga, et oleks patt ja üle-
kohus neid keni härrasid vaevata kavvem oma uudis-
himuga. Kõik rääkisid kui ühest suust, et võõrad härrad
on muidugi väsind ning tahavad puhata. Kõiki piinas
mõte, kuidas avaldada oma emalikkude õrnust ja armas-
tust. Kõik olid korraga hellund, otsekui seistes armsama
lapse haigeveodi ees. Ning küsimused: kas härradel on
viisakat korterit, teenijaid, seltsilisi, kas nad on rahul
meie linnaga, kas nad mõtleavad siia kavvemaks elama
jääda, huvitas kõiki väga.

Õnnelikud ning ärritud, harutasid naised veel kavva
neid küsimusi tsirkuse ees. Jõuti otsuselle, et härradelle
tuleb esialgul jätta täielik vabadus. Nad võivad elada
ning liikuda oma meele järele, et meie linnaga ära harjuda.
Nad jäävad esialgul kui auväärt külalised direktriss Erika
järelvaatuse alla. Siis aga tuleks asutada kaitsekomitee,
kelle ülesandeks oleks selle järele valvata, et härradega
midagi halba ei juhtuks, et neid eksploateerima ei haka-
taks ning et direktriss nendega plehku ei paneks. Ju-
mal hoiaks viimse oletuse eest!

Kõik olid rõõmsad ning ülevas tujus. Unistati uvvest
elust, uutest päevist, kannatuste lõpust. Öisel tänaval
liikuvad naised kui joobnud. Kärsitusega oodati homset
etendust.

Läksime pidalitõbisega koju ning naersime.

Meie ei rääkind kumbki ühtki sõna, — meie naersime
kui hullund öises vaikuses, kõmpides Lindude koopa
poole.

Naatan Lorge kõndis mu kõrval, vahete vahel seisa-
tas ta, mõtles ning siis hakkas ta irvitama sarnase hooga,
et ta tõmbus naerust kägarasse kui look.

„Elagu prints Kokoo!“ hüüdis ta gestikuleerides,
võttis mütsi pihku ning kumardas ahvi järele aimates.

„Elagu vürst Igorj!“ hüüdsin talle vastuseks.

„Elagu parun Hörschelmann! Parun Hörschelmann elagu, pagan teda võtaks!“ hõiskas tõbine.

Ning kui olime jõudnud koopasse, lausus Lorge:

„Pagana kena etendus oli, seda peab ütlema. Kõige vaimustavam komöödia pole suutnud mind sedavõrt vangistada, kui tänane ahvide vaatlus. Istusin kui palavikus kogu õhtu. Ainult mõtelda, et sa kunagi omas elus pole lõigand sarnaseid loorbereid, kui need närused ahvid! Ei kunagi pole sind sarnase emaliku õrnusega ümbritsetud, kui neid karvaseid loomi. Ma olen kade nende pääle, ma kihelen nende pärast, oleks neil oskust, võiksin neid kahevõitluselle kutsuda! Mu jumal, ma tõmbun kägarasse tigiduse pärast. Pean varastama, pean öösel linnas ümber luusima, et saaks mida suhu pista, aga nende lavvad seisavad külluses, et võta ja söö!“

Naatan Lorge sülitas ning vandus. Ta ei leidnud enam rahu. Kui tige eit komberdas ta omas mustas seeликus ning tiirles koopa suus. Ta optimism oli kadund.

„Sa oled ju armukade!“ naersin.

„Miks mitte, miks mitte!“ hüüdis Lorge. „See on ju tont teab mis! Sind kisuvad nad tükkeks, aga ahve piiravad sarnase emaliku õrnusega, missugust pole ma enese nahal ealgi tunda saand. Ahv mehena, ahv armukesena, hohoho!“

Ning Naatan Lorge tõmbus uvvesti looka, otsekui hoigaks krampes. Isegi linnud ärkasid ta naerust ning lendasid ehmudes sügavuses.

Ning kui uinusime juba õlgel, kuulsin veel kavva tõbise sonimist ja vehklemist.

„Elagu parun Hörschelmann!“ karjatas ta äkki unes ning pikad käed püüdsid hingeldades õhku. Alles hommikul vaikis ta.

Järgmisel päeval ärkasime varakult. Otsustasime kindlasti ka tänaselle etendusele minna, kuigi peaksime tundide kaupa sabas seisma.

Tsirkus oli naisist piiratud kui kärjest. Naised jooksid rahutult ning vandusid. Kuuldus sõim, ähvardus, kisa. Erika nime nimetati suurima põlgusega. Midagi pidi juhtund olema.

Nii siis selgus:

Direktriss Erika oli põgenend!

Ta oli ahvid lootsikusse viind, Naani Kenki kaasa meelitand ning minema purjetand!

See oli kole, see oli uskumata, see oli suurem sigadus! Nähtavasti aimas auväärt provva üsna õieti, et ta esinemised võivad väga kurvalt lõppeda, et naised võtavad ahvid eneselle ning kihutavad ta kui kõrvalise isiku kividega minema. Direktriss kasutas hommikust aega, kui naised tsirkuses ta ahvide saatust otsustasid, istus lootsikusse ning purjetas mannermaa poole.

„Surm Erikalle, surm Erikalle!“ karjusid naised tänavail.

Nad ei suutnud harjuda mõttega, et kõik nende unistused on äkki kokkuvarisend, et nad peavad uvvesti küürutama kodus, midagi tegemata, midagi mõtlemata, et ainult oodata surma, et ainult oodata surma!

Ning ihu, mis oli konvulsiivselt lõkkele löönd elamise ekstaasis, pidi uvvesti varisema kokku kui peotäis tuhka? Hukatus seisis uvvesti silmade ees, möödapääsmatu, kõikneelav. Jälle lohistas surm üle linna nahkseid tiibu, millest tõusis tuul, kõle ja külm.

Saadeti käskjalad laiale, — ehk on Erika end peitnud kuski maal.

Sõideti paari künaga merele, — ehk leiavad põgenenjad merel.

Kuid käskjalad tulid tagasi ning rääkisid, et nad on näind teil ja metsis üksi lehkavaid tõbiste korjuseid ning suitsund onnes nutvaid naisi.

Ning künad pöördusid tagasi saarele, sest sügisene kollakas meri oli tühi kui kõrve.

Kõndisime vaikselt Naatan Lorgega koju. Isegi meil oli kadund igasugune tuju. Kүүrutasime terved päevad pimedas koopas ning kuulasime kurvalt, kuidas õõtsusid sügiseseid lained ning kuidas karjusid linnud ikka rahunumalt. Meie ei rääkind terved päevad, otsekui koerad mahajäetud majas, elades üksi oma kurbuselle.

Ning sügisene taevask oli sinine ja kõrge. Peotäis valgeid pilvi liikus kiirelt ses külmas sinetuses ning tihti vaatlesin neid kavva: on nad pilved, või lendavad sohaned lõuna poole.

Terve öö vilistas ning kiunus tuul, kraapides ning lõhkudes terasest küüntega kaljude jändrikka. Sõitis otsekui irvitades ning vallatades lagund vooridega külm-
mand maad mööda ning keerutas ja loputas halle sügis-
pilvi kui pesija kondiste sõrmede vahel poriseid nartse. Alandlikult, nõrkade kätega vehkides, painduva selja kumardades, okkalised juused silmil, kiunusid puud talle kaasa, otsekui noored kutsikad õppides haukumist. Öine meri hundas ja õõtsus ning hoidis vahulistes kätes jääst nõelte puru, mida pildus vihaselt kaldalle kui teravaid klaasist kilde, kui soola.

Hommikul aga, tuule vaikides, mere rahunedes, olid kaljud valges pehmes lumes kui jääkaru nahasse pugend vallatu letukas, kiirgavate silmade naerdes ning koke-
teerides. Üle valge särava maa kilgendas sügisene külm päike, ripsmed täis kristallilist lund, kahvatud huuled surmise muheluses. Kui suitsend kangas oli taevas, madal ning nõgine.

Külmetasime ning lõdisesime Naatan Lorgega koopa. Kartsime teha tuld, sest suits võis väljaanda meie peidukoha. Olid ju naised viimsel ajal muutund tige-
daks, kui hundid käies ringi ning pures igaüht, kes nende meele järele polnud. Nad ei olnud enam inimesed, vaid loomad, kes elasid üksnes oma kõhule, kui kaarnad lennates raipelle. Neid ei huvitand enam miski muu pääle toidu ning sooja toa. Raamatukogudega ning kuulsamate maalidega kõeti ahjusid ning kaminasse lendas vana

stiililine mööbel ning muuseumite varandused. Eraomandus oli kadund — polnud organisatsiooni, mis kaitseks seda — seepärast võisid elada üksnes tigidad ja kavalad. Kes oskas tarvitada sõjariista, oli ka käskija teisile, oli valitsejaks üle toorenend, loomastund massi. Sõjariistega sunniti väetimaid tööle või riisuti kaaslasilt nende viimsed toidutagavarad. Räpaselt riides, lõigatud juused, lohistades suuri säärikuid, mustad rätid ümber päa, liikusid naised hiilides saaki. Isegi nende käed ja silmad olid pesemata, kuigi kõrvades rippusid briljantidest rõngad, otsekui unustud sinna. Mõne pudeli viina eest oldi valmis end müüma aastaks ning annuse kokaiini või häsisi eest anti elu.

Kuid minagi elasin kui loom, kuigi elu oli mulle armas. Olin omad juured ajand sügavasse ellu ning ripusin ta man kui puu kaljul, mis ajand omad sõrmed kramplikult pragudesse. Ainult elada, ah jumal, ainult elada, igal tingimusel, igal olukorral. Ainult elada, kuigi peaksin pikad aastad nälgides külmetama ses pimedas ning niiskes koopas. Kuigi peaksin kui loom kabuhirmus põgenema naisist ning otsima ulualust metsis ning koopais. Mingipärast tundsin, et minu surres langeks kokku terve ilm, et elu — see olen mina ise, kui terastulpel hoides nõgist taevast. Mingipärast tundsin, et ühelgi sündmusel pole vähematki tähtsust, kui ta pole ligistikku seotud minu eluga. Ma ei mõelnudki sellest, mis sündis mujal maailmas, ma ei süvenend katastroofi koledusse, sest kõik algas mul selle pimedaga ning lõppes linnaga, kust pidin varastama toitu. Ehk kas polnud minagi loomastund, jookstes peitu, lõdisedes hirmust, vähematki tegemata uvve elu loomiseks? Kas polnud minagi loom, kelle ainsamaks õnneks oli toit ning tuli, mille man soojendasin omi külmand liikmeid. Karjusin õnnest, kui kuulasin südame korrapäralist löömist. Ning viha oli kõigi vastu, kes takistasid mu elamist.

Võpatasin iga hääle, iga tuule puhangu man ning hüppasin kui nõelatud hirmunult püsti. Kui lind lohistas tiibu, kuulsin otsekui tasaste sammude lähenemist, kui merel õõtsusid lained, kuulsin otsekui sadade inimeste sammude lähenevat müdinat, kui tuul teritas kihve külmand maal, tundsin otsekui nugade ihkumist. Ning siis karjatasin ma ja vehklesin kätega, — oli see unes või ilmsi, ei teadnud isegi. Terve mu elu oli kui palavikussonimine. Ainult harva vaatles Naatan Lorge mind uurivalt, raputas pääd ning kõneles otsekui eneselle:

„Miks kardad? Meid võidakse ju ainult tappa — ning see on kõik. Ma ei tea tõesti mitte, mis on inimeselle õndsam: elu või surm. Ma ei tea tõesti mitte, kunas on ta õnnelikum ning mis annab talle joobnustavamaid silmapilke: elu või surm. Elades armastab inime elu, sest ta sisaldab eneses kõik, õndsust, rõõmu, pettumist, kuid vananedes ning surmale liginedes armastab ta surma üle kõige. Ma ei tea tõesti mitte, missugused silmapilgud pakuvad inimeselle täielikumat õndsust, kas armastatavama armukese kaisutused elades või surma viimne suudlus surres? Ainult rutemini, ainult kiiremalt lahkuda elust, langeda nirvaanasse: kiiremalt, kiiremalt, tagasipööramata, tagasivaatamata, ikka rohkem ja tugevamini tundes ta kaisutusi, kui hing lämbub, kui silmad vajuvad kinni, süda halveneb, kätest kaob jõud, lõpp, lõpp, lõpp, — missugune joobumus ning õnn on ses, otsekui alles praegu oleksid leidnud õnne ning arusaand surma õndsusest. See on viimne joobumus, viimne õnn, kui elu tundub nii väärtuseta ja tühisena, milles ei leidu ühtki hääd silmapilku. Olen kaks korda olnud surma kaisutuses ning ikka olen mõelnud: kui väärtuseta ning tühine on elu surmaga võrreldes. Ikka olen mõelnud: juhtumisi, kui peaksin jääma ellu, võtan ise oma elu, — igal tingimusel, kindlasti! Surra — tähendab vahetpidamata kõikuda elu ning surma vahel, kui mõlemad võitlevad sinus ning sa

ujud kui merel kirjeldamata, seletamata hirmu ning õndsuse vahel. Jääb seisma süda, hakkab tarretama veri, — tunnend kui õnnelikku langust kuhugi pimedusse, teadmatusse, sa ootad omas õndsuses kui jumala sülle vajumist, kuid on ainult tarvis südame paar uut tuksatust, kui ripud jälle elu man ning ahastus ja hirm valdab sind sarnase jõuga, et tahaksid karjuda, joosta, põgeneda, lõhkuda. Kuid võib siis seda seletada sõnul? Võib siis defineerida õndsust, eriti surma õndsust? See paistab elavale inimesele paradoksina, targutusena, sest surma ilust võivad aru saada üksnes need, kes on ise teda täiel määral läbi eland. Surma kartus ning ahastus on ainult seks, et inime harjuks ta paratamatusega ning lepiks temaga kui möödapääsematu fataalsusega. Ei keegi sure enne, kui on ta omas elus läbi põdend, kui mõnd rasket haigust, surma ahastused. Seepärast kardavadki noored ning need, kes alles liig kinni elu man, kuna vanad ja jõvvetud võtavad teda vastu häätahtliku muhelusega. Surma kartus on meie organismi füüsilise protsessi areng, seepärast lauldaksegi elule hümnne, aga surm äratab õudust millegi kohutava ees. Seepärast ongi noored pastorid valjud ning nõudlikud, ähvardades igat patust põrgu piinadega ning saatana metsikusega, vanad hingekarjased aga panevad omad pehmed soonised käed patuse pää pääle, naeratavad hääsoovlikult ning räägivad lahkelt, et jumal on armuline ning annab andeks kõik patud ja eksimised. Mine aga rahuga, mu laps, ütlevad nad, kõik oleme ekslikud ning küll jumal halastab meie pääle. Ses pastori lahkuses on juba kustuva elu pisarad ning surma lepitus, mis tasandab kõik elu konarused, annab andeks kõik eksimused, saab aru kõigist kirgede vallatusist, mis surma ees on tühised ning väärtusetad. Seepärast, kui soovid, et Issand annaks andeks su suurimad patud, kui soovid, et Issand oleks sinuga, mine ikka hallpää hingekarjase man, kes ise võib surra täna või

homme, — küll tema juba oskab leida mõne lahke sõna ka sinu, patuse, jaoks. Noored on aga fanaatikud, noortes mässab alles elu ning hoog, aga elu on nõudlik ja vali, elu on kättemaksev ja verine. Elu kiusab ning vintsub sind isegi sääli, kus surm lihtsalt naeratab ja muheleb: noh, rumal, leidsid aga põhjust ahastuseks! Vana hingekarjane on tihti rohkem väärt kui aastasadade raamatukogud oma sügavama tarkusega. Ning kui kuuled ta suust Issanda sõna, siis ära jookse talle korruga kallale, et Issandat polegi või midagi sellesarnast, ära tee korruga küsinust jumala olemasolust, sest jumal on vaikus, jumal on lohutus, jumal on andeksandja, jumal on lepitaja surmaga. Ära ealgi usu, et jumal maksaks sulle, nõrgale, kätte su suurimad patud, ära ealgi usu, et ta pöörab oma pale su'lt kõrvale ning saadab sind hukatusele, — oh ei, oh ei — sest surma ees pole ühtki pattu, surm ei tunne ühtki eksimust. Pärast surma on ainult jumal, kuna saatan on meie elus, ning siin ratsutab ta ringi päevast päeva kui kaupmees, kui lõbur, kui ori, kui valitseja, kui parkal, maaliija, spekulant, köster, kellner, maamõõtja, maksude inspektor, kirjanik, lõbumaja omanik, raudtee ülem, karuselli väntaja, möbleeritud tubade pidaja, lihunik, redaktor, linnapää, advokaat, reporter, arst! Saatan on meie veres, külvates ahastust ning hirmu, jagades aktsiaid elamiseks ning andes tshekke leivaks. Saatan keerutab pilvi ning laseb sadada vihma, saatan puhub tuult ning paistab päikesena taevas: — see on elu, see on keemine, see on hoog. — Jumal aga istub su havval ning hoolitseb selle eest, et sul kerge oleks puhata igaveses unes ning et su hauda ei kostaks enam ühtki kära, ühtki häält maisest põrgust. See on jumal, kes jaltab säravaid jäälagendikke mööda ning vaatleb lumiste mägede tippudelt kui igavene, kui ainus, kui kõik mõistev. Jumal on looduse ning inimese vaheline harmonii. Ja sulab lumi, ja hakkab joobnustavalt lehkama kevadine

muld, ja tärkab vili, kasvab, õitseb, valmineb, pudeneb maha, ja uvvesti sajab lumi, ja talvine tuul puhub üle hangund nurmede, — ahastuseta, hirmuta, kartuseta. Võib olla seepärast surevadki naised lihtsamalt, kergemalt, kui unne vajudes, kuna mehe surma saadavad tihti karjatused ning külm higi otsaesisel. Võib olla seepärast ei räägi naised ealgi surmast ning isegi surres lausuvad muheledes: varsti, varsti tuleb mul minna! — kuna mehed armastavad rääkida surmast isegi täidetud klaaside man. Võib olla seepärast on Issand naisiga ning kui nad laulavad kirikus omi koraale, on nende suud pööratud Issanda poole kui linnu kollased nokad: ja hää! on mahe ning kõrge, ja silmad on kiirgavad ning alandlikud. Mis laulu küll laulda võiks mees, kui ta madal bass sisaldab üksnes kõne mürinat ning vasktaldrekute pörinat?“

Ning Naatan Lorge naeratas.

Nähtavasti tundis temagi surma väga, väga lähedal, sest kõik oli talle korruga selgeks saand, ning ta ei irvitand, ei plaksutand käsa, nagu armastas seda teha enne, kui räägiti jumalast. Mõnitus ei pakkund talle enam mingisugust lõbu, ning isegi ta naer muutus iga päevaga ikka pehmemaks, lahkemaks, otsekui kustoval sügise päikesel, purpurita, kireta. Nähtavasti oli temagi läbi põdend kui haiguse kõik surmakartuse ja ahastuse ning võis häätahtliku resignatsiooniga võtta elu jäledamadki avaldused. Kas temagi polnud vananend hallpää hinge-karjane, kes võis andeksandes panna omad käed isegi Ingriini, Vendelini, Vello pää pääle ning lausuda sõbralikult, et mine aga rahuga, mu laps, kõik oleme ekslikud ning küll jumal halastab meie pääle.

Ning isegi siis, kui leiame koopa suu lähedal värskel lumel inimese jälgi, naeratab ta aga, ega leia ses midagi kohutavat. Ma jooksen, ma lõdisen hirmust, mul on selge, et me peidukoht on üles leitud, aga Naatan Lorge ainult naeratab.

„Nad tapavad me, nad tulevad siia!“ karjun kabu-
hirmus.

„Kindlasti,“ vastab pidalitõbine. Kuid ta hääles pole kartust. Ta huuled muigavad ja hallid silmad on täis naeru.

„Põgeneme siit, läheme minema, varjame end kuski maal, — on ju üksikuid mahajäetud onne küllalt sääl!“ lausun hädaldades.

Naatan Lorge mõtleb. Siis vastab ta:

„Surma eest pole võimalik põgeneda. Maal luusivad naised palju rohkem toidu otsimisel ning võivad meid ennem kätte saada. Saar on väike, me peame ootama. Kui meri jäätub, võime minna mannermaale, praegu aga peame ootama. Võib olla on need juhusliku luusija jäljed?“

Ning mingipärast valdab teda optimismi hoog, ta räägib pikalt ning detailselt meie uvvest elust mannermaal, kus keegi meid ei tunne, kus võime elada vabalt ning inimlikult. Ta räägib kõetud tubadest, ilusaist mööbleist, maitsvaist roogest, ta unustab koguni omast tõvest ning fantaseerib noorest ning kenast naisest kes teenib ning armastab meid. Ning hiljemalt, kui Naatan Lorge oli juba surnud, mõtlesin: kas seegi polnud kõikumine elu ning surma vahel, kui instinkt aimas juba surma paratamatust, aga elu maalis veetlevaid pilte uvvest elust?

Järgmisel päeval, kui Naatan Lorge oli läind linna, ilmus mu koopasse äkki Ingriin. Ta oli must ning räpane, kuid ta silmad särasid õnnest. Ta karjatas ning langes mulle kaela kui armsamalle. Ta seljas olid katkised nartsud, jalas lagund saapad, ta kõhn nägu oli veel luisemaks läind. Suured silmad olid aukudes ning huuled sinised ja õhukesed kui lestad. Kuid ta trallitas ja naeris kui õnne kõrgemas ekstaasis.

„Leidsin Su, leidsin Su!“ hõiskas ta. „Juba ammu märkasin Sind ning Naatan Lorget siia poole tulevat.“

Teie olete koledasti moondund: Sina ja Naatan Lorge. Mispärast kannate naiste riideid? Mispärast olete siia peitu jooksnud? Teie kardate naisi? Sina ehk kardad isegi mind ning ei julge mulle enam läheneda?“

Ta pildus küsimusi kui rahet, andmata mulle mahti vastamiseks. Isegi ta kollased lahjad põsed hakkasid õhetama, otsekui õitsele puhkedes. Ta käed kleepusid mu juure ning huuled suudlesid himuralt mu käsa, jalgu, silmi. Ta tiirles kui tuulispask mu ümber, otsekui soovides tunda mind reaalsena, mehena, otsekui kartes, et see võib olla kõigest unenägu, viirastus.

„Leidsin Su, leidsin Su!“ kordas ta kui joobund. Mõtles veidi, vaatles veidi. Jatkas siis kurvemalt: „Oled kõhnaks jäänd, oled otsa lõppend, — raske Sinus tunda endist Joonast. Miks ei tulnud Sa minu juure? Kartsid ehk?“

„Kartsin,“ vastan vaikselt.

„Mispärast? Oleksin osand Sind peita. Keegi, mitte keegi poleks näind Sind, isegi Marin Vello mitte, isegi Vendelinid mitte! Ehk ei usu Sa? Ehk arvad, et ma ei pidandki Sind omaks meheks, kui olite kõik alles minu man vangistuses, Magnus Kurt, Benjamin Orlo ja teised? Mu jumal, mis võisin ma siis, kui kõik teadsid meeste olemasolust ning kui nad oleksid mu tapnud, kui oleksin Sind armastand kui meest. Ah, mis tead Sa, mis võid Sa teada neist kannatusist, mida olen läbieländ pärast tõveilmumist!“

Ning korraga hakkavad ta silmad tilkuma kui vihmapiilved. Sinised huuled tõmbuvad veelgi kitsamaks, kollased sõrmed pigistuvad mu ihhu veelgi kramplikumalt.

„Elul polnud enam mingisugust mõtet. Kõik oli mõtetu, tühi, jälk! Kui mõnitused kostsid ilusamad luuletused, kui irvitamine paistsid kenamad maalid, kui karrikatuurid tundusid kenamad raidkujud. Ei miski, ei miski suutnud lohutada kurbust! Võib olla ainult silma-

pilguks annus kokaiini, pudel viina. Ainult rutemini surra, kiiremalt kõduneda! — see oli päevade sisu. Paljud poosid enda, paljud heitsid enda kanaali.“

Hakkab uvvesti lõõritama:

„Aga see kõik on nüüd möödas, see kõik on nüüd möödas! Nüüd tuled Sa muidugi ühes minuga linna ning meie algame uue elu, ah, jumal, ah jumal!“

Ta koguni hellub ning sirutab käed mu poole. Kuid see pole Inga, see pole endine Inga, vallatu ning intiim tütarlaps, kelle naerus kõlas lindude kirglik kudrutamine ning kelle juused lehkasid kevadise mulla järele. See on naine ning üksnes naine, lapseliku meeleta ja joobumiseta, see on kaval ja elutark naine, nõudlik, himukas, vali. Ta juused lehkavad praegu kopitand vilja järele ning ta kirk on kui koopas kasvand kartuli päälised, kollased, närbuivad, õiteta, lehita. Isegi ta rõõmus heliseb elutarkus, kaaluv praktilikkus. Ning ma tunnen ta vastu üksnes viha ja põlgust.

„Sul on ahvid!“ ütlen ma mõrudalt.

„Ahvid?“ kordab ta pikalt otsekui midagi kauget ning tumedat meele tuletades. Ning ei mäleta, ei, ta ei mäleta ahve, ta ei punasta, ei vaidle, ei katsu vabandada, — ta ei räägigi sest. Ainult nukramaks jääb veidi ning lausub: „Joon, Sa ei armasta mind?“

Vist häbeneb ise omi sõnu, vist tunduvad nad talle eneselle liig naljakatena, liig kummalistena, otsekui surejalle lõbus anekdoot, sest ta pöörab silmad äkki kõrvale ning kaldub teisele jutule, minult ootamata vastust.

„Tule tagasi, Joon,“ ütleb paluvalt, „ma saan Sulle olema hää.“

„Ei, Ingriin,“ ütlen, „ma ei lähe Sinuga linna. Sa oled vastik mulle. Ma vihkan Sind. Sinuga elada oleks mulle piin. Kui vähegi pead lugu minust, jookse minema siit

ning ära tule ealgi tagasi. Jookse minema ning unusta, et elan veel!“

Naine vaatab suuril silmil mulle otsa.

„Sa vihkad mind?“ küsib ta vihale sattudes. „Peaksin Su jätma siia? Olen Sind mitmed nädalad varitsend, olen kui tõbine hiilind Su järele ning nüüd peaksin Sinu jätma siia. Ma märkasin Sind korra tänaval: Sa kõndisid ees ning ma lonkisin terve päev Su järele. Tundsin Su sammudest. Kuid õhtu tulles kadusid Sa. Sest päevast otsisin Sind vahetpidamata. Kuid ikka kohtasin Naatan Lorget, — Sind ealgi. Ikka nägin tõbist hiilivat mööda linna, — Sind ealgi. Alles täna märkasin Naatan Lorge jälgi ning leidsin tee koopasse. Ning nüüd peaksin jätma Sinu siia? Või olen ma tõesti nii inetuks ja vastikuks läind? Ehk pole minus enam midagi ilusat, mis võiks meeldida Sulle? Ma kasvatan uvvesti oma juused, põletan nad kuldseiks lokkeks, ma pesen jälle oma ihu ning õlitan ta lehkavaks ja kahvatuks, et nahk kasvaks siledaks kui siid! Eks ole, ma saan jälle väikeseks Ingaks ning Sa võid armastada mind!“

Ta vaatas mulle kartlikult otsa, kui oleks mu otsustada ta elu ja surm. Kuid ta on vastik mulle, ma vihkan teda kui surma. Lükkan ta jätkusega eemalle, kui viskab omad käed mulle kaela ning otsib hingeldades mu huuli.

Siis saab temast tige loom ning ta hüppab minust eemalle kui puretud koer.

„Ei ole Sul elu minuta!“ karjub ta säravail silmil. „Ainult paar sõna naisile ning nad voolavad siia kui vahus jõgi. Ainult paar sõna ja nad kisivad Su tükkeks, nagu Benjamin Orlo, nagu Magnus Kurti, nagu lihuniku! Ehk tahad seda? Ehk tahad surra?“

Ning siis võtan ma naise ning viskan koopast välja kui tuustiku lumme. Kui koer haugatas ta ning jooksis kiunudes minema.

Ning kui on ta läind, ootan ma lõdisedes naiste tulekut. Muidugi, vist muidugi räägib ta kättemaksu hoos omast leiust, ning siis tulevad nad siia hüpates, kareldes, tantsides, roomates, kui tirtsude parv, kui sipelgad, kõik haiged ja terved, kõik vanad ja noored, kõik nägijad ja pimedad, kõik jalutud ja lombakud, — Issand jumal! Lõpp, lõpp! ohkan ma värisedes. Kuhugi pole enam pageda, kuhugi pole enam joosta, nad püüavad mu kinni kui tiivuta linnu. Nad viivad mu kui monstrumi tsirkusse ning tuhat ahnet silma janunevad mu järele, ning tuhat südant peksavad kire ekstaasis, ning tuhat kollast nokka avavad mu poole:

„Elagu Joonas Moor!“

„Elagu ahv!“

„Ahv, ahv, ahv!“

Mu jumal, näed Sa seda? Ehk oled Sa ühes nendega kurt ning pime mu põlvete vastu? Ma võin sõtkuda põlved veriseks, nutta silmad tühjaks, aga Sulle on see, nagu puhuks tuul, nagu jookseksid pilved, nagu sumiseks sääsk! Ehk on siiski õigus Naatan Lorgel, et Sa valitses üksnes pärast surma ning elava inimesega pole Sul vähematki kokkupuudet? Ehk on siiski õigus Naatan Lorgel, et oled vaikuses ja pimeduses, vaadates lumiste mägede tippudelt ning muiates?

„Ahv, ahv, ahv!“

„Elagu inimsoo uus monstrum!“

„Elagu Joonas Moor!“

Piirita ahastus täidab mu hinge. Ei ole pääsmist hukatuse eest, sest isegi jumal on Sinu vastu. Kõik on sinu vastu: lendab lind ning seegi vaatab sulle vihaselt otsa, veereb laine ning sellegi mühinas on etteheide, puhub tuul ning seegi vilistab pilgates su üle. Miks elad veel? Purpurne surm on tapnud kõik, aga sa oled pugend kui

lutikas prao vahele, miks elad veel? Sa oled jooksnud
koopasse pakku ning jätkad omi päevi, nagu poleks mi-
dagi juhtund! Mis õigusega? Kõik mehed peavad su-
rema, sest sarnane on jumala tahtmine, aga sina tahad
petta jumalat ning elada kui parasiit ta naha all, lootes
üksnes ta lahkuse pääle!

„Ahv, ahv, ahv!“

„Elagu inimsoo uus monstrum!“

„Elagu Joonas Moor!“

Venisid päevad kui talvised pilved, hallid, külmad ning igavad. Üksteise järele kui tuule puhangud üle hämarate metsade ning soode. Kui ligunend kangad laotusid üle maa, täis udust vihma ning tuiskavat lund. Kui puhus tuul, tormas lumi otsekui valgeis kasukais sõdurite määratumad ahelikud, kord vihaselt tungides edasi kui laviin, kord kabuhirmus põgenedes ning heites lahinguväljale püssid, ranitsad, mütsid, kord paiskudes segi omade ja vaenlastega. Kiunus ning ähkis tuul ning kiskus purres valget villa sõdurite koitand kasukaist kui tige koer. Tormi vaikides langesid määratumad polgud kui niidetud väljule, et tuule tiibade esimese kohina man uvvesti tõusta ning tormata kiunudes ja vilistades kui hunnide parved vaenlaste ridusse.

Venisid päevad — kui tuhkrud hobused traavides mööda lõpmatuid teid. Oli igav, oli külm, oli kõle, ei juhtunud midagi. Jäine puru merel tihenes, hangudes kui klaas ning kattes sinist lagendikku särava koorega. Tuule tõustes tuiskas sääl õhuke lumekord kui suits, kui keevast pajast valge aur. Otsekui ehmund linnud oleks äkki sahinaga tõusnud lendu.

Aga Ingriin ei tulnud ei eile, ega üleile ning ka tänases tuisus polnud ta kirglist naeru. Mingipärast kartsin, kuid siiski ootasin, mingipärast kuulasin tähelepanelikult ning värisedes ta sammude pehmet sahinat, kuid puhus tuul ja tuiskas lumi, venisid lõpmatud pilved ning paendusid puud, — aga Ingriin ei tulnud. Mis on juh-

tund temaga? — pärsin eneselt kartlikult, mis võis juhtuda temaga? Ehk oli ta mulle siiski veel armas, kelle man rippusin omil ahastuse silmapilkel kui oks puu küljes? Ehk oli ta siiski veel osa minust enesest, osa minu pahedest, kannatusist, kurbusest, osa minu üksinduse sentimentalismist, millest põgenesin sajatades, kuid mis jäi siiski lahutamatuks rippuna mu külge kui puu külge käsn. Kui vari lohistades mu järele ning vehkides kooljana pikkade kätega, jalad visatud üle niitude ning jõgede kui kaaris sillad. Ning ma jooksin ees ja vari püüdis mind, aga temata oleksin siiski olnud kui puu maa man kinni: vari kõrval kui nuuksuv koer. Nii muutub melankoolseks südamehaige, äkki paranedes, ja terveksaand langetõbisel paistab ilm õudsena ja mõttetuna. Seepärast liigutab meid vaenlase surm sügavamalt kui parema sõbra oma, seepärast nutame omi kibedamaid pisaraid õela naise havval, kuna armastud naise surm paneb meid ainult pateetliselt hüüdma: kahju, kahju armsast kadunukesest, oli teine päris kenake küljeluu! Seepärast on tihti nii, et meie kannatus on ühtlasi meie õnneks, sest kannatus kasvab südamesse, rõõm aga soolatuükana otsaesisele. Kurbus voolab me veres, rõõm aga õhetab palgeil. Ehk oli Ingriin mulle siiski veel armas, kellest ei suutnud lahkuda kui vaenlasest, kui langetõvest?

Naersin. Veri voolas pähe. Ei, ei, — ma vihkasin, ma ainult vihkasin, kuid, jumal, Sa nägid, ma olin üksik ning keegi, mitte keegi polnud minuga. Nii kasvab üksikult puu väljal, nii nuuksub koer mahajäetud külas, nii puhub tuul kõrbes, ninaga songides üksnes kollast liiva. Kartsin linde, kes keerlesid karjudes mu pää kohal, kartsin tuult, kui ta pildus külmand sõrmiga pehmet lund kui konfettiide vihma, kartsin ööd, kui ta sammus laisalt üle väljade otsekui kündes sahaga külmand maad. Ei keegi tunnud rõõmu mu elamisest, ei keegi sünnitand rõõmu oma elamisega. Olin kui tulle visatud vettind

känd, vaikselt susisedes ning võtmata tuld. Olin kui ligunev savi, — ei keegi viska sind põlevasse ahju, et karastuksid ning saaksid suurima monumendi aluseks. Olin üksik kui sügisene pilv: ja tilkusid silmad, ja kisklesid närvilikult huuled, — milleks, kui sügisised väljad olid juba kolletand ning isegi puult langend juba lehed.

Naatan Lorge ? Naatan Lorge hoigas nartsel ning oli päevi, kui ei jõudnud enam tõusta asemelt. Ikka lähemale ligines havvale ning tundis koguni tuska, kui pärisin ta tervise järele või avaldasin kaastundmust. Ta ajas end põlvili ning palvetas tundide kaupa kirglselt ja veendumusega, aga tõvest söödud näol veeresid suured ning mustad pisarad kui tõrva läikivad piisad. Ta langes tihti ekstaasi, sonides jumalast ning igavesest elust, ning ta suured silmad olid palavikus otsekui hõõguvad söed. Ta hää oli laulev ning kõrge, otsekui vilistaks omi palveid.

See oli ta viimne päev.

Võib olla seepärast palvetas ning rääkis vahetpidamata, tihti mõtet, isegi sõnu pooleli jättes, otsekui hüpates, rutates, otsekui kareldes soo mätastel ning tundes oma lõpu lähedust. Tihti hüppas püsti, sammus ning jooksis, langes siis jälle nartsudelle ning rääkis gestikuleerides kui palavikus.

„Ära vaata mulle otsa,“ lausus ta sonides, „pole midagi jõledamat, kui inimese uuriv ehk muhelev vaade. Kui inime palvetab, pigista omad silmad kinni ja pööra selg, otsekui sind polekski olemas, sest inime palvetades räägib oma hingega. Surejal on tarvis jumalat, nagu näljasel leiba, nagu taimel päikest, sest religioon pole muud, kui usk enesesse, kui isiku ning looduse vahelise harmonii otsimine. Pole tarvis usku, vaid üksnes ekstaasi, sest usk on viimaste narride ning vaimust vaeste mõttemõlgutus, kuna ekstaasis on igavene elu ja õnn. Usklikud on need, kes venivad kui lutikad kirikute poole,

rasvased maod täis, jõledus südames ning pääs üksnes tüssamise kavalad plaanid. Usklikud on need, kes söövad Issanda ihu ja joovad Issanda verd, sest isegi religioon pole neile muud, kui hoolitsemine oma kõhu eest. Jumal pole külvatud vili, mida võtad ja tarvitad, jumal pole kättesaadav igale kui allikas, kumarda omad janused huuled ta juure ning joo, sest jumalat tuleb otsida kümnete ning sadade aastate jooksul kui haruldasemat pärlit mere sügavusest. Seepärast on küll palju neid, kes peksavad rusikatega vastu rinda ning karjuvad kui härgade kaupmehed, et Issand ja Issand! kuid nad on jumalast kaugemal kui tuuled mere sügavusest. Seepärast, kui näed inimest, kelle silmad on täis rõõmu ning palgetes voolab punetades veri, kui näed inimest, kes tulnud omast kojast ning oma igapäevaste talituste mant kiriku, et siin palvetada Issanda palge ees, võta ta kõrist ja viska välja kui teoataja ja trotsija, kelle õige koht on iõbumajas, laadal, ballil või kuski mujal. Kui näed inimest, kas naist, meest või last, kes palub oma harjumuse järele hommikul, lõunal ja õhtul, kas üksinda või terve perega, löö talle tugevasti silma pihta, et kaotaks nägemise ja leiaks kurbuse: võib olla saab temast siis vääriline palvetaja. Kui leiad inimese, kes jagab omad varandused vaestele, ehitab kirikuid, kasvatab vaeseidlapsi, käib kloostrites ja pappide man ning arvab, et teeb Issandalle häädmeelt, uputa ta mere põhja või põleta ta elusalt tuleriidal, sest inimesil võib küll olla temast häämeel, mitte aga jumalal. See oli saatana, kes tagus talle rahasid rahapajus, kes aitas tal kaubelda turgudel, või teenis ta man müürsepana ning ehitas talle kirikuid ja kloostreid. Kui näed inimest, kas munka, pastorit või palvevenda, kes räägib kloostreis, kirikuis või palvemajus Issandast ja laulab talle täissöönd himuka suuga kiitusi ehk palveid, jookse minema selles! jõledusest, sest ta teenib saatana man agitaatorina ning saab oma kindlat palka, kas viljas,

rahas või perekonna õnnes. Jookse minema, kus räägitakse jumalast, ning põleta need raamatud, kus trükitud palved, värsid ja kiidulaulud jumalalle. Igal inimesel on omad palved ning mitte iga inime ei tohi paluda jumalat. Üksnes see, kelle süda on ussitand valudest, kelle silmad on tühjad pisaraist, kelle käed on veres võitlusist ning kes kaotand iga tee ses ajalikus elus, üksnes see on vääriline kumardama oma pääd ning painutama omi põlvi Issanda ees. Üksnes see, kel pole enam sõpra ega armukest, rõõmu ega lootust, kes on kui tagaaetud loom tihnikusse aetud, üksnes see avagu oma suu palvetamiseks. Üksnes see, keda ei võlu enam jumalikumgi armuke mitte, kes ei joobu ei rahast ega võimust, ei hiilgusest ei aust, kellel on troonid tühised mänguasjad ning võim narride ning klounide kuljused, üksnes see on küllalt vääriline astuma oma jumala palge ette. Üksnes see, kelle on elu visand üle parda, et talle pole järele jäänd muud kui taevas päakohal, kuristik jalge ees ning kannatus südames, kes on nagu haavatud lind puu oksas kinni, üksnes see võib avada suu.

Iga tänava nurgal võib leida mõni tosin kristlasi, kuid ekstaasis prohveteid annavad üksnes aastasajad. Mida sügavam on inimese intellekt, mida suurem ja mitmekesisem ta vaim, seda reaalsem on ta jumal, seda võluvam ta ekstaas. Seepärast otsivad kõik suurvaimud jumalat, patustavad väga kurjasti ning mõnitavad ropult, kuid lähevad siiski lõpuks otsimise teed, jättes rikkused ja hiilguse, ilusamad naised ja truimad armukesed ning rahunevad alles siis, kui on leidnud oma jumala. Aga jumal on kannatuses ja piinas, seepärast on ka inimsoo suurimais ning ülendavamais ideis ikka määratumad kannatused ja vere jõed. Mine metsadesse ja huika, ning sa kuuled kuis saatan huikab sulle vastu, mine orgudesse ja laula ning sa kuuled, kuis saatan lõõritab lõbusalt mägede tagant vastukajana, — kui aga nutad ja ahastad,

langevad pisarad jumala rüppe ning saatan pöörab sulle eetteheitvalt selja. Ainult kannatus on võimeline sünnitada õnne, sest kannatuses peitub suurem ekstaas. Seepärast murravad ka ristiusu traditsioone ja dogmat üksnes need uvved usu sektid, mille õpetused lõhnavad vere ning enesepiinamiste järele. Iga uus õpetus valgub massi üksnes siis, kui ta on seotud kannatuse ja piinaga. Muidu lendab ta kui tuul üle päade: inime tõstab omad silmad ülespoole, kahmab mütsi pihku, lööb jumalakartlikult risti rinnale ning lausub: Issanda tuuleke puhub üle maa! Seepärast on rahvaste man üksnes verised sõjad populaarsed, ning revolutsioonid joobnustavad üksnes siis, kui neid kannab jõledam terror. Ajalugu võib kergesti unustada geniaalse kunstniku, kuid verejanulist timukat ei unusta ta ealgi. Ei ükski filosoofi, ei ükski suurimgi kunstnik ega kirjanik pole suutnud anda rahvale ühtki õnnelikku silmapilku, küll aga mõni verejanuline revolutsionäär, väepäalik, kuningas ning tuhanded keskaja metsikumad inkvisiitorid. Kristus ülendati jumala pojaks, sest ta tuli tuleriitade, lövide ja ristisurmaga, ning terveid rahvaid ristiti verrega. Eks ole piibelgi kõige võluvam raamat, mida ealgi annud inimsugu, sest ta pole muud, kui tapmiste, vägistamiste ning kavalamate tüssamiste korralik register? Ta on rahva suurimate kannatuste täpne loetus, seepärast peetakse jumala sõna väga pühaks ning igasuguseid patustamisi pühavaimu vastu ei anta ealgi andeks, ega polegi andeksandjat. Ehk kes naerab irvitava suuga teiste kannatuste üle, mõnitab pisaraid ning sülgab omas jõleduses kaasinimese paise pääle? Ehk kes tõukab lamajat, lööb haiget ning tõreleb naisega, kes on kandmise pääl? Ehk kes tüssab pimedat, räägib meelitusi kurdile ning viib parema sõbra haige naise manu? On patte, millel pole andeksandu ning on patuseid, kellega pole teha muud: raiu pää otsast maha ning viska metsa lindele ja elajaile söödaks ning kaas-

inmesile õpetuseks, et nad talitaksid samuti. On patte, millest ei tohi rääkida ei oma hingekarjasele ega ka jumalalle: kanna nad ahastades oma hinges, las' näriwad kui vaglad sind lehkavaks mullaks. On patuseid, kelle haudadel kasvavad küll lilled ja koguni õitsevad, kuid ealgi ei lehka nad ega rõõmusta silma. On parem, kui sarnased inimesed saavad hukka, parem neile enestele ja ka kaasinimesile. Ehk kas pole veri rahvaile eluandvaks eleksiiriks ning kas vere järele ei jookse joobudes mass? Seepärast ongi veri iga religiooni aluseks ning kandvaks jõuks ning temast pole mööda saand isegi vagatsejad kristlased. Seepärast armastavadki naised punapõselisi mehi, kahvatand härrad aga äratavad neis üksnes haletsust ning kaastundmust, üsna kui närbuwad lilled: pigista huulile ning litsu oma südame manu. Seepärast ei sünni vagatsemisest ning moraalist ühtki suurt ideed ega kunsti, küll aga annavad seda vikingi verega rahvas, kelle tulistes soonis voolab võitlushimu, verekirg, kannatus ning pööraised himud. Armastad Issandat, mine mägedesse ja karjatse mägede niitudel lambaid ning oinaid, ihkad aga joobumust kunstist, mine rahva sekka ning patutse, sigatse ning ole vääriline igale, et su hing täituks kurbuse ning valuga kui anum räästa all. Isegi jumal on vähekesi kunstnik ning tuuled kannavad ta ninna vere lehka kui kevadeste lillede aroomi, seepärast lasebki ta tuvva oma altarille ohvreid ning nõvvab oma sulase poja tapmist või saadab oma poja ristile ning nimetab patust pääsmiseks vere läbi. Sest ikka on nii, et üksnes voolavas veres on kõrgeim mõte ja õndsus, seepärast närid sinagi armsama huuled verre ning seepärast sünnitabki su naine sulle poja veres ning karjumises. Ehk kas ei seisa rahvaste jõud nende fanatismis, — seepärast seisavadki fanaatikud mägede lumistel harjadel ning juhiwad isegi tuuli ning pilvi oma tahtmise ning äranägemise järele.

Inkvitsiooni ning ennustuse kadudes kirikust muutus religioon kristlaste igapäevaseks rumalaks morali-seerimiseks ning jõvvetuks manitsemiseks vagaduselle. Religioonist said viletsate orjade käsulavvad, mida pead ning mida ei tohi sa teha. Jumal alandati kohtunikuks, kes vaatleb ning registreerib su patud ning eksimised, kes kaalub, hindab ning otsustab lõpuks: mida teha inimpojaga, karistada või anda talle andeks. Kui jõvvetu ning väike on see inime, kes ise oma eksimuste ning pattude väärtust ei suuda hinnata, kelle võimuses pole valida igavest elu või igavest hukatust ning kes on sunnitud jumalat eneselle paluma kohtunikuks. Mis väärtus on sarnase inimese elul, — eks seepärast kujutabki ta eneselle tulevast elu laulmises ning kiituse avalduses, mida muud ta küll võikski ning oskaski teha! Milleks muuks ta oleks küll kõlbuline, kui isegi ta igavene õndsus seisab laulmises! Selleks, et elada ainult silmapilk teades, et sured igaveseks, on tarvis kangelaast ning suurt inimest. Kartlikud aga roomavad Issanda poole kui sipelgad, kui vähe on neid, kes jõvvaksid oma pesa manu varju. Jõvvetu on ka see jumal, kes võtab sarnase palve vastu, sest võib tal siis olla vähematki kujutlust naise joobnustavast kirest, patu magususest ning kuriteo veetlusest! Patu hindajaks võib olla üksnes inime ise, sest ükski teine ei tunne vere mürgitavat lehka ning tapmiste ja vägistamiste kirge nii hästi ja igakülgselt kui tema ise, patune lõbutseja. Seepärast teebki hästi see eksind tütarlaps, kui ta avab oma verre näritud suu jumala ema poole: üksnes naine võib mõista ning hinnata naise eksimusi! Mis teab üks mees tütarlapse hingest, mida võib teada üks mees: — tuleb tund, tuleb tund ning sa käid kui iharas unenäos ringi, et ainult langeda sülle ning litsuda omad teravad hambad mehe ihhu, nagu litsub kasvav puu omad juured värskesse mulda! Ainult silmapilk, üksik ning möönduv, ainult silmapilk, — tulgu

siis suurim patt ning neelaku hukatus, ainult silmapilk:— otsekui kisendaks kuivand muld! Mis teab ehk oskab kujutella üks mees tütarlapse emaks saamisest, — kui ta on kui pilv, mis kannud nii kavva vihma: ehk võib ta hoida neid raskeid valanguid veel kavvem oma rüpes? Mis teab üks mees, sest ta on kui tuul, kes tuli ja läks, — anna talle võimalust raputada õisi ning kõigutada puid, anna talle vabadust keerutada kõrbe liiva ning panna vahutama määratumaid veelagendikka, lase teda paisata pilvi ning niisutada värsket, lehkavat mulda. Seepärast ei võigi mees langeda nii sügavasse kui naine: — naine kannab pattu hinges, mees aga turjal.

On õndsad ning lugupeetud kõik pühadmehed ning patusest elust pöörand vagatsejad, on õndsad, kes jooksnud pakku koopasse ning ning üksiklase urtsikusse — palvetes ning vagaduses on nad leidnud rahu — kuid Issandalle on nad otsekui tuule vaikne puhang, kui lainete tasane vool, kui valmineva vilja sillerdus. Issand vaatleb neid hääsoovliku pilguga otsekui peremees kesk põldu, võtab vikati ning niidab laias kaares: teil oli aega kasvada ning küpseda, nüüd aga on aeg teil kumardada rasked pääd päikesest põlend mulla manu. Issand on sääil, kus viskleb ema sünnitamise valus, kus ahastab vennatapja, kus nutab pattu langend tütarlaps, Issand käib mööda vangimaju, võllate lavul, lahingu väljul ning sääil, kus tormab vere janust joobnud rahvas, sammub ta kurvalt ees kui kõigi valude, ahastuste, kirgede ning mõrudamate pettumuste sümbool. Jumal on kurbuse lohutaja ning ekstaasi ja fanatismi sünnitaja, seepärast lähevad Issanda manu käsikäes tänava tütarlaps ning geniaalne kunstnik kui valude ning ekstaasi kehastajad.

Olen vana, surm seisab mu ees, seepärast räägin. Minu tõbine ihu tunneb kaduvuse lähedust, seepärast karjatab hing oma Issanda järele, et uvvesti tagasi pöörata oma isa kuningriiki. Seepärast murrän omi käsa

ning kirjeldamata rahutus voolab mu veres. Veel tahaks tormata meredel, lärmitseda rahvarikkail tänavail, veel tahaksin tunda naise põletavaid huuli. Hing januneb veel, sest varsti, varsti lõpevad ta maised askeldused ning rändamised, aga elu seisab patutsemises, mitte askeetlikus loobumises. Issand ei või armastada askeetlist filosoofi, sest elu pole traktaat, vaid kirglike ning patuse vere joobumus. Issand ei või armastada leiget palvet ega ka tühist rõõmu, seepärast on ta ikka patustega, kes tunnevad kurbuses ning ahastuses oma patu sügavust ning languse suurust. Inimese suurim õnn on ses, et tal võimalik on nutta, sest veerevais pisarais naerab troostides jumal. Inimese suurem õnnetus on aga ses, kui patt on talle muutunud üksnes lihtsaks kuriteoks ja spordiks ning kui ta patustades ei tunne enese jõledust, piina ning võlvamat kurbust. Patu kadudes kaob ka olemise mõte, seepärast liialdabki iga religioon vähematki eksimist ning usu dogma teeb ikka vähemastki pinnust suurima palgi. Kuid need palgid moodustavadki rahvaste ühendava kiriku, milleta lähevad nad saatuslikult hukka kui keti üksikud lülid.

Kuid filosoferimine jumalast ning oma armastusest on suurim kuritegu oma hinge vastu, seepärast ära kuula mind. Ära hooli minust ega mu sõnust, sest olen tõbine surija, kes võib küll palju rääkida, kuid ealgi mitte ei lähene tõele. Tõed võib leida elav ning janunev inime, kuna surija mingu pimedasse nurka ning olgu vait, sest temal pole enam midagi anda elu ja inimeste jaoks. Ta lohutus peitub kurbuses ning üliras pessimismis, kuna noorel on armsama ainuke suudlus rohkem väärt, kui terve filosoofia looming ning maad ja rahvad kokku. Seepärast põgene minust ning nea neid päevi, mis oled viitnud ühes minuga. Seepärast jäta mind siia pimedasse koopasse kui tarbetu korjus lindudelle nokitsemiseks ning tuultele puremiseks, sest elus ei tohi olla ei haletsust, ega senti-

mentalismi. Mine tagasi linna — elav elu ei sure ealgi — mine tagasi linna ning valitse kui küünilisem inkvisiitor ning naised ja mehed, — küllap on neidki veel järele jäänd, — jooksevad su järele joobudes ning ülistades. On nii, et inime armastab piitsa ning võllaid, seepärast saavadki timukad võluvamaid armastuskirju ning nende eest palvetab ärduses iga naine ja iga ema omas kambris. Laulikuile punutakse pärgi ning annetakse vahete vahel lillede, magusate sõnade ning mesimokkadega serveeritud kirgline ihu, kuid hing, see naise ainuke väärtus, jäetakse timukaile, vargaile, täissöönd pappidelle ning sellele juhuslikule avantüristile, kes kõnnib vilistades mööda teed, mustad käed villes ning pääs üksnes jõledad plaanid. Ei ole midagi kergemat kui võita naist, kuid seks, et võita ta hinge, on tarvis olla suurim võrukael ning kaval meister igasuguses sigatsemises ning tüssamises.

Kui jumal on tõde, saatan meie kirg, naine meie nooruse romantika, siis on elu paradoks, kui tõsiselt me ka ei hindaks ning vaatleks teda. Kaovad rahvad ning riigid, sünnivad suurimad katastroofid ning heitlused, kaovad suurimad ideed ning kunstteosed, siis tärkab uvvesti noor elu, et alata võitlust kõige eelaegse primitiivsusega, — kas terve inimsoo pikk ajalugu ning heitlus pole täpselt sarnane üksiku inimese eluga? Kas iga rahva kui terviku käekäik pole sama, mis indiviiduumi areng, kõige ta lapsepõlve naiivsuse ja loomalikkusega, nooruse romantika ning kirega, vanaduse nõrkuse ning pessimismiga? Elu aga on igavene, kunni puhuvad veel tuuled ning paistab päike ning suuremgi katastroof on aadriks vanale verele. Seepärast mine minema koopast, kuski sünnib ning tärkab parajasti uus elu kui kevadine pais. Mine põhja poole, kus lumiste väljade all hõõgub värskel muld, mis pole veel kasvatand ilusamaid lilli ning puid. Sää! leiad uued inimesed ja rahvad, alles küll veel looma nahkes ning veesiniste süütute silmiga, — ning nad istuvad

põtrule ja algavad oma uut võidukäiku lõuna poole. See saab olema uvveks vereks, mis voolab eurooplase tarretand soonisse.“

Naatan Lorge sonis otsekui palavikus.

Oli raske mõista ta sosinal räägitud sõnu.

Läbi koopa suu paistsid õhtused pilved kui kuumad virmalised.

Raskelt kahistades tiibu lendasid linnud koopasse.

Oli õhtu, jõudis õõ, tõusis tuul.

Naatan Lorge filosoferimine muutus kirglikeks palveks oma Issanda poole.

Oli õhtu, paistis kuu, puhkus tuul.

Roosakail lumiseil väljul liikusid pilvede varjud otsekui veniksid hiiglaste pikad karavaanid. Tuul tormas nende järele kiunudes ning songis vihaselt kihvega kohe-dat lund.

Tulin linnast ning liikusin Lindude koopa poole. Olin väsind ning mul oli külm. Pikk vari taarus mu järele otsekui koolja määratu kere. Talvise siidkülmas taevas langesid tähed. Mere kilgendaval jääl suitses lumest tolm otsekui tõuseks säält hall udu.

Olin terve päev lonkind linnas, kuid harva, harva puutus mulle vastu mõni inime. Liikusin mööda jäätund tänavaid otsekui kabelis, nägemata lumel isegi inimeste jälgi. Jorgeni prospektil jooksis näljane koer nuuskides, saba kui sirp jalge vahel, suured karvased kõrvad longus, kuid mind nähes jooksis ta ehmunult minema nagu viirastuse eest. Ning siis kohtasin üht eite, ta lonkas ning ta seljas oli kott kui määratu koorem. Vaatles mind uurivalt, seisatas ning liikus siis jälle hoiates edasi.

Surm, laususin eneselle ning ehmatasin oma hääle kalgist kõlast, ümberringi valitseb üksnes surm. Ning need, kes elavadki veel, on pugend pakku kui lutikad praovahele.

Ma läksin oma endise maja juure, seisatasin, katsusin akendest vaadata sisse, kuid jäätand ruudud olid tuhmid, otsekui oleks seegi maja väljasurnud. Kavva seisin ukse ees, ootasin, lootsin, et näen ehk Ingridi. Mingi-

pärast soovisin näha teda, kuigi mul poleks olnud lausuda talle ühtki sõna. Kuid ma ei kuulnud ühtki häält, ühtki kõminat, ainult tuul paukus akna luukega. Katsusin koguni ust, kuid ta oli lukus ning käepide kiunus roostest, otsekui poleks teda enam ammu tarvitud. Seisin nii mõni tund ning läksin jälle edasi. Kuski ei näind ma elu.

Surm, kordasin, ning mul oli hirm.

Ma ei kartnud enam naisi, ei kartnud nende kirge, nende metsikust, ma lõdisesin sest ümbritsevast vaikusse ning üksinduse tundest. Ma kartsin lund, mis tuiskas mööda laiu prospekte, ilma et ükski elav inime liiguks ta kirglikes keerus. Olin kui unustud, mahajäetud rauk: nad läksid lauldes ning hõisates minema ning jätsid mu, pimedat ja väeti, surnud linna kesk tuisku ja tormi. Ma igatsesin elava hinge järele, ma oleksin rõõmuga langend iga inimese kaela, kui aga lausuks ta mõne sõna, kui aga vaataks ta mu pääle!

Kuhu minna, mis teha? Astusin avatud kiriku, tuul lõõtsutas ka siin ning kandis lund kiviselle põrandalle ja kiskus irvitades vanu maale altari tagaseinal. Vist, vist oli jumalgi jätnud selle koja, kuulmata ahastavaid palveid ning nägemata pisaraid tuhkhallel palgeil.

Liikusin tagasi Lindude koopa poole. Sääil oli vähemalt Naatan Lorge, tõbine, vaimuhaige Naatan Lorge. Olin koguni rõõmus mõttest, et mul on siiski inime, kuigi ta kõne muutus ikka rohkem sonimiseks ning oli raske vahet teha ta mõnitava pilke ning ärdama palve vahel. Arvasin koguni, et ta võib vähekesi paraneda ning siis võime minna üle väljade ning mere, võime sammuda põhja poole, kus Naatan Lorge sõnade järele peavad elama metsades ning orgudes sinisilmalised inimesed, karu valged nahad üle õlgade. Ehk kas ei rääkind seda ka kerjajad, prohvetid ning vagatsejad imetegijad Varria laatel? Viimne kohtumõistja sõidab lõvidega kaugelt

lõunast, säältpoolt taeva sinetust, ta sõidab kaugelt lõunast, katkude ning õnnetuste mailt. Ta külvab tõbe ning surma, et kõik inimesed oleksid üheväärsed kannatajad ta hiilguse ees. Päike läheb rooste ning tähed kaotavad hiilguse, üle ääretute legendikkude ning merede asub öö. Kuid siis hakkab korraga kumama taevas põhjas, ning säält sõidab põtradega Poeg, päike käes ning tähed kuvve õmblusis. Ning ta võtab inimeste valu, kustutab kannatused ja avab visklevalle hingele väravad õndsuselle. Ning viimne kohtumõistja taganeb ta eest, sest inimsoo päästja tuleb põhjast, lume ning jää riigist!

Ning ma näen end uvvesti poisikesena seisvat ennustajate keskel: nende silmad on suured ja valged, nende hall juuks sillerdub üle pää kui lumi, alasti punaste jalgade all aga sulab lumi, otsekui päikese soojusest. Ning nad räägivad karjatades, otsekui kõneleks mõni teine nende külmand huuliga, otsekui räägiks nende hing, nad ise aga seisavad kui raidkujud, külmad, liikumatud, manikeenlikud. Ning ma vaatan värisedes nende valgeisse silmi ning pööran pilgu põhja taeva sinise laotuse poole: ehk kumab säääl juba agu, ehk kostab juba põtrade kerge müdin tuiskaval lumel?

Kiirendan sammu, hingam raskelt ning sügavalt. Ma tunnen oma südame kiireid lööke. Issand, lausun eneselle, otsekui palavikus, suur kohtumõistja on juba külvand tõbe ning surma, suur kohtumõistja on juba teind meid kõiki üheväärsseiks kannatajaiks, pole isegi päike veel talvises roostes ning tähed langevad kui helbed õitsend puilt. Ehk pole veel küllalt neid kannatusi, neid ahastusi, ehk pole veel terve ilm otsekui korjus lahtises kirstus, — miks ei sõida põtradega põhjast Poeg, päike käes ning tähed kuvve õmblusis? Meie oleme nutnud ning meil pole enam pisaraid, meie oleme ahastand ning meie suud on külmand kui allikad, meie oleme lootnud, kuid jõudnud kibedama pettuseni, meie visklesime

šu hiilguse ees, aga surm kõnnib irvitades meie kannul. Millest elame veel, mis peame tegema veel? Ehk on määratud surmale kõik, mis on vana ning pärit endisest llmast ja endiseist inimesist. Ehk leiavad õndsust üksi need, kes tulevad pärast meid ning meie elu ja kannatused on üksnes õpetuseks uutele põlvile?

Oli õntu, paistis kuu, puhkus tuul.

Sinises taevas liikusid valged pilved ning kuu kattis nendega oma muhelevat nägu kui pitsesst lehvikuga. Liikusin Lindude koopa poole, olin väsind, mul oli külm. Pikk vari tantsis mu järele ning kui ma aeg ajalt üle öla tagasi vaatasin, vehkis ta kätega ning raputas etteheitvalt pääd. Nii sammub inime läbi elu oma kurbusega ning kui ta aeg ajalt tagasi vaatab, näeb üksnes lagedaid välju ning oma lahutamata kurbust taga ja ees. Ei ükski rõõm ega ka suuremgi õnn ei kata kinni su pikka varju, kaovad mured ning ununevad rõõmud, aga kurbus jääb järele kui lahutamata seltsiline ning saadab sind läbi elu kui truu koer. Pole rõõmu ega õnne, mis annaks sisu su elule, õnn on kui pilved, kui udu, kui suits, kurbus on aga kui lainist kantud liiv, mis kogub ühte ning jääb lasuvalt pidama su hinge põhja.

Oli noorus ja Ingriin, oli joobumus ja usk, olid sõbrad ning omaksed, missugune õudne tühjus on jäänd kõigest sellest! Oled eland jumalata kui kala kuumal liival. Nüüd külmetad koopas ning kuulad ahnelt tõbise targutusi, otsekui seisakski elu ses! Ja, ja, lausun äkki, elu seisab ses: võtate kotid üle selja ning lähete Naatan Lorgega üle merede ja väljade põhja poole, kõnnite läbi metsade ning ronite mägedelle, litsute kuumava pää mulla manu ning kuulate oma jumala tasast hingamist. Mingipärast valdab mind koguni hirm, ma kiirendan käiku, ma jooksen koguni. Ma põgenen sest surnute riigist, õudsest vaikusest ning üksinduse tundest.

Kuid koopa jõudes karjatan hirmunult.

Üsna koopa suu man lamab Naatan Lorge tapetuna. Kuu öises kahvatuses niriseb ta pääst veri otsekui purpursed lõngad hargnedes laiali. Suured silmad on avatud ning vaatavad otsekui imestades. Sinised huuled muhelevad, nende vahelt paistavad mustad hambad kui irvitades. Ma võtan ta pää oma käte vahele ning vaatlen kavva tõbise muhelevat nägu: nüüd irvitab ta enese, oma tapja, elu ning võib olla isegi oma looja üle. Jumal on vaikuses ning ussitand terades, rääkis ta, — vaikus laotub ta ümber kui igavik. Missugune õndsus on siiski surra siis, kui pole enam kirge ega tahtmisi, kui kõik on juba minevikus ning sul pole enam vastuseta küsimusi ega rahutust.

Tõbise huulte nurkest niriseb kahvatu veri kui roosakas piim.

Istun kavva ta korjuse ees.

Mingipärast kadestan teda. Issand, kui ükski ma olen! Ainult linnud koopa sügavuses kraaksuvad rahutult, otsekui tundes värske korjuse lehka. Kuulen aeg ajalt tiibade rasket sahinat ning arvan nägevat ahneid punaseid silmi, mis vaatavad pimedusest korjuse pääle.

Äkki kuulen oma selja taga tasast naeru.

Ning ilma et sinna poole vaataksin, tean et see on Ingriin. Tean, et tema on tapnud tõbise, hiilind kui varas koopasse ning tapnud Naatan Lorge palvetamisel. See-pärast ongi koolnu silmad avatud ning vaatavad otsekui imestades.

„Mispärast tegid seda?“ küsin.

Vastuseks irvitab naine.

„On Sul tõbisest kahju?“ küsib siis äkki.

Astub mulle lähemale ning ma märkan ta kiirgavaid silmi ning lahjund põski. Musta räti alt langevad juuksed kahvatand otsaesiselle.

„Lähme siit,“ lausub ta. „Oled küllalt tõbisega küürutand koopas ning kuuland ta targutusi. Elu pole siin

ning elu pole ka targutusi. Hiilisin mitmed ööd koopa läheduses, kuid ikka olite kahekesi. Tõbine rääkis ning Sina kuulasid, aga nüüd ei räägi ta enam!“

„Mispärast tapsid ta?“ kordan.

Naine vaikib. Siis räägib ta ning ta hääles on pisarad. Ütleb:

„Seepärast, et elan. Seepärast et olen üksi, nagu Sinagi. Mul pole kuhugi minna, ega pole inimest, kellega jagada oma üksindust.

„Aga naised linnas?“ küsin.

„Nad jooksid hirmunult laiali kui rotid hukkuvast laevast. Linnas möllas katk ning mustad rõuged. Tuhanded surid ning teised tuhanded põgenesid üle mere lõuna poole. Suuris hulkis jooksid nad üle jäiste lagen-dikkude kui kari loomi, et pääseda viimsest hukatusest. Nad hoidsid lapsi süles, kes karjusid ning nutsid. Lange-sid nõrkedes jääle, surid, kuid teised tormasid kabuhir-mus edasi. Nad ei pärind, ei mõelnud, mis ootab neid ees, nad ei loond omale illusioone, vaid jooksid lõuna poole, et ainult elada, et ainult kannatada ja elada.“

„Miks ei läind Sa nendega?“

„Seepärast, et ka lõunas möllab katk. Võib olla ka seepärast, et surra tahtsin. Käisin majast majja, ravit-sesin tõbiseid, matsin neid, tassisin kui koer kutsikaid mööda tänavaid kabeli poole, väsisin, sonisin, olin lähedal hullumeelsusel, kuid surm ei tapnud siiski mind. Linn jäi iga päevaga ikka tühjemaks ning õudsemaks, inimeste jälgi tänavate lumel ikka vähemaks, luusisin ööd ning päevad tuisus, kuid harva, harva leidsin teel mõne inimese. Seegi põgenes minust otsekui surmast, kiirelt ka-dudes mõnda hoovi või põiktänavasse. Ainult mõni nä-jar koer luusis ringi ning hulus ja kiunus terved ööd valgustud akende all. Kuhu pidin ma minema, kui kel-lelgi polnud mind enam tarvis ning keegi ei oodand mind enam?“

„Sa oled elu man kinni nagu noor puu juurtega mul-
las, seepärast tulid siia. Sa pole veel saand lahti omast
kirest ega tahtmisist, seepärast tulid ning tapsid Lorge
palvetamisel. Sa elad ning mõtled ikka veel endiste päe-
vade joobumusist, seepärast otsisid mu üles.“

„Ja kui see olekski nõnda? Olen naine ja see õigus-
tab mind. Naine on elu ja ta mõte, seepärast ei filoso-
feeri ta ealgi elust, vaid kannab oma õlgel ta raskusi ning
rõõmusid kurtmata. Naisel pole targutavat suud, kuid
on imetavad rinnad, naisel pole Lorge paradokse, kuid on
terve instinkt, naisel pole tihti isegi kõrgemat jumalat,
kuid tal on armastust külluses. Kuhu lähed Sa oma tar-
kusega ning mis teed Sa temaga, kui Su juured ei ulatu
sügavasse ellu? Milleks on Sinul jumal, kui oled elust
lahti kistud nagu puri laevast. Lohutuseks kurbuses?
Jumalat on tarvis eluks, mitte surmaks. On kerge surra
ning minna surses oma jumala manu, kuid elu nõvvab
kangelasi.“

„Kuhu minna siis?“

„Tagasi linna, tühja, pimedasse linna, tagasi ellu.“

„Ühes Sinuga?“

„Ühes naisega.“

„Et elada lootuseta, võlutud ringis?“

„Et ainult elada, küsimata ta raskusist.“

„Et elada pärast kõiki pettumusi endist elu ning luvva
ahervartele uusi illusioone? Ei, Inga, uus inime ei sünni
linna lõõmaval asfaldil. Uus inime tuleb metsadest, põh-
jast, karu valges nahas ning siniste silmiga. Ta sõidab
põtreaga põhjast ning tähed langevad ta ette nagu valged
helbed õitsend puust. Üksi tema juhatab meid õige ju-
mala manu ning ehitab ahervartele uue elu.“

„Uue inimese sünnitab naine, kõigist kurbusist ning
valudest läbi käind naine.“

„Teab siis naine ealgi, kelle sünnitab ta? See võib olla Messias, kuid pigemini lihtne röövel või timukas, sest hinge uvvele inimesele annab mees.“

„Aga lootus?“

„Lootuseks on tarvis fanatismi, ning seda pole Sul.“

Naine seisab kavva tummalt ning liikumatult. Ta kahvatand põsed on löönd õitselle ning nina sõõrmed venind laiali. Ta vaatleb mind põlguse ning vihaga. Ning siis sammub ta koopast välja. Kus öises valguses paisab ta pikk keha kui sirge puu õitsengul.

„Sa lähed, Inga?“ küsin. „Kuhu lähed Sa?“

Ta seisatab silmapilgu ning vaatab tagasi. Raskelt hingates lausub tasa:

„Ma lähen oma Messialle otsima isa.“

Langen tapetud tõbise kõrvale ning laman kavva liikumatult. Et mühaks merigi, et paistaks päikegi! Isegi tuul on raugend ning pured seisavad tummalt kui tarretuses. Pikad varjud ei mängle, ei liigu enam nende ümber: kooljate karavaan peatas kõrbes, et leida rändamiseks uut teed. Et puhuks tuulgi! Ainult linnud kraakuvad aeg ajalt ning sahistavad tiibadega.

Ning äkki valdab mind hirm.

Hüppan püsti ning jooksen välja.

„Inga! Inga!“ karjun öises vaikuses.

Keegi ei vasta. Hää! kustub lumiseil väljul vastukajata. Vaikus laotub mu ees kui igavik. Lumel paistavad suured jäljed, otsekui oleks läind mees. Nad viivad linna.

Tulen tagasi koopasse.

Naatan Lorge suu on vajund lahti, paljastades mustade hammaste ridastikku. Valged klaasised silmad vaatavad mulle otsa kui manitsevalt ning etteheitvalt. Sarkastiline muhelus huulilt on kadund. Kahvatand veri on tarretand otsaesisel, nagu oleks keegi loopind poriga.

Seisatan, vaatlen. Külm on, — lõdisen.

Issand, kuhu viivad Su teed? Ehk kõnnid Sa koolnute lagipäil ning sõtkud me jäänused sügavamasse mulda, et ei ahastaks enam see suu, ei himutseks enam need silmad, ei pööraks lapselikus meeles palvega Su poole enam see keel? Et lõpeksid kannatused ning otsimised, et kestaks elu ning kõduneks vana ja jõvvetu, kes on kui vettind, sammaldand puu, väeti tormide vastu. Et sünniks uus elu ning uvved inimesed, kui noor mets, ning Sa kõnniksid ise ses metsas ja kuulaksid ta jõulist müha.

Astun sügavamalle koopasse, teen tule ning kaevan hauda.

Linnud lendavad kisades ning kraaksudes koopa sügavusest välja, kuid pööravad uvvesti tagasi ning keerlevad kavva rahutult mu pää kohal. Hauda langevad nende valged suled kui lumi.

Mähin Naatan Lorge nartsudesse ning panen ta hauda. Ma ei palveta ta ees ega pööra Issanda poole, sest siis, kui olen läind siit, tuleb Issand ise ta manu ning sirutab omad käed õnnistades ning andeksandes üle selle kalmu.

Sünnib kahvatu talvine päev, kui olen matnud oma sõbra.

Mingisugune rahu ning õndsus asub mu rinda.

Võtan kompsud selga ning lähen üle jäätund mere põhja poole.

Ma usun inimese uvvestsüнди.

Ma usun sellesse, kes sõidab põtrega kaugelt põhjast, päike käes ning tähed kuvve õmblusis.

Ning ma lähen rõõmsalt talle vastu, üle lumiste väljade, üle jäätand mägede, ikka kaugemalle ja kaugemalle põhja poole.

1921.